

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

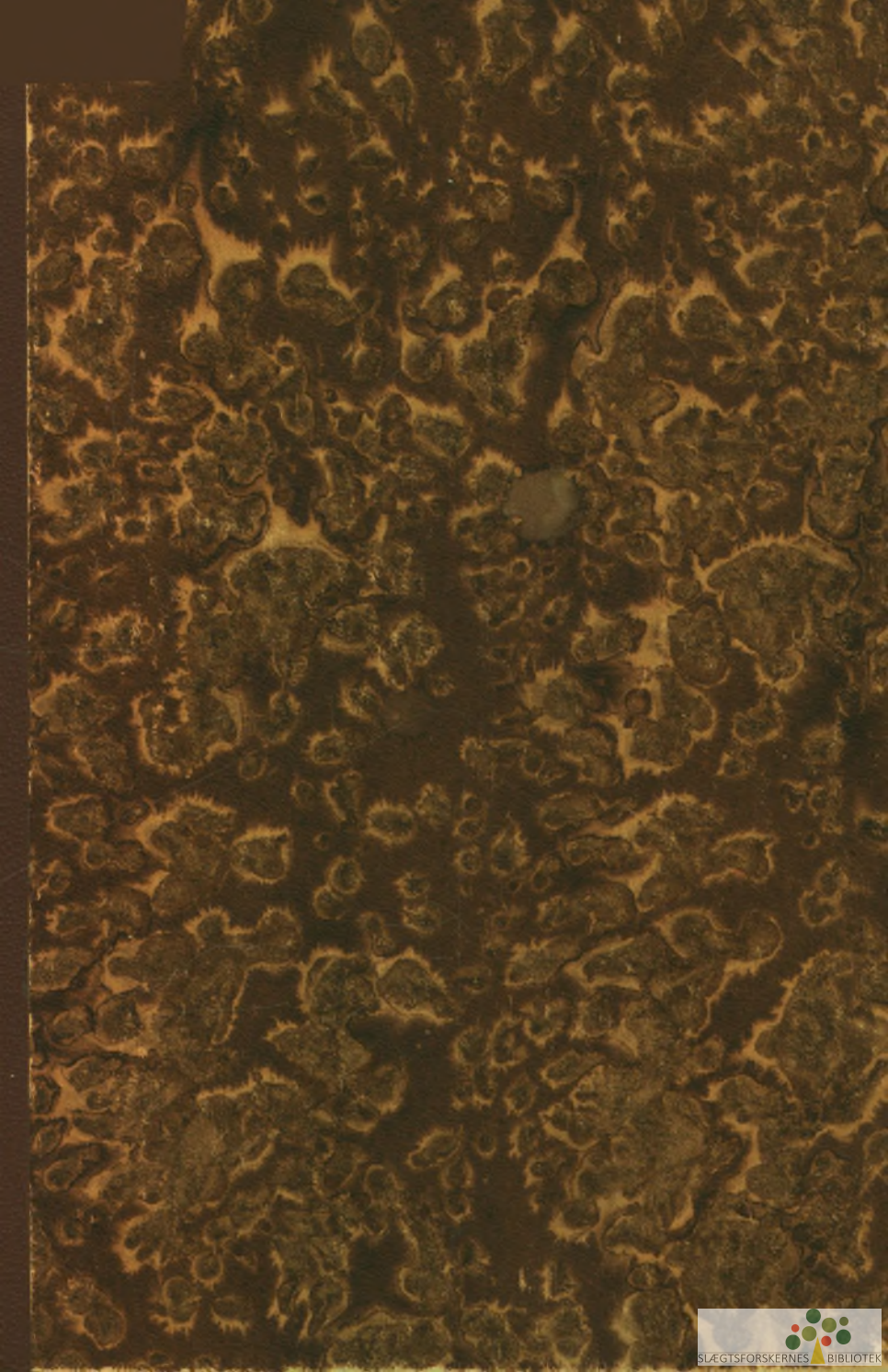
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

CARL HALL

OG

FORSVARSSAGEN I 60 AAR

AFHANDLINGER

SAMLEDE OG UDGIVNE AF DR. H. P. B. BARFOD

KØBENHAVN
VILHELM TRYDES BOGHANDEL
CENTRALTRYKKERIET

1909

Og ve det usle Drog,
Som elsker ej sit Sprog
Og ej vil ofre Liv og Blod for gamle Danebrog!
1848. P. Faber.

Og ligger end ved Alfarvej
Foruden Slaa vor Moders Hytte, —
Og stredes der til liden Nytte
I Folkets Raad fra Høst til Maj, —
Og drak vi ej af Frihed Styrke,
Men skabte os en kunstig Tørke, —
O, Konge, din var Skylden ej!
1884. Chr. Richardt.

Mørke ruged over Fædrelandet
I de lange, kolde Visneear,
Hver en Tanke stor flød ud i Sandet,
Om den ej blev dræbt ved Stimandssaar;
Alle Folkets store, lyse Minder
Skulde haanes eller grines bort,
Skam og Harme rødme danske Kinder,
Naar vi tænke paa vor Moders Tort!
1887. H. P. B. Barfod.

INDHOLD.

CARL HALL.	Side
I. Af Kontorchef <i>Hother Ploug</i> (Gads danske Magasin, Juni 1908)	7
II. Af Generalmajor <i>V. H. O. Madsen</i> (Vort Forsvar $24/5$ 1908)	12
III. Af Overlæge <i>Joh. Meyer</i> (Vort Forsvar $24/5$ 1908)	14
IV. Af Professor, Dr. phil. <i>Troels-Lund</i> (Vort Forsvar $24/5$ 1908)	18
V. Af Dr. med. <i>H. P. B. Barfod</i> (Dansk Aarvog 1909)	22
VI. Af Holmens Provst, Lic. theol. <i>Fenger</i> : Tale ved Carl Halls Bi- sættelse i Frederiksberg Kirke Tirsdag den 12te Maj 1908. (Vort Forsvar $24/5$ 1908)	25
FORSVARSSAGEN I 60 AAR. Af Oberst <i>Axel Liljefalk</i>	29
Mindesmærket paa Carl Halls Grav. Af Dr. med. <i>H. P. B. Barfod</i>	97
Efterskrift. Af <i>Udgiveren</i>	99

P. Hall

*»Det var hans Samtid, der var døv,
han var lydhør.«*

TROELS-LUND.

Carl Hall.

I.

Af Kontorchef HOTHER PLOUG.

Atter har Døden ranet en af vore gode Mænd, en af dem, der stod paa Forpost i vort lille, om Fremtiden ubekymrede Samfund. Et Par Ord om hans Personlighed vil være paa sin Plads.

Han fødtes i et lykkeligt, solomstraalet Hjem. Efter sin ældste Søns Fødsel i 1839 var Fru Hall i en Aarrække svagelig, og den anden kraftige Dreng blev derfor modtaget med Fryd, da han den 13. August 1848 indtraadte i Verden, ligesom ogsaa store Forventninger tidlig knyttedes til ham. I hans Ydre var vel oprindelig de karakterfulde Brøndstedske Træk de herskende, men efterhaanden som han voksede til, dukkede flere og flere Ligheder med Faderen frem. Han fik hans prægtige krøllede Haar, hans brede Skuldre og stovte Skikkelse; og i hans modne Alder var han med sit af alskens Idrætter hærdede Legeme og sin spændstige Gang sikkert en af Landets smukkeste Mænd, ret et ædelt Skud af vor danske Race. Selv i de gyselige Trykpa-pirsbilleder, Bladene bragte ved hans Død, havde et Grundpræg af mandig Skønhed ikke kunnet helt udslattes.

Jeg saa ham første Gang paa Skolepladsen paa Kristianshavn. Den kønne, raske Dreng med den begyndende blonde Løve-manke var Genstand for Kammeraternes hemmelige Beundring; og med sin jævne Munterhed og sine lystige Indfald vandt han tidlig alles Venskab. Ved Skoleskovturen 1865 udmærkede han sig første Gang. Efter en herlig Dag skulde efter Skolens Skik en af Turens Direktører tale til sin Rektor. Vedkommende var imidlertid ikke kampdygtig, og saa maatte Carl Hall til det. Ganske uforberedt traadte han frem foran de andre Dreng, og med den naturligste Ynde og Belevenhed improviserede han sin Tale. Jeg ser endnu for mig Hammerichs henrykte Udtryk ved at se saa megen naturlig Anstand og Snarraadighed forenede, og han kvitterede ogsaa derfor ved istedenfor det obligate »Leve« for Borgerdydskolen at udbringe et for Turens Direktører, en i Skolens Annaler uhørt

Æresbevisning. Nogen Mønsterdiscipel var Hall iøvrigt ikke; dertil gjorde han for mange gale Streger.

Han blev Student, tog fem Aar efter (1872) statsvidenskabelig Eksamen med et godt Laud, og havde da efter alles Mening en smuk Karriére for sig. Man ansaa ham almindelig for prædestineret til at blive Diplomat; men ogsaa som vordende Redaktør af »Dagbladet« havde mange Øjnene henvendt paa ham. Glimrende Betingelser for en politisk Løbebane sad han inde med: ypperligt Hoved, megen arvet Kultur, et ligevægtigt Sind og rige Glimt af Faderens straalende Lune. Han forberedte sig da ogsaa ved et længere Ophold i Frankrig til en udenrigsministeriel Løbebane. I disse Aar optoges han maaske vel meget af Selskabelighed. Det var ikke til at undgaa med saadan en Vennekreds som Bakkegaardens og med saadanne personlige Egenskaber. Han bevaredes dog lykkeligvis fra at gaa tilbunds i Verdenslivet, og hvad der mest af alt bevarede ham derfor, var Forholdet til hans Moder. Medens den ældste Søn blev Faderens Fortrolige og den grundige Kender af hans Livsbane og Oplevelser, blev Carl Moderens Yndling og Hjælperen i hendes udstrakte Godgørenhed. Hendes ekcentriske, undertiden ret drastiske Indfald kontrabalanceredes paa den morsomste Maade af Verden af hans sunde Fornuft og større Kendskab til denne Verdens Skrøbeligheder. Han sørgede i Stilhed, men paa en praktisk Maade for, at hendes grandiose Rundhaandethed ikke blev misbrugt, men kom til at virke paa de rette Steder. En Opgave for sig selv fik han i Arbejdet for de vanføre, hvor han har været med fra den Tid, Præsten Hans Knudsen i Midten af Halvfjerserne stiftede Samfundet for disse nødlidende. Hans Virksomhed paa dette Omraade skattes højt af alle dem, han dér kom i Berøring med.

Da Hall nærmede sig de tredive Aar, maatte han med Smærte se sin Karriére i Embedsstanden lukket for al Fremtid. En i hans Moders Slægt arvelig Tunghørighed tog saa stærkt til, at han ikke vilde kunne indtræde i noget af de højere Embeder, hvor det mundtlige Element er det overvejende. En beskeden Plads i Finansministeriet blev da hele hans Virken i Statens Tjeneste, uden dog i mindste Maade at tilfredsstille hans Virksomhedstrang. Med saa meget større Energi greb han sine Forretninger i Velgørenhedens Tjeneste an samtidig med, at han med Lidenskab kastede sig over Bjærgsporten.

Der var meget af Bedriftens Aand i Carl Hall. Det var denne Aand nok saa meget som Døvheden, der lokkede ham ud paa de farefulde Bjærgbestigninger. I Marts 1877 læste han i »Fædrelandet« en Feuilleton af Christoffer Hage om Montblanc, der ender med de udfordrende Ord:

Ingen Dansk har besteget Montblanc.

De slog ned i ham; han, der alt havde stort Herredømme over sit Legeme og nogen Øvelse, trænede sig hele den følgende Vinter, og i

Sommeren 1878 tog han Kæmpen med Storm tillige med flere andre Toppe i Alperne, særlig »Jomfruen«, den vanskeligste af dem alle. Med sin sunde Natursans lærte han dog snart for Schweiz at foretrække Norge, hvor han gjorde glimrende Erobring for Bestigningen.

Herfra følgende Træk, der ganske ligner ham:

Han mødte engang i Jotunheimen en norsk Student, der havde begaaet den Uforsigtighed at gaa derop med sin Søster uden Vejviser, og som havde flakket om i halvandet Døgn, uden at faa hverken vaadt eller tørt. Hall tog sig paa bedste Maade af de forkomne, gav dem først noget at spise og derefter en Overhaling for deres Ubesindighed. Ved Afskeden tilbød han at dele sit jordiske Gods med dem og gav dem med paa Vejen — et lille Stykke Chokolade, en Havanna Cigar og to Brandrethspiller.

Den Aften, Kristiansborg brændte, var han forrest og fremmest, hvor der var Fare paa Færde. Praktisk som altid tog han sin Bjærgøkse med, huggede sig frem, hvor ingen anden saa hurtig kunde komme, og øverst oppe paa Muren ud mod Thorvaldsens Museum dirigerede han den store Sprøjtes Straale i Flammernes umiddelbare Nærhed, saa den faldt med fuld Kraft paa de rette Steder. Da han ved Midnat sad nede paa Kaféen og svaled sig ved et Glas Øl, faldt det ham ind, at Brandmændene ogsaa havde fortjent en Bajer. Faa Øjeblikke efter var han igen deroppe, denne Gang med 12 halve Bajere fordelt i sine Lommer. Brandfolkene lønnede ham med et velfortjent Hurra.

I disse Aar — Begyndelsen af Firserne — havde han imidlertid fundet det Arbejdsfelt, der skulde fylde hans senere Liv, give ham det Midtpunkt, han hidtil havde savnet, og sikre ham et hædret Navn blandt Danske. Opvokset paa Bakkegaarden havde han tidlig indsuet Nationalliberalismens Grundsætninger. Had til Rusland, Preussen og Junkerdømmet paa den ene Side og Begejstring for Folkenes Frihed paa den anden var Grundstativet for hans politiske Meninger. Han kunde derfor ikke helt følge sine Bysbørn, da disse efter Estrups Tiltræden i 1875 bøjede mere til Højre, og mens man i København samlede ind til den russiske Hær, forkyndte han højlydt sine tyrkofile Sympatier. I Femtenaarsalderen havde han oplevet Danevirke og Dybbøl, to Aar efter Sadowa og endelig som ung Student Wörth og Sedan. De gamle græd dengang. Fra Lehmann og Edvard Lembcke til Tschering og Peder Hjort: over hele Linien Fortvivlelse. Men i den unge Slægt var der dem, der ikke sank sammen. Carl Hall og en lille Vennekare blev da klare over, at skulde Danmark i de ny Omgivelser føre mere end et Skinliv, saa maatte al Kraft sættes paa at bygge et Værn mod ydre Fjender, og dette Værn maatte — det var de alt dengang paa det rene med — bestaa i Hovedstadens fuldstændige Befæstning til lands og tilvands.

Saa kaldedes han da til Redaktør af »Vort Forsvar« og blev i den

Stilling til sin Død. Syv og tyve lange Aar stod han trofast paa denne Forpost; han biede og biede, skuffedes, biede atter, og saa næppe Kingingen af den gryende Dag, før Døden lukkede hans Øjne. Søger man nu at karakterisere hans Virken i »Vort Forsvars« Tjeneste som Journalistik, ligger det nær at mindes Plougs lange Tjeneste ved »Fædrelandet«. Begge havde de jo den Opgave, som man med et rundt Udtryk kan kalde »at støde i Gjallerhornet«. Betydelige Forskelle i Op-gavernes Omfang — den ene styrede et Dagblad, den anden et Ugeblad, den ene arbejdede med hele det politiske Stof, den anden med en enkelt afgrænset Opgave — vil ikke forstyrre den opmærksomme Iagttagelse, særlig da de tildels udligne hinanden.

Ploug, den ældre Tids Mand, hørte, som Topsøe smukt har sagt det, til dem, hvem »Inspirationen elsker at besøge i Løndom«. Han fik bedst Dampen op i en natlig Time ved sit Skrivebord; hans Artikler virker ved deres impulsive Kraft og deres ejendommelige sproglige Glands, en Egenskab, som endog aftvang den kritiske Hørup Beundring. Han var, naar det kneb, istand til at fylde hele Bladet selv, og dette havde da ogsaa sit Ry netop ved at være det personlige Udtryk for hans Synsmaade. Derimod kneb det i hans senere Aar med at samarbejde med yngre; den *redaktionelle* Side af Bladet var og blev hans svage Side.

Hvor helt anderledes virkede ikke Carl Hall. Han, der som Faderen nærmest var det mundtlige Ords Mand, kan som Skribent neppe sættes højt; en vis Torhed ved hans Skrivemaade gør, at hans forskellige Artikler, hvor varm en Følelse der end bærer dem, har svært ved at individualisere sig for Erindringen. Man husker ikke den og den bestemte Opsats af ham, men for Erindringen staar blot »Vort Forsvar« som en storladet Helhed, Bladet med den faste Kurs og de faste Principer. Sagen er den, at Carl Hall var *Redaktøren και' εξοχη*, den udmærkede Formidler af det Stof, de Tanker, som Fagmænd og andre sagkyndige skænkede ham. Som Indsamler og Ordner af dette Stof var han ubetalelig. Her anvendte han alle sine ualmindelige Ævner: hans Kvikhed, hans Elskværdighed, hans Lune; hans hensynsløse Energi, hans Taalmodighed, hans Snarraadighed, hans Logik og hans undertiden ret tvivlsomme Dialektik — alt stilledes i den Opgaves Tjeneste at gøre »Vort Forsvar« til et fyldigt Organ for Forsvarssagen. Tre Rejser til Frederiksborg foretog han saaledes engang for én Artikels Skyld. Men den var ogsaa af Hostrup.

Hans Opgave var ikke let. Det er aldrig let at skulle bringe mange Hoveder under én Hat; og han skulde bringe Højre- og Venstrehoveder under samme. Det lykkedes ikke altid. Hans i disse Dage citerede Ytring: »Naar man angribes af en Røver, er det et Gode at have en Revolver i Huset, selv om den endnu ikke er betalt« har i sin let gennemskuelige Sofistik næppe overbevist nogen renlivet Venstremand om

Provisoriernes Lovlighed; og hans Angreb paa det estrupske Højre efter Systemskiftet vakte ikke helt uden Grund Harme hos gamle Officerer, der endnu huskede Hørups Tale om »den pjuskede Ble«. Men lad ham have fejlet hist og her: Ingen, der med blot nogen Stadighed har fulgt hans Blad, vil kunne nægte ham sin Beundring for den Maade, hvorpaa han i det hele og store forstod at holde Tungen lige i Munden og at styre sin Skude gennem Revler og Skær med Øjet fæstet paa det fjærne Maal.

Maaske kom hans Tunghørighed ham her noget tilgode. Gamle Gjødvad fortalte mig engang, hvorledes den galante Christian den Ottende, da han beklagede Kammerherre Kroghs Døvhed, fik det Svar: »Det gør ikke noget, Deres Majestæt, saa hører man ikke alt det Sludder, de siger heroppe.« Carl Hall forstod ligesaagodt som den djærve Kammerherre at gøre sin Tunghørighed frugtbringende i sin Sags Tjeneste. Naar han, Sønnen af den berømte Parlamentariker, de mange politiske Kompromis'ers Mand, blev den strængt ensidige Bruger af den rette Linies Taktik, noget, der ikke var sunget for hans Vugge, saa har Døvheden, Friheden for at plages med »det gode danske Vrøvl« vel nok havt sin Del deri.

Men stædig kunde han være, stædig som en Ulykke. Var han kommen ind paa én Tankegang, var det ikke let at faa ham gjort en anden begribelig; og selv overfor de fortræffeligste Fornuftgrunde vendte han da i Ordets allerbogstaveligste Forstand det døve Øre til. Jeg kender den, der under en bevæget Samtale med ham fire Gange maatte søge bag hans Ryg for at faa fat paa hans Hørerør.

En energisk Arbejder var han i sit Kald. Forsvarssagen var aldrig ude af hans Tanker; Nat og Dag fulgte den ham. Det er med fuldkommen Ret, at det er sagt, at ingen civil Mand har arbejdet saa meget for den Sag som Carl Hall. Hans Livsskæbne dømte ham til at forblive i enlig Stand; det blev da hans offentlige Interesser, hans Arbejde for sit Folks og sine Medborgeres Vel, der gav hans Liv Indhold.

Underlig leges der med Menneskers Skæbne. I ni lange Aar laa hans Fader og ventede paa Døden, mens hans halvt udslukte Øje fulgte Tidens Gang. Ofte har han i Stilhed sukket efter Befrielsen. Sønnen rammer Døden, mens han staar i sin fulde Manddoms Kraft, og i et Øjeblik, hvor vi mere end nogensinde trængte til ham, ja, hvor han næsten syntes uundværlig. Var det Guds Finger? Skulde han og Johannes Clausen skaanes for at opleve *det, som kommer?* Qui vivra, verra.

Men som han var, staar han for min Erindring som det ædleste Skud af vore gode, frisindede Borgerslægter fra Liberalismens Tid. En Mand af Ord og Ære, alle ridderlige Dyders Spejl.

II.

Af Generalmajor V. H. O. MADSEN.

Det var et stort Tab for Forsvarssagen, da Døden bortkaldte *Carl Hall* den 6te Maj efter en Uges Sygeleje. Mit Bekendtskab til ham begynder fra den Dag i Slutningen af 1880, da han gik ind paa at overtage Redaktionen af »Vort Forsvar«, og jeg har derefter haft Lejlighed til at følge hans Virksomhed for Forsvarssagen i over 27 Aar. Derfor vil jeg gerne udtale mig om denne Mand, der har været en saa varm Fædrelandsven, at han efterlader et Savn, som ikke kan erstattes.

Carl Hall var født den 13. Avgust 1848 og var saaledes 32 Aar gammel, da han paatog sig Hvervet som Redaktør af »Vort Forsvar«.

Det er ved sit Arbejde til Forsvarssagens Fremme, at han har indlagt sig Fortjeneste af Fædrelandet. Hans Virksomhed paa dette Omraade kan med Rette betegnes som enestaaende. Den har nemlig været langt mere omfattende og byrdefuld, end de Fleste aner. Naar man betænker, at alt Arbejdet paa Bladet »Vort Forsvar« af Princip har været ydet uden noget Vederlag, vil man forstaa, hvor meget der af de daglige brydsomme Forretninger, som ved alle andre Bladforetagender udrettes af lønnede Kræfter, i dette Tilfælde udelukkende har hvilet paa denne ene Mands Skuldre. Han har nemlig i sin Person maattet indbefatte alt, hvad der ellers paahviler et helt Redaktionskontor. Igennem en Menneskealder har han alene sørget for, at der regelmæssigt hver 14. Dag kunde udkomme et Nummer af »Vort Forsvar«, med et saadant Indhold, at Interessen for Sagen kunde holdes vedlige, uagtet der bestandig maatte spilles paa de samme Streng.

Men ogsaa i andre Henseender har Arbejdet som Redaktør af dette særlige Blad frembudt store Vanskeligheder. Bladet havde stillet sig den Opgave: uden nogetsomhelst politisk Partihensyn at virke for en Løsning af Forsvarssagen i Overensstemmelse med de Sagkyndiges Opfattelse, og dette Program fulgte Carl Hall med usvækket Konsekvens fra Bladets første til dets sidste Nummer. Alt eftersom de politiske Strømninger gik i den ene eller den anden Retning, mødte da »Vort Forsvar« Modstand fra Venstre eller Højre, hvad der imidlertid ikke ændrede Halls Opfattelse, men ganske vist gjorde hans Gerning som Redaktør vanskeligere, dels derved, at Bladet tabte Abonnenter, dels derved, at tidligere Medarbejdere trak sig tilbage fra Bladet og unddrog dette deres Assistance. Saadanne Udslag kunde til Tider fremkomme paa Grund af et enkelt Ord, maaske tilmed i en Artikel af en navngiven Forfatter, — og naar Forsvarsvennerne nu med Rette føler særlig Taknemmelighed for den Afdødes lange Virksomhed, burde denne Følelse for manges Vedkommende blandes Anger over tidligere vist Utaknemmelighed og Uskønsomhed overfor en Medkæmper, der ingen-

sinde har svigtet sine Idealer, og som bestandig har været rede til at bringe sit Fædreland ethvert Offer — ikke alene i Ord, men i Gerning. Naar En og Anden kan være rørt over sig selv, fordi han en enkelt Gang kan have givet Afkald paa en Fordel eller Nydelse for en stor Sags Skyld, f. Eks. af Hensyn til Fædrelandet, eller af samme Grund kan have fundet sig i en eller anden større eller mindre Ubehagelighed, saa kan han maaske nu have godt af at anstille en Sammenligning med den Mand, der daglig i over 27 Aar stiltfærdig, trofast og villig har ofret al sin Tid, al sin Kraft og alle sine Interesser uden nogensomhelst Fordel og uden ydre Paaskønnelse alene af Hensyn til det Fædreland, som han omfattede med sin varmeste Kærlighed.

Ved Vurdering af Carl Halls Betydning for Forsvarssagens Fremme bør man ikke nøjes med at tænke paa hans store Arbejde som Redaktør af »Vort Forsvar«. Ogsaa paa mangfoldige andre Omraader har han i det Stille gavnnet denne Sag. Under den første Del af Forsvarsbevægelsen har han udfoldet en betydelig Virksomhed for at hjælpe de mange forskellige Forsvarsforeninger, der dannedes trindt om i Landet, for at bidrage til at skaffe Foredragsholdere og for at faa udarbejdet og mangfoldiggjort det store Antal af Smaaskrifter om Forsvarssagen, som havde Ærinde til Medborgere af alle Partier. Forhaabentlig er der dog en Del af de talrige Sædekorn, som han har været med til at udsaa, der er faldne i god Jord, og som vil kunne bære Frugt for Fremtiden.

Enhver, der har været i Berøring med Carl Hall, maa have faaet et bestemt Indtryk af, at denne Mand var noget usædvanligt. Hans store Begavelse vilde vistnok have ført ham til at udfylde en betydelig Plads i vort Samfund, rimeligvis ogsaa i vort politiske Liv, dersom ikke hans Tunghørighed havde været en uovervindelig Hindring. Han bar dette Kors paa den smukkeste Maade og søgte og fandt andre Veje til at gøre sig nyttig for sit Folk og Land. Hans fine, noble Natur gav denne Virksomhed et særegent Præg af Ridderlighed, saa at enhver kunde mærke, at for ham gjaldt der ingensinde nogetsomhelst Sidehensyn; kun Forsvarssagen var ledende for ham, og det var ham altid magtpaaliggende, at ogsaa Modstanderne af hans Opfattelse fik Lejlighed til at fremføre deres Anskuelser, saa at Læserne selv kunde vurdere Grundene for og imod.

Carl Halls Venner ved, at hans Trofasthed var ubegrænset. Som han var trofast mod sit Land, var han usvigelig trofast mod sine Venner, og for dem vil hans Bortgang være et Savn, som de aldrig kan glemme. Hans lyse Sind, hans frejdige Natur og især hans varme Hjærte vil dog altid høre til deres bedste Erindringer, som de bestandig vil bevare i taknemligt Minde. Hans Liv i en stor Sags Tjeneste vil for dem være et Eksempel til Efterfølgelse!

III.

Af Overlæge JOH. MEYER.

De mange Forsvarsvenner, som har kendt Carl Hall personlig, vil eje deres eget, levende Minde om ham. Men for de Tusinder, som har læst hans Blad og fulgt hans Virksomhed i Forsvarssagens Tjeneste uden at komme i nærmere Berøring med ham, skal det forsøges her at tegne et Billede af hans Personlighed.

Carl Christian Hall var født paa Frederiksberg den 13. August 1848 som Søn af daværende Professor, Overavditør C. C. Hall og Hustru Avgusta Marie Hall, født Brøndsted. I hvor høj en Grad den Form, hvori hans Personlighed støbtes, skyldtes Arv fra to saadanne Forældre og Paavirkning under Samlivet med dem i det skønne Hjem paa Ny Bakkegaard, behøver ikke at udvikles nærmere. Mange Venner saa med milde Blik og store Forventninger paa den stærke, smukke Dreng med de lange, lysegule Lokker.

I Borgerdydsskolen paa Kristianshavn viste han allerede en Førers Egenskaber. Han blev snart den selvskrevne Leder for sin Klasse og førte den ad mindre borgerdydige Stier til store Festligheder: Slagsmaal med andre Skoler bag Børsen, ubehagelige Læreres Fald og dybe Fornedrelse, gale Streger uden Tal, men ingensinde til noget, der var urent eller uædelt. Selvfølgelig endte det ofte med Anger og Ruelse. Men lykkeligt ledede Professor Martin Hammerich Borgerdydsskolen; frisindet, human og med dyb Forstaelse af Drengene i Almindelighed og Drengen Carl Hall i Særdleshed, førte han ham og hans Kammerater mellem Skolens Skær og Brændinger som fribaarne unge Mænd ud i Livet. Hall bevarede til sin Død de gamle Kammeraters Hengivenhed og besvarede den.

Uden al Tvivl vilde han ogsaa have indtaget en Førerstilling mellem Mænd. Kvik, snarraadig, med en næsten voldsom Villiestyrke, med dyb Interesse for alle Livets Fænomener, og ikke mindst det politiske Livs, med en udpræget Ævne til at behandle Mennesker, vilde han sikkert have taget sin Plads i første Række blandt vor Tids Politikere. Men det var nu bestemt anderledes. Allerede fra Seksaarsalderen begyndte en nedarvet Tunghørighed at gøre sig gældende, og langsomt, men sikkert, tog den til. Som ung Student kunde han endnu med Iver tage Del i Akademisk Skyttekorps' Øvelser, og da Krigen mellem Frankrig og Tyskland brød ud i 1870, og alle ventede, at Danmark vilde blive draget med i den, meldte Hall sig blandt de første som Frivillig i Krigsministeriet. Men da han stod som fuldt udviklet Mand, var hans Tunghørighed taget i den Grad til, at de fleste mente, at hans Lod i Livet maatte blive en stille og ubemærket Resignation.

Carl Hall var af en anden Mening. Hvor forfærdeligt han led under Trykket af sin Tunghørighed og endnu mere af en uafsladelig

Øresusen, ved kun nogle faa tilfulde. Men hvordan det saa gik, var han ikke til Sinds at sidde stille og sørge. Han lod da ogsaa snart høre fra sig paa en ret overraskende Maade.

Efter at han i 1872 havde taget statsvidenskabelig Embedseksamen, fik han Ansættelse som Assistent i Finansministeriet, en Stilling, han beholdt til sin Død. Det var hans Tunghørighed, — og *kun* den — som hindrede ham i at avancere op i højere Stillinger. Men ved Siden heraf blev han Tindebestiger. Efter en omhyggelig Uddannelse i de svejtsiske Alper forlagde han sin Virksomhed til Norge. Og der skete det vidunderlige. Efter en lang Række omhyggelig forberedte men mislykkede Forsøg besteg han den 31. August 1881 »Romsdalshornet«, denne af alle for ubestigelig ansete Tinde. At en Københavner skulde komme og vise dem, hvorledes man skulde bestige deres Fjælde, bragte Nordmændene til at tabe Næse og Mund. Hall blev med det samme en berømt Mand, og han sov ikke paa sine Lavrbær. Aar efter Aar vendte han i Sommerferien tilbage til Norge, og den ene jomfruelige Tinde efter den anden maatte finde sig i at blive taget i hans stærke Favn. Men det tjener i høj Grad til Ære baade for Nordmændene og for Hall, at der ikke groede Skinsyge og Misundelse i hans Spor. Tværtimod, de blev svorne Venner. Og om Du rejser i det vestlige Norge, vil Folk, naar de hører, at Du er dansk, uvægerligt spørge: »Kender Du Hall?« Hvis Du da kan svare, at Du oven i Købet er en god Ven og nær Slægtning af ham, da vil megen Ære times Dig, og de gode Folk kan ikke blive trætte af at fortælle om Halls Bedrifter og udpege hans Tinder for Dig. Ja selv den barske Lods paa Vestkystdamperen vil smelte, og han vil pege paa »Hornelen«s stejle Side og sige: »Dér gik Hall op fra Sjøen«. Carl Hall var sikkert den mest kendte og afholdte danske Mand i Norge, og der er Sorg i mangt et norsk Hjem i disse Dage, ikke mindst i Smaafolks Hytter mellem Jotunhejmens Fjælde.*)

*) *Egil Rostrup* fortæller i »Gads danske Magasin«, Juli 1908, bl. a. følgende Oplevelse, som kendetegner Norskes Kærlighed til og Højagtelse for Carl Hall:

»Jeg kom for nogle Aar siden en sildig Aftenstund gaaende alene, langt, langt inde paa Fjældet, i en Egn, hvor Hall aldrig har været. Jeg var træt, jeg havde gaaet uafbrudt fra den tidlige Morgen. Saa kom jeg til en højtliggende afsides lille Sæterdal, hvor jeg langt om længe fandt en liden Støl med to Smaahuse, som jeg haabede skulde tjene mig til Natteløgis. Klokken var henad tolv. Jeg gik hen til den ene Stue, stak Haanden ind gennem Hullet i Døren og lettede Krogen af.

»Go kvell!« — Der laa otte Mennesker i tre Senge; trods min Træthed maatte jeg indrømme, at her var knapt om Plads. Efter Anvisning gik jeg da over til det andet Sæl, hvor Sæterejeren selv skulde være. Jeg lukkede op; i den lille Sæterstues eneste Seng laa de to unge Jenter, Odelsjenterne fra Gaarden, og henne paa Slagbænken ved den halvslukte Pejs sad »han mannen sjøl«, en halvfjerdsindstyveaarig smuk gammel Bonde, og holdt paa at klæde sig af for at gaa til Ro.

Tindebestigningerne blev af største Betydning for Halls Liv. De tillod ham at udfolde en hel Række Ævner og Egenskaber, som til daglig Brug maatte ligge Brak. Her fik han Lejlighed til at føre an og befale, til at lægge kloge Slagplaner, gennemføre dristige Angreb, overvinde mægtige Hindringer og sejrrig storme mod høje Maal. Og i den lette Bjærgluft pintes han mindre af den evige Susen i de døde Øren.

Carl Hall følte altid en stærk Trang til at være sine Medmennesker til Nytte og Hjælp, og han var saaledes stillet, at han ikke behøvede at kræve Løn for sit Arbejde. Til Lykke for »Samfundet, som antager sig Vanføre og Lemlæstede«, bad dets Bestyrelse ham om at overtage den, selvfølgelig ulønnede, ledige Post som Kasserer. Han, som i alle andre Henseender var det modsatte af vanfør, følte i sin egen »Skavank«, som han spøgende plejede at kalde sin Tunghørighed, et Baand, der knyttede ham til Samfundets mange ulykkeligt stillede Smaafolk, og sagde Ja. Det nævnte Samfund var dengang en ganske ung og meget fattig Institution. Den er nu en ved store Statsbidrag støttet, betydelig Virksomhed. For en overordentlig stor Del skyldes dette Resultat Halls energiske Arbejde. Det var ham, som ved Hjælp af sine personlige Forbindelser i Rigsdagen Gang efter Gang skaffede de store, stadig stigende Statstilskud. Med Kærlighed røgtede han denne Gerning til sin Død.

Det var dog først med »Vort Forsvar«, at han fik sin rette Livsgerning. Andre vil i dette Bladets Mindenummer fortælle om hans Virksomhed i Forsvarssagens Tjeneste, om alt, hvad han har arbejdet, ofret og udrettet for den Sag, som for ham uden alle Fraser i Virkeligheden stod som *Livssagen*.

Kun et skal her fremhæves. Der er bleven skrevet om ham efter hans Død, at han var Optimist, at han til det sidste havde et lyst Syn paa Fremtiden og paa den forestaaende Løsning af Forsvarsspørgs-

Jeg bød god Kvæld og spurgte, om de vilde huse mig for Natten.

»Aanei, det fær no inkje bli Raad for det, Du. Os har Buførdag idag, maa vite.«

Buførdagen er den Dag, da hele Gaardens Besætning af Mennesker og Dyr føres til Sæteren. Alle er med for at stille Sæteren til Sommertiden, alle Rum er optagne den første Nat. Dagen efter drager saa de fleste hjem igen, ned til Dalen.

Det var nu begyndt at regne, og der var mere end tre Timers rask Gang til den nærmeste menneskelige Bolig. Jeg stod ubeslutsom, Saa kom det fra Gamlingen i Krogen — den ufravigelige Forespørgsel, naar man mødes i Fjældet —:

»Kaa e den frammande Karen fraa, so e ute aa fara, maa tru?«

»Aa, eg kjem nok fraa Danmark, eg.«

Saa rejste han sig ganske stille, gav Døtrene Ordre til at staa op og finde sig en Plads derborte hos de otte Mennesker i det andet Sæl, og med den ubeskrivelige Højhed, hvormed kun en gammel Odelsbonde kan gøre det, bød han mig at komme indenfor, idet han sagde:

»Aa, Du lyt no vera vælkaamaa lell, Du so e Landsmand te 'n Hall!«

maalet. Dette er ganske urigtigt. Hall var altfor klog til ikke at kunne se de Farer, der truede. Han, som var saa dansk i Sind og Skind, var mærkelig nok fri for en Række særlig danske Udyder: Magelighed, Ligeledhed og de halve Forholdsreglers Forbandelse. Han frygtede i højeste Grad, at den sig nærmende Afgørelse skulde komme til at lide under disse hans Landsmænds Skødesynder. Og ikke mindre frygtede han, at den særlige Djævel, under hvilken dansk Partipolitik sorterer, i den afgørende Stund skulde faa Held til at forvirre de ledende Politikeres Forstand, saa de netop faldt ind under de halve Forholdsreglers Forbandelse, vigende fra det eneste rette og forsvarlige Standpunkt: *En Ordning af vort Forsvar i Overensstemmelse med de Krav, der i Enighed stilles af ca. 80 pCt. af Flaadens og 90 pCt. af Hærens Officerer.*

Noget helt andet er det, at Hall bestandig *haabede* paa en god Løsning af Livssagen. Det laa overhovedet ikke i hans Natur at fortvivle, dertil var han for stærk, og desuden elskede han sit Folk og Land for højt til at kunne slippe Haabet om dets Frelse. Han havde jo ogsaa set, hvorledes der i de sidste Aar atter kom Liv i Arbejdet for Forsvars-sagen og med Glæde hilst Forsvarsadressen og særlig Kvindernes Forsvarsforening.

Men naar hans Røst — en Røst fra Graven — i disse Linier sender de mange tusinde Læsere et sidste Farvel, saa er det ikke for at bede dem se lyst paa Tingene, men for at mane dem til Endrægtighed, til at staa op, Mænd og Kvinder tilsammen, til Værn for vort elskede Fædreland i dets yderste Nød.

Nej, Carl Hall saa ikke lyst paa Tingene. Og dog var han en lys Skikkelse, baade af Ydre og i det Indre. Han, som fra Barnsben maatte bære et af de tungeste Kors, der kan lægges paa en livlig og af Livet dybt interesseret Natur, gik ikke omkring for at søge Opmuntring hos andre. Det var ham, som bragte Liv og Munterhed med sig overalt, hvor han kom. Han ejede det rige Hall'ske Lune, og det hjalp ham til at synke mangan en bitter Pille med et Smil. Naar han, efter at »Vort Forsvar« i 27 Aar var holdt gaaende, uden at der nogensinde var bleven udbetalt en Øre i Honorar til Redaktør eller Medarbejdere, medens han selv havde sat en lille Formue til paa Bladet, stadig modtog Tilbud, endog fra Officerer, om Artikler til dette med samtidig Forespørgsel om, hvor stort Honorar der gaves, trak han paa Skuldrene, der kom et sarkastisk Glimt i Øjet og et Smil paa Læben — og det var alt.

Kære Læser, maatte disse Linier have givet Dig et nogenlunde klart Billede af Carl Hall. Maatte Du se ham, som han færdedes imellem os: en smuk og stærk, rank og fribaaren Mand med sin elskede, store danske Hund, »Cæsar«, springende ved Siden.

En lys Skikkelse.

IV.

Af Professor, Dr. TROELS-LUND.

Den første Gang, Carl Halls Navn blev offentligt bekendt, var, da han i Juli 1880 sammen med Professor Adolf Steen og Inspektør Fraenkel stiftede »Forsvarsforeningen for Frederiksberg og Omegn«. Hvad der iøvrigt vidstes om ham, indskrænkede sig til, at han var en Søn af den tidligere Konsejlspræsident Hall, var cand. polit., ca. 30 Aar gammel og ansat som Assistent i Koloniernes Centralbestyrelse.

Den Bevægelse, der her greb Carl Hall som saa mange andre, og stillede ham frem i de Ledendes Række, var dybt begrundet i de daværende politiske Forholds Natur.

Udadtil havde i Løbet af de sidste 15—16 Aar Danmarks Stilling helt skiftet Præg. Det havde faaet en Stormagt, Preussen, til Nabo, der efter i 1864 at have erobret tre Hertugdømmer fra Danmark, 1866 slog Østrig og indlemmede disse Hertugdømmer og hele Nordtyskland i sig og 1870—71 slog Frankrig og fratog det Elsass-Lothringen. Vi ved nu, bag efter, at hermed var Preussens Erobringer foreløbig omme. For Datiden maatte det tage sig anderledes ud. Man vidste, at Bismarck 1872 havde faaet stiftet et Trekejsersforbund mellem Tyskland, Østrig og Rusland, at han 1875 havde villet knuse Frankrig paany og kun var bleven afholdt ved Ruslands kraftige Modforestillinger og endelig, at han til Straf herfor havde paa Kongressen i Berlin 1878 faaet berøvet Rusland alle dets nys vundne Fordele i Krigen mod Tyrkiet. Som Svar traadte Rusland ud af Trekejsersforbundet. Men Bismarck fik 1879 dannet et Tokejsersforbund med Østrig. En Krig mellem dette Forbund og Rusland syntes nær forestaaende. Og det skyldtes i de følgende Aar ikke Bismarck, at de gunstige Betingelser for en Krig — Kejsers Aleksander den Andens Mord 1881 og Italiens Optagelse i Kejsersforbundet 1883 — ikke blev benyttede.

Saa alvorlige var de ydre politiske Forhold. Krig og atter Krig; højeste Lov kun den Stærkestes Ret.

Indadtil havde den i 1866 ændrede Grundlov fristet til at prøve Magtforholdet mellem vor Forfatnings to Ting. Forgæves havde et Landstingsministerium 1876 foreslaaet en Befæstning af København og Flaaden udvidet. Forslaget forkastedes, og en Opløsning af Folketinget førte kun til, at Tallet paa Regeringens Modstandere forøgedes fra 53 til 74 Medlemmer. Øjeblikket syntes gunstigt til at faa det indre Magtfordelings-Spørgsmaal afgjort efter Folketingets Ønske. Bagefter kunde Landets Forsvar ordnes. Forgæves lød manende Ord ude fra, da Preussen 1878 fik Pragerfredens Paragraf 5 hævet, og hermed Løftet om Nordslesvigs frie Afstemning tilbagekaldt. Man vedblev fremdeles at betragte de indre Spørgsmaals Ordning som Hovedsagen.

Det var disse Forhold, ydre og indre, der fremkaldte »Forsvarsforeningerne« og gav saa Manges politiske Syn deres Præg. For Carl Halls Vedkommende blev dette Præg saa dybt og afgørende, at det blev bestemmende for hele hans Liv. Hvad han her som ung Mand klart og varmt havde indset, det blev den Ledestjerne for hans Virksomhed, som han aldrig svigtede. Fra nu af ofrede han al sin Tid, sin Kraft, sit Eje, hele sit Liv til Fremme for det, hvori han saa sit Fædrelands eneste Frelse.

Hvad var da det for en Lærdom, som han og hans Meningsfæller uddrog af de politiske Forhold, som de havde oplevet? Hvad var deres Program? Det ganske simple — »Fædrelandets Forsvar bør gaa forud for og være hævet over alle politiske Partistridigheder. Dets betryggende Ordning er jo Betingelsen for Folkets Selvstændighed, den fælles Forudsætning for alle Partier.«

Det var denne selvindlysende Sandhed og Følelsen af de muligt skæbnesvangre Følger af fremdeles at sidde den overhørig, der besjælede saa mange af de bedste Mænd og førte til Dannelsen af Forsvarsforeninger Landet over. Carl Hall tog virksom Del heri. Det stod imidlertid ham og mange klart, at disse Forsvarsforeninger kun kunde gøre fuld Nytte, naar de fik et fælles Organ, der jævnsides med de mundtlige Foredrag kunde virke til Oplysning om, Kærlighed til og kraftigt Fremme af Landets Forsvar. Man enedes da om at udgive et Blad. Carl Hall gik ind paa at overtage det byrdefulde Hverv som Redaktør, mod at der sikredes ham den fornødne saglige Bistand, og at han stilledes uafhængig af den øvrige Bestyrelse af Forsvarsforeningerne. Uafhængig, det vil sige, hvad Ansvar for Ledelsen angik. Ti iøvrigt var det en Grundforudsætning for Bladet, der aldrig er bleven fravegen under dets lange Bestaaen, at alt Arbejde derved, Redaktørens saa vel som enhver Bidragydere, skulde være frivilligt og alene have sin Løn i sig selv. At dette virkelig har kunnet gennemføres i saa lang en Aarrække, medens i alle andre Lande tilsvarende Foretagender kun har kunnet bestaa mod at honorere som Blade ellers, er et Udtryk for Styrken af den Stenning, der bar denne Bevægelse.

Den 2. Januar 1881 udkom det første Nummer af »Vort Forsvar«. Carl Hall anede næppe, at han i Begyndelsen af Maj 1908, et Par Dage før sin Død, endnu skulde være sysselsat med Udgivelsen.

Bladets Program og Overensstemmelse med Forsvarsforeningernes Tanke var tydeligt udtrykt i dets Løfte om at ville søge at fremme Forsvarssagen. »Først naar Landet er befæstet paa den Maade, som de Sagkyndige kræver det, har vi Ret til at sige, at vi i Gerningen har vist vor Villie til at hævde vort Lands Bestaaen som selvstændig Stat.« Samtidig erklærede Bladet straks paa det bestemteste at ville holde sig udenfor de politiske Partistridigheder, et Løfte, som det siden troligt har holdt.

Det var en stor og betydningsfuld Opgave, der her var betroet »Vort Forsvar« og dets Udgever. Alle de mange Bestræbelser, der Landet over var oppe for at stille Forsvarssagen paa dens rette, forreste Plads, skulde samles og ledes. Fuld Kundskab skulde spredes om, hvorledes Landets Forsvar efter de Sagkyndiges Mening bedst burde ordnes. Lunkne skulde opildnes, nye Meningsfæller vindes. Modstand skulde besejres, ikke ved at slaa den ned, men netop ved at lade den frit komme til Orde — i Bladet selv, om den ønskede — for derpaa at overbevise den. Og alt dette skulde ske paa Skraa af, til Trods for, den herskende Flertalsmening om, at just nu burde Forfatningsspørgsmaalet om Tingenes Magtforhold afgøres, ikke Forsvarssagen.

Carl Hall var som skabt til den Opgave, der var ham stillet. Udrustet med en overordentlig Arbejdsævne, Hurtighed, Klarsyn og Maadehold, forbandt han dermed to uvurderlige Egenskaber, der sjældent forenes. Han var sikker, fast, ukuelig i sin Overbevisning, rede til at ofre alt derfor. Men samtidig besad han en Ævne til venligt at vinde, udjævne og forsones, et lyst Sind, et godt Humør, en aldrig svigtende mild, sund Sans. Naturen havde gavmildt udrustet ham til Fører, politisk Fører. Og ganske særligt til den Art politisk Fører, som her behøvedes. Han besad nemlig den Oprindelighed i politisk Syn, der lod ham personlig staa Højre og Venstre lige nær, klar over det ene Fornødne, at Forsvar for det fælles Fædreland er fælles første Pligt for begge.

»Vort Forsvar« fik under Carl Halls Ledelse en overordentlig Udbredelse og Indflydelse. Som Forsvarsforeningernes Organ fandt det allerede Vej til mange, og hver Øre i Overskud af dets Drift anvendtes ærligt og redeligt til gratis Udgivelse af en Mængde Smaaskrifter Forsvarssagen vedrørende. Mange af disse er udkomne i Oplag paa 20—30,000 Eksemplarer. Og da Bladet selv var naact til et Antal af 20,000 Holdere, svarede dets virkelige Udbredelse vistnok til henvend det dobbelte. Denne Bladets stolte Tradition har Carl Hall i henvend 30 Aar vedligeholdt, selv efter at de indkommende mere begrænsede Midler gjorde saadan Form for Udgivelse meget langt fra rentabel. Men Følgen er bleven, at »Vort Forsvar«s Udbredelse og Indflydelse, den Sum af Kundskab og Kærlighed til dets Opgave, som det har bragt til de Tusinder af Hjem, til enhver Tid har været langt større, end den tilfældige Iagttager vilde kunne slutte.

Her er ikke Stedet til at gennemgaa vort Forsvarsvæsens bedrøvelige Historie. Her skal kun paapeges Carl Hall's og hans Blad »Vort Forsvar«s Stilling til det, der blev Forsvarssagens Grundskade: at der gik Politik i den. Med andre Ord, at Folkets Kaarne ikke formaaede at indtage det klare Standpunkt: først Forsvaret ordnet, saa de politiske Partistridigheder.

Carl Hall viste i det Smaa, at det var muligt at blive dette Stand-

punkt tro. Trods alle Angreb, skiftevis fra begge Partier, trods alle Beskyldninger for at have taget Parti med Modparten, og dertil hørende bunkevisse forbitrede Opsigelser af Bladet, vedblev han støt at følge sit Program: først Danmarks Forsvar. Hvert andet Spørgsmaal er at bedømme efter dets Gavn for denne Sag. Herved blev Carl Hall's Færd en levende Kritik af den store Udvikling i det Hele.

Det første Ramaskrig imod ham rejstes fra Venstre, da Københavns Befæstning blev provisorisk paabegyndt. »Vort Forsvar« udtalte som sin Mening om disse Anlæg: naar man angribes af en fremmed Røver, er det et Gode at have en Revolver i Huset, selv om den endnu ikke er betalt.

Da Provisorietiden lakkede mod Enden, og Københavns Befæstning erklæredes for afsluttet, idet Byen nu var sikret mod Overrumpning og Bombardement, vakte »Vort Forsvar« Regeringens udelte Mishag ved at paavise, hvad der endnu manglede heri.

Under de sidste kortvarige Højreministerier hævdede »Vort Forsvar«, at de ved at forblive ved Roret, skønt Venstre nægtede dem de begærede Bevillinger, selv paatog sig Ansvar for Forsvarets Forsømmelse.

Efter Venstres Overtagelse af Regeringen har endelig »Vort Forsvar« bekæmpet Forsvarssagens lange Forsumpning i »Forsvarskommissionen« og i den sidste Tid stemplet Udsigten til et mod Landsiden ubefæstet København med dets rette Navn.

Som det vil ses, har Carl Hall ved denne mandige og uforbeholdne Omtale af Forsvarssagens vekslende ublide Kaar kun kæmpet for denne. Det er ikke hans Skyld, at hans Ord tillige har udtrykt netop det, som hvert enkelt af de politiske Partier kunde have ønsket uberørt.

Fra 1880 til sin Død 1908 forblev Carl Hall trofast paa sin Post, for hvis uafhængige Betjening han gav Afkald paa andet. Han var glad ved at røgte dette sit Hverv. Kun følte han det med Rette som en tung Prøvelse, da en tiltagende Døvhed i Aarenes Løb mere og mere, tilsidst helt, afskaar ham fra mundtlig Meddelelse.

I en lang Aarrække var det hans kæreste Adspredelse hver Sommer at være Bjærgbestiger, især i Norge. Mange Tinder dér er for første Gang bestegne af ham. Han trængte til denne Blanding af ansættende Idræt, Indaanding af ren Luft og Vidsyn ud over spærende Hindringer. Det forekom ham ogsaa, som om han oppe i disse Højder, hvor Luften er let, og ingen forstyrrende Lyd naar op, fik sin tabte Hørelse igen.

Ved Carl Halls Død lyder hans Eftermæle forskelligt. Alle er enige om at prise det Mod og den Udholdenhed, hvormed han indtog sit Udsigtsstade. Men fra Partiernes travle Lejr lyder Dommen: En

rigt udrustet Mand, hvem kun Døvhed hindrede i at blive praktisk Politiker.

Ovenfra derimod, fra den Højde, hvor Fædrelandets Forsvar opfattes som ragende højt over al Partistrid, lyder det: Det, var hans Samtid, der var døv. Han var lydhør.

V.

Af Dr. med. H. P. B. BARFOD.

Carl Christian Hall blev født paa Bakkegaarden uden for København d. 13. August 1848, Hans Fader var den senere Konsejlspræsident *Carl Christian H.* (f. $25/2$ 1812, d. $14/8$ 1888), hans Moder var *Avgusta Marie Frederikke Brøndsted* (f. $24/6$ 1816, d. $20/4$ 1891).

Paa Bakkegaarden voksede Carl Hall op i et ægte dansk Hjem, og det satte sit Præg paa ham i hans hele Liv. Ti han var en gennem-dansk Mand, ubrødelig trofast mod sit Land og sit Folk til sin sidste Stund.

Der var en lys og frisk Mandighed over hans kraftige Skikkelse. De, som kendte ham, maatte holde af ham og alt mere drages til ham. Ti han havde et Hjærte, der bankede varmt for alt sandt og rent, skønt og ædelt. Han var trofast som faa, trofast mod Mennesker som mod den Sag, han viede sit Liv og sine Kræfter.

I Skolen blev han næsten straks Klassens Fører, stiltiende kaaret af Kammeraterne. Hans lyse, skønne Skikkelse, hans Sanddruhed, Retsind, Snarraadighed, Kraft og Kækhed, alt gjorde ham selvskreven til Høvedingpladsen. Havde ikke tidlig opstaaet Tunghørhed, der langsomt og sikkert udviklede sig til næsten fuldstændig Døvhed, gjort det først vanskeligt og senere umuligt for ham at tale med Mennesker, vilde han vel ogsaa i det offentlige Liv være kommen til at indtage en Førerplads. Det skete ikke, men det var noget af det ikke mindst storladne ved Carl Hall, at han, som Mand med de rige Ævner, uden Knurren kunde bære dette: at blive stillet paa den ensomme Plads, Vor Herre gav ham at staa paa, og fra denne Plads taalmodigt, udholdende og trofast røgte sin Gerning. Mangen Gang stod han uforstaaet eller misforstaaet, men aldrig trættet, aldrig vigende. Ti han søgte ikke sit eget, men tjente sit Fædreland.

Carl Hall blev Student 1867 fra Borgerdydsskolen paa Kristianshavn og tog 1872 statsvidenskabelig Eksamen. 1873 ansattes han som Assistent i Koloniernes Centralbestyrelse. Paa Embedsbanen naaede han ikke videre, hans Tunghørhed holdt ham paa denne beskedne Plads til hans Død. Her skal endnu kun nævnes, at han udfoldede en stor

Virksomhed som Kasserer i »Samfundet for vanføre«, samt at han har gjort sit Navn kendt og æret i hele Norden som kæk og dygtig Tindebestiger. Mangfoldige ere de jomfruelige Tinder, han har erobret. Kong Oscar lønnede ham med St. Olafsordenen for hans Sejre.

Carl Halls Stordaad, den, der saa længe, der endnu findes Fædrelandskærlighed i Danmark, vil bevare hans Minde i Kærlighed og Taknemmelighed, er dog hans Arbejde for *Forsvarssagen*, i Sandhed en *national Livssag* for ethvert Folk, der vil gøre sig fortjent til og haabe paa en Fremtid som et frit Folk, en Sag, der er særlig stor og betydningsfuld for os danske med vor udsatte Beliggenhed. Halls Arbejde i Forsvarssagen er ganske enestaaende. Ingen dansk, hverken militær eller civil, har nogensinde udført et lignende i Omfang og Betydning.

For Hall var Forsvarssagen højt hævet over alt politisk Kævl og Vrøvl. Allerede i flere Aar havde Mænd og Kvinder enkeltvis og i nydannede Foreninger søgt at vække og styrke Forsvarsvillien i vort Folk. Carl Hall stiftede saaledes sammen med Professor *Adolf Steen* og Dr. phil. *A. Fraenkel o. fl.* »Foreningen til Forsvarssagens Fremme for Frederiksberg og Omegn«, den, som senere kom til at omfatte hele Sæl-lands Stift. Men det var af Betydning at faa et Samlingspunkt for alle disse spredte Kræfter. Det besluttedes da at udgive et Blad, der, uden at blande sig i Døgnpolitikken, kunde virke oplysende og opildnende i Forsvarssagen. Til Leder af dette Blad valgtes Carl Hall. Han tog straks med Iver fat paa de forberedende Arbejder og krævede kun, at en i 1880 nedsat Militærkomité (hvori én Officer af begge Værn), der skulde sørge for militære Foredragsholdere til de Forsvarsmøder, en samtidig nedsat Civilkomité under Prof. Steen lod afholde rundt om i Landet — at denne skulde yde ham den nødvendige militære Hjælp. For at skaffe Penge og Medarbejdere gik han selv fra Dør til Dør, og mødte naturligvis baade Tilslutning og Modvillie.

Da de forberedende Arbejder vare afsluttede, udkom det første Nummer af »Vort Forsvar« d. 2. Januar 1881, og det indlededes med et Stykke: »Til Læserne«. I dette siges, at Bladets Opgave skal være »med Udelukkelse af ethvert politisk Parti-Formaal at søge at vække Folkets Interesse for Forsvarssagen og især for Landets gennem Aarhundreder forsømte Befæstningsvæsen. Først naar Landet er befæstet paa den Maade, som de Sagkyndige kræve, have vi Ret til at sige, at vi i Gerningen have vist vor Villie til hævde vort Lands Bestaaen som en selvstændig og uafhængig Stat .

Om Carl Halls Redaktionsvirksomhed i de over 27 Aar, i hvilke han ledede »Vort Forsvar«, kan det med Sandhed siges, at han altid har holdt denne Fane højt. For ham var Danmarks betryggende Forsvar efter Sagkundskabens Krav det Maal, han tidlig og silde havde i Sigte. Skønt han aldrig har blandet sig selv eller sit Blad ind i alt det politiske Vrøvl, der mere og mere er blevet en Kræftskade paa vort

Folkelegeme, er han dog til en Tid kaldt Højremand, senere til Gen-gæld Venstremand, men begge Gange med lige liden Ret. I Firserne maatte han som Forsvarssagens Forkæmper glæde sig ved og støtte det da iværksatte gode, mandige og fædrelandskærlige Arbejde. Da det saakaldte Forlig var sluttet 1894, saa han, at Forsvarssagen under de følgende svage Højreministerier kørte mere og mere uhjælpeligt fast. Derfor krævede han, at der gaves »Venstre« Lejlighed til i Gerning at vise, om der var Sandhed i dets saa ofte paaberaabte Forsvarsvillighed, naar det selv kom til Roret. Det viste sig dog snart, at dette Haab, hvor det var næret, blev til en dyb og bitter Skuffelse. I Forsvarssagen har »Venstres« Fædrelandssind vanskelig kunnet findes, saa vist som det synes, at »Partiet« her altid har staaet over Fædrelandet.

Der er i vore forrvrovlende og selviske Tider noget velgørende i at staa overfor en Mand som Carl Hall, der uden Vaklen klart og fast holder sig sit Maal for Oje og lægger alle sine Kræfter ind i Arbejdet for det. Den Opgave, at lede et Blad, der kun havde denne ene Streng paa sin Bue: »Danmarks Forsvar betryggende ordnet efter Sagkundskabens Krav«, var jo i og for sig ikke let. Han løste den saaledes, at »Vort Forsvar« var lige friskt og lodigt fra første til sidste Nummer.

I en lang Aarrække kunde Bladet, til Trods for dets lave Pris, bære sig. Det var i Firsernes herlige Arbejdsaar, da det udkom i nogle og tyve Tusinde Eksemplarer. Efter 1894 sank Tallet paa Holdere stadigt, og endnu værre blev det efter 1901. De sidste fjorten Aar kunde Bladet ikke alene ikke bære sig, men det gav et aarligt voksende Underskud. Man kan vel roligt sige, at de 99 af 100 Redaktører under saadanne Forhold havde tabt Modet og opgivet Kampen. Det laa ikke for Carl Hall. Han arbejdede trofast videre, ja, talte end ikke til nogen om det økonomiske Tryk, men dækkede selv det store Underskud. Først efter hans Død blev det klart, hvad dette betød, da man saa, at Bladet, foruden hans store personlige Arbejde, havde kostet ham flere Tusinder, end Aarene talte. Sandelig, for Carl Hall var Arbejdet for Danmarks Forsvar en Hjærte- og Samvittighedssag. I al vor Ynkelihood staar han som et lysende Forbillede paa offervillig Fædrelandskærlighed.

Carl Hall kaldtes tidligt bort. Forsvarssagen kunde netop nu, da Tærningerne skulle kastes, saa daarlig undvære ham, men det maatte saa være. Efter et forholdsvis kort Sygeleje døde han den 6. Maj 1908. Budskabet om hans Død blev modtaget med den dybeste Sorg af alle Forsvarets Venner. Men Mindet om ham skal lyse for os og styrke os i den alvorlige Tid, som nu stunder til.

VI.

Tale af Holmens Provst, Lic. theol. FENGER ved Carl Halls Bisættelse i Frederiksberg Kirke, Tirsdag den 12te Maj 1908.

I et af sine Breve retter Paulus hen imod Slutningen en Række Formaninger til de forskellige i Menigheden: til Ægtefolkene, til Børnene, Fædrene og Tjenerne, og lægger hver af dem indtrængende deres særlige Pligt paa Sinde. Men saa samler han endelig Hovedsagen for dem alle i disse Ord: »Alt, hvad I foretage Eder, det gører af Hjærtet, som for Herren, og ikke som for Menneskene, vidende, at I skulle faa Arvedelen til Vederlag af Herren« (Coloss. 3, 23—24). Klarere, dybere og mere sluttet har vist ingen peget paa Vejen til *den sande Lykke*.

Man taler om *lykkelige Naturer* og tænker paa Temperamentets Harmoni, paa Ævnerens lykkelige Blanding og Ligelighed i Forhold til hverandre — man glemmer *Villien* i Mennesket, Villien til at tage baade Temperament og Ævner i sin Tjeneste og bringe en samlet Kraft ud af det hele, som kan sættes ind i Livsopgaverne. —

Man taler om *et lykkeligt Liv* og tænker fornemmelig paa Navn og Hjem, som arves, paa banede Veje for Udvikling og Virksomhed, paa lykkelige Tilskikkelser under Livsvandringen — man glemmer *Villien i Mennesket*, Villien til at modtage og bruge det, som Gud giver, *saadan som det gives*, bruge det i Frihed, under Ansvar, med et bestemt Livsmaal for Øje. — Det er ene det, der giver et lykkeligt Liv, et Liv, som ikke har været levet forgæves.

Villien er det afgørende, det persondannende, det sidste og inderste, som er et Menneske betroet. — Det forstod Paulus og udtrykte det gennem de anførte Ord — men jeg fører dem frem i Dag, fordi jeg synes, de passer paa ham, om hvis Kiste mange har samlet sig.

Carl Hall — der er noget fast, sluttet, sikkert, bare i Klagen af hans Navn — ingen Stavelse for meget og heller ingen, som mangler. — Navnet er, som han selv *var*. Og denne Carl Hall var — bevidst eller ubevidst for ham selv, det kan jeg ikke afgøre — inde under Treklangen i Paulus' Ord: »Alt, hvad I foretage Eder, det gjører af Hjærtet« — ja, egentlig siger Paulus: *af Sjælen*, men paa dansk udtrykker vi det jævnest og klarest med dette: af Hjærtet. Giv *Dig selv* hen i din Gerning med alt, hvad Du ejer af Hjærtevarme, af Inderlighed og dyb Følelse, af gode, ærlige Tanker, af Energi! — Giv *Dig helt*, saa faar Du noget helt igen. Du aander Liv i Arbejdet, naar Du bringer et helt, levende Menneske ind deri. Du sætter Mod i de fejge og de lunkne, i de sovende og uafgjorte Naturer. — »Alt, hvad Du ævner, kast af i de nærmeste Krav«. Da lykkes det Dig ogsaa at faa Hold paa og Samling af dine Ævner, at bøde paa de manglende, at faa Uligheden

afbanceret, som er i din Natur. Og jo mere Du giver af Hjærtet, desto mere faar Du at give af, thi Hjærtets Kilder er udtømmelige — de har Tilstrømning ovenfra, fra Livets hemmelighedsfulde Kilde, fra *Gud*. Og Du vil kunne give Dig til flere Opgaver, som rækker Haanden ud mod Dig og siger: Hjælp mig! Den ene Opgave behøver ikke at være misundelig paa eller at fortrænge den anden.

Og nu spørger jeg: Var det ikke Carl Halls Kraft, at han gav sig helt, af Hjærtet, med alt, hvad han ejede, hen til sine Livsopgaver? Et berømt Navn tog han i Arv efter sin Fader og to levende, højt begavede, sjældne Forældres Opdragelse og Traditioner, men det karakteristiske hos ham, synes mig, var ikke en sjælden aandelig Begavelse eller ypperlige Kundskaber, derimod Personlighedens Sluttethed og Fasted, Hjærtevarmen og Villien til at faa noget godt og ægte udrettet.

»Som for Herren og ikke som for Menneskene«.

Skal der udrettes noget, saa maa det jo være mellem Mennesker, mellem dem, vi lever med. Vi maa forstaa dem, kunne tale deres Sprog og se at finde Nøglen, som lukker op for deres Inderste, ellers faar vi dem aldrig sat i Bevægelse, som vi vil. Ævnen til at paavirke Mennesker tog Carl Hall maaske i Arv efter sin Fader, han fandt Nøglen til mangfoldige Hjærter, lige fra de højest stillede til de jævne norske Gutter og Jenter, fra Mennesker, der var ham overlegne i Aandsbegavelse til ganske enfoldige. — Men det er jeg forvisset om, at han ikke brugte sin Ævne skelende til Menneskers Bifald og angst for deres Modsigelse og Haan — ikke fejgt og ikke som en Kræmmer, der søger sin egen Profit, men i Følelsen af, at et Par alvorlige, dybe, gennemtrængende og dog milde Øjne hvilede paa ham og spurgte ham med deres talende Blik: Er Du paa Pladsen, hvor jeg satte Dig? — Bruger Du dine Vaaben og Redskaber, som jeg gav Dig? Holder Du ud paa Din Post i godt Vejr og ondt Vejr? Vær modig og hold ud som en ærlig Svend.

»Vidende, at I skulle faa Arvedelen til Vederlag af Herren« — det vil sige: med et sikkert og lyst Haab, med fuld Fortrøstning til Ham deroppe, der »vender Lykken, som Vinden paa Voven« og vender den »som Bladet i Skoven«. Der er mange, som staar i Livskampen og ser helt drabelige ud, der dog inderst inde har modtaget en Gæst, som hedder *Tvivlen*, en Gæst, som idelig hvisker: Hvad kan det nytte? — om der kommer noget ud af din Gerning eller ej, det beror paa et Tæringkast af Lykken — eller det beror paa, hvor den materielle Magt, Tallet og Pengene, er. Saadan havde Carl Hall det absolut ikke — han havde et haabefuldt Hjærte, han troede paa *Livets* Sejr, paa *Retfærdighedens* Sejr, paa det *Godes* Sejr — selv om det nægtes os oven Mulde at se det. —

Det er 44 Aar siden, jeg første Gang saa Carl Hall i Borgerdydsskolen paa Kristianshavn. Man skulde jo nok lægge Mærke til ham, hans faste, tætsluttede Skikkelse, den ranke Ryg, det blonde Hoved med

de klare, hvasse Øjne. Der var noget kækt og mandigt over ham allerede døn Gang. Han erobrede sin Plads, hvor han kom, og han var vel noget af en Fører i sin Klasse, respekteret for sine kraftige, slaaende Argumenter, men tillige Kittet i Klassen, en god Kammerat og en trofast Ven. — Han udviklede sig til en nobel, ridderlig Karakter — tidlig hæmmet af sin Tunghørighed, men dog fuld af Livslyst og Livsglæde. Hans egentlige Livsvirksomhed blev en saare beskeden — han ønskede det nok ikke selv anderledes. Men hvad der prægede ham i den og i den mangeartede Virksomhed, han gav sit Liv hen til, var en sjælden Arbejdslyst og Udholdenhed, en punktlig Orden og Nøjagtighed. Han levede ikke et Nydelseliv, men et Arbejdsliv — hans Regnskaber og Optegnelser, som findes efter ham, vil paa alle Omraader vidne om hans omhyggelige Tagen Tiden i Agt.

Han havde en varm Kærlighed til vort Fædreland, og tidlig følte han dybere end de fleste andre Skammen over, at der gjordes saa usselig lidt for at værne Landet og ruste det, saa vi i Farens Stund kunde staa, ikke mistvivlende, om vi overhovedet turde maale os med Fjenden, men med godt Mod og Fortrøstning til Landets Forsvar. Men han følte ogsaa Forpligtelsen til at staa op mod: »Hvad kan det nytte« og mod »vi har ikke Raad til at forsvare os betryggende«. Og det er en i Sandhed betydelig Indsats, han gennem »Vort Forsvar« har givet til at vække Ansvarsfølelsen i vort Folk overfor Landets Værn. Han har givet sine Ævner, sine Kræfter, sin Tid og af sine Midler for at holde Røsten i »Vort Forsvar« klar og tydelig, vækkende og forstaaelig, indtrængende og interessant, fuld af Kundskab og tidssvarende Oplysning! — I, som var Carl Halls Medarbejdere gennem alle Aarene, I véd og kan vurdere, hvad han, den ene Mand, har gjort af hjærtevarmt, dygtigt, utrætteligt og selvopofrende Arbejde i Danmarks Tjeneste.

Det er underligt for os, at han netop nu er kaldt bort, da Røsten: »Vi har *Forpligtelse* til, og vi *vil* værne vort Land af vor bedste Ævne og med de Ofre, som det kan kræve af os« — synes at vinde Kraft og klinger dybt og viden om — netop nu, da vi haaber, at Regering og Folk vil enes om et betryggende Værn for vor Frihed og Selvbestemelsesret. Men kommer den Dag — og den kommer med Guds Hjælp, inden de sidste Blade i den Slægts Historie skrives, hvortil Carl Hall hørte, den Dag, da vi kan sige: nu har vi taget vor Pligt op, og vi har ydet, hvad vi ævnede til Fædrelandets Forsvar, da skal der føjes en Krans til de mange, som i Dag pryder Carl Halls Kiste, en Krans med friske Blomster, og den skal udtrykke en varm Tak til ham som gav sig *helt* hen til denne vor Livssag!

Carl Hall overtog efter sin Broder et Arbejde i Foreningen for de Vanføre og Lemlæstede. — De voksede sig fast i hans Hjærte, og han havde den Glæde at se Arbejdet for dem vokse sig stort. Det var ret en Gerning, som tiltalte ham, at give Staklernes Liv et Indhold ved at

hjælpe dem til at fylde Tiden med nyttige og smukke Beskæftigelser, at hjælpe dem til selv at tjene noget, saa det ikke alene er andres Gaver, de lever af — for det kan være svært! —

Tallet paa dem, der blev hjulpede, da han traadte til, var kun enkeltcifret, senere føjedes Nuller til, og nu ved hans Bortgang er det *mange*, som hjælpes.

Hans Kærlighed til Naturen, hans egen djærve, friske, dristige Natur var det, som gennem en lang Aarrække drog ham til Norge og gjorde ham til den øvede Tindebestiger. Der var en god Del af den Blanding af Opdagertrang og Erobringslyst, som særtegnede de gamle Landnamsmænd, i Carl Hall — alle hans Sjæls- og Legemskræfter toges i Brug og anspændtes, Mod og Dristighed, Kraft og Udholdenhed, Selvformægtelse og Feltherrens taktiske Dygtighed til at skønne, hvor Angrebet virkningsfuldest kan ske. Mange er fulgt i hans Spor — og mange Mennesker deroppe i de ellers øde og mennesketomme Egne sender en kærlig Tanke til *ham*, som saa godt forstod dem og gik lige ind i deres Hjerter med sit djærve, naturlige, fordringsløse Væsen. Jeg ved, de længtes efter ham den lange Vinter igennem, og at naar han saa kom — saa gik det som en Budstikke fra den ene til den anden — »Han — Carl Hall — han er da kommen.« — Nu kommer Sommeren, men den bringer ikke mere Carl Hall med.

Gennem andre Læber end mine skal der tales om hans Hjem og hans Forældre, som han elskede og bevarede i den kærligste og mest pietetsfulde Erindring. Kun det skal jeg til Slutning anføre, at han, som led under Slægtsarven, Tunghørigheden, der endte med næsten fuldstændig Døvhed, kæmpede trolig for at holde sin Sjæl livlig og bevare dens Tilførselskilder for Omverdenen gennem Bøger og Blade og gennem personlig Henvendelse til mange Mennesker — og han kæmpede med Haab om *Befrielse*. Han udtalte Forventningen om, at naar han ikke var mere paa Jorden, skulde det undes ham ikke blot at *se* de elskede fra Bakkegaarden, men ogsaa at kunne *høre* dem!

Amen!

Forsvarssagen i 60 Aar.

Af Oberst AXEL LILJEFALK.

Indledning.

Seksti Aar tilbage i Tiden fører os til Mærkeaaene, da Kong Frederik den Syvende under Kampen mod vor sydlige Nabos Rovlyst opgav sin Enevoldsmagt og gav sit Folk Del i Rigets Styrelse; den politiske Udvikling i de siden da forløbne Aar kender vi alle; vi ved, hvorledes Hovedindflydelsen paa Lovgivningsomraadet stadig gled mere og mere over mod det brede Vælgerlag, der skabte Folketingets Flertal, saaledes at ogsaa Ansvaret for Fædrelandets Forsvar derved i egentlig Forstand blev lagt i Vælgernes Hænder.

Store, betydningsfulde Begivenheder har kendetegnet de to sidste Menneskealdres Udvikling. Magtens Tyngdepunkt er bleven flyttet fra Seinens Bredder til Sprø; Rigernes Rustninger har naaet en Højde, som vel ingensinde før, og, hvad der mere end alt andet har berørt vort Fædreland, Tyskland er vokset til en Magt paa Havet, som kun finder sin Overmand i det britiske Riges kolossale Søstridskræfter. Omvæltningen er sket gennem Strømme af Blod, de lange Krigergrave paa Dybbøl, i Bøhmen og Nordfrankrig taler endnu om, hvor skaanselsløst den tyske Jærnhæl tramper alt ned paa sin Vej fremad mod det lokkende Maal » Deutschland, Deutschland über alles«. Hele — eller vi Danske bør vel nøjes med at sige saa godt som hele — vor gamle Verdensdel blev skræmmet op ved de tyske Vaabens stærke Raslen, store og smaa Riger skyndte sig at faa Rustningen bragt i Orden og klar til hurtigt Brug. Der var kommen utrygge Tider i Evropa. Den gamle Vismands Ord: »Længer end en Haandsbred, vige Mand paa Marken ej fra sine Vaaben, ingen kan det vide, naar paa Vej der vorder Brug for bredden Økse«, som det før havde været klogt at følge Mand og Mand imellem, fik nu atter sin fulde Gyldighed i Folkenes indbyrdes Forhold. I Moltkes Oversættelse lyder den klart og kort. »Bereit sein, das ist alles«. Den staar den Dag i Dag som Motto over alle Krigsministers Døre.

Det var, da disse store Omvæltninger endnu var i deres Vorden, at det danske Folk fik Selvstyre.

De siden da forløbne seksti Aar falder, hvad Forsvaret angaar, i fire Tidsafsnit: Tiden mellem Krigene, Tiden fra Freden i Wien til den tyske Sømagts begyndende Størvækst; Tiden fra da til Systemskiftet og endelig den til nu forløbne Tid af »Danmark under Bondevælden«. Ingen af disse Tidsafsnit staar vel skarpt afgrænset, naar undtages det, der endte med den brutale Amputation, efter de tyske Stormagters Rovtog, de andre glider jævnt over i hverandre; men hver har dog sit eget ejendommelige Præg.

Tiden imellem Krigene.

Hærloven af 1842, som skabte den Hær, hvormed vi rykkede ud i 1848, blev af en Officer betegnet som en Papirsorganisation, der organiserede en Fredsarme i den Overbevisning, at vi aldrig vilde faa Krig*). Denne Dom er sikkert for haard; hvilke Mangler, Hærloven ellers havde, skabte den vel uddannede Soldater og kyndige Befalingsmænd med Rutine som Tropheførere; det var det, vi klarede os med i Trearskrigen; det viste sig alt straks ved dens Begyndelse i Slesvig-Slaget, og det kom navnlig frem i det afgørende Slag ved Isted, om hvilket der er sagt, at det er et af de lærerigste at studere for en ung Officer, fordi alle de Fejl, en Overledelse kan begaa, saa noget nær blev begaaet der fra begge Sider. Det, der i sidste Instans skaffede de Danske Sejren, var det faste Sammenhold i Afdelingerne og Underafdelingerne, der stod sin Prøve i Modgang og Medgang.

Under Krigen maatte naturligvis den gamle Regel »I Krig som i Krig« være gældende. Krigsbestyrelsen skaltede og valtede med Hærforholdene, som den vilde, og ingen lagde den et Halmstraa i Vejen.

Saa kom Freden. Rigets Forsvarsvæsen skulde igen bringes paa Fødsel og de Kaar, hvorunder det fremtidigt skulde virke, bestemmes, ikke af den eneældige Konge, men af hans ansvarlige Ministre og Rigsdagen.

Efter Hærloven af 28. April 1842, som altsaa da var i Kraft, hvilede Værnepligten udelukkende paa den upriviligerede Landbostand; Hæren bestod af en »staaende Hær« (Linie og Krigsreserve) og Hærens Forstærkning (en Fastmandsklasse og en Reserveklasse), Tjenestetiden i Linien og Reserven var 4 Aar i hver; i Forstærkningens Fastmandsklasse 8 Aar. Derefter blev den Værnepligtige staaende i Forstærkningens Reserve til det fyldte 45 Aar. Artillerister og Gardere

*) Ankjær: »Forslag til en Organisation af den danske Arme«. København 1864.

(til Hest og til Fods) holdtes længere Tid til fast Tjeneste, men var til Gengæld fritagne for Tjeneste i Forstærkningen. Den faste Tjenestetid var for Fodfolket 16 Maaneder, for Livgarden til Fods 2½ Aar, for Rytteriet 15 til 18 Maaneder, for Livgarden til Hest 4 Aar; ved Artilleriet tjente Trainkonstablerne i 13, Konstabler og Pontonnerer (Brobygningen laa da under Artilleriet) i 23 Maaneder. Ingeniørtropperne laa 2 Aar til fast Tjeneste.

Aarlig udskreves en Fjerdedel af det Mandskab, som behøvedes til Afdelingerne; ved Artilleriet mødte kun en Sjettedel. Hvert Fodfolkskompagni fik aarlig 40 Rekrutter, som mødte den 1. Juni, de øvedes saa først 6 Uger i en Kompagniskole, og kom derefter sammen med det ældre Mandskab, fra Midten af Avgust til Midten af September holdtes Bataillonsøvelse; ved den Tid indkaldtes 3. Aargangs Mandskab, saaledes at Bataillonerne ved de da stedfindende Brigadeøvelser fik en Styrke af ca. 360 Mand. Den 3. Oktober hjemsendtes 2. og 3. Aargangs Mandskab, og Garnisonsstyrken dannedes af Aarets Rekruthold. Rytterregimenternes Garnisonsstyrke var 120 Mand, 30 Mand pr. Eskadron. Rekrutterne mødte i to Hold 15. December og 1. April og uddannedes i Regimentshold. Fra 1. April havde Eskadronerne 45 Mand fra 1ste Juli 60 Mand til Tjeneste; 13. September indkaldes 3. og 4. Aars Mandskab til Regiments- og Brigadeøvelser. Eskadronerne blev da paa 120 Mand. Den 3. Oktober hjemsendes 2., 3. og 4. Aars Mandskab.

Artilleristerne mødte 9. Maj, afgik til Batterierne 29. Avgust, til Exercertid indkaldtes 4 Aars Mandskab.

Alle Afdelinger havde saaledes Mandskab til Tjeneste hele Aaret rundt; Forsyningen med faste Befalingsmænd var god; en Bataillon havde 18 Officerer, altsaa foruden Kompagnichefen 3 faste Officerer pr. Kompagni, desuden 42 Underofficerer, 16 Spillemænd og paa Fredsfod 640 Underkorporaler og Menige; paa Krigsfod ved Indkaldelse af Reservemandskab 5. Aargang, 800 Mand. Officererne af Fodfolket og Rytteri var uddannede paa Landkadetakademiet, de ved de tekniske Vaaben og Generalstaben paa den militære Højskole; ved Fodfolk og Rytteri var Underofficererne hvervede, til de andre Vaaben blev de uddannet paa Elevskolen.

Mandskabet var som alt sagt vel uddannet, Befalingsmændene holdtes i stadig Øvelse, da Afdelingen altid havde Mandskab; en Mislighed var det, at Afdelingerne aldrig ved Fredsøvelser kom paa Krigsstyrke, men for Hovedvaabnets, Fodfolkets Vedkommende, kun naaede lidt over Halvdelen.

Liniehærens Styrke var 23 Batailloner Fodfolk (17 Liniebatailloner, 5 Jægerkorps, 1 Bataillon Garde); delt i 4 Brigader, 27 Eskadroner Rytteri (6 Dragonregimenter a 4 Eskadroner, 2 Eskadroner Gardehusarer, 1 Eskadron Livgarde). 12 Batterier Artilleri og 2 Kom-

pagnier Ingeniører. Paa Fredsfod var Hæren ca. 24,000 Mand; paa Krigsfod naar Reservens indkaldes, saa Bataillonerne blev paa 800 Mand, ca. 27,000 Mand, en Styrke, som ved at indkalle yderligere af Fodfolkets Reservemandskab og bringe dets Afdelinger op til 1000 Mand, let kunde øges til ca. 32,000 Mand i Rækkerne.

Af dem var dog 3 Liniebatailloner, 1 Jægerkorps og 1 Dragonregiment udskrevet i Sønderjylland og 4 Batailloner, 1 Jægerkorps og 1 Dragonregiment i Holsten og Lauenburg; 2. Artilleriregiment, som talte 4 Batterier, hørte ligeledes hjemme i Hertugdømmerne, tillige med en mindre Afdeling Pontonner og Ingeniører.

Kongeriget Danmark i sin nuværende Udstrækning (naar undtages de ved Grænsereguleringen 1864 vundne Sogne) underholdt saaledes 14 Batailloner, 19 Eskadroner og 8 Batterier.

Svagheden ved Organisationens var, at den kun langsomt og besværligt lod sig udvide i Krigstid. Efter Planen skulde der da dannes ved Fodfolket 12 Reserve- og 20 Forstærkningsbatailloner, ved Rytteriet 24 Reserveeskadroner, ved Artilleriet 6 Reservebatailloner; men der fandtes ingen Befalingsmænd til disse Afdelinger, forøvrigt heller ikke Vaaben og andre Udrustningsgenstande. Takket være vor sikre Basis paa Øerne og den Sindighed, hvormed Krigen førtes med lange Vaabenhviler om Vinteren, lykkedes det efterhaanden at faa 6 Reservebatailloner og 2 Reservejægerkorps, samt 5 Forstærkningsbatailloner og 2 Forstærkningsjægerkorps sendt i Marken; men det tog Tid, inden disse Afdelinger blev fuldt feldtgytige. Det maa dog erindres, at Hæren i 1842 kun havde virket i 5 Aar, og altsaa ikke kunde yde Mandskab af ældre Aargange, saa det var al Ære værd, at der til de 17 Liniebatailloner, hvormed vi begyndte Krigen, (14 fra Kongeriget og 3 fra Sønderjylland), endnu kunne skabes 15 fuldtanvendelige Afdelinger, saaledes at Hærens Styrke næsten blev fordoblet.

I Midten af Maj 1848 talte Hæren efter Styrkelisten:

Til Tjeneste . . .	528 Off.,	1351 Undoff.,	1479 Undkp.,	388 Splmd.,	19060 Menige.
Syge og Saarede	38	54	75	15	1079
Tilsammen . . .	566	1405	1554	403	20139
Alt i alt 24,067 Mand.					

Efter Styrkelisten den 15. Januar 1851 talte Hæren:

Til Tjeneste . . .	763 Off.,	1614 Undoff.,	3427 Undkp.,	500 Splmd.,	33308 Menige.
Syge og Saarede	107	162	263	61	4095
Tilsammen . . .	870	1776	3890	561	37403
Alt i alt 44,500 Mand.					

Tilvæksten under Krigen udgjorde saaledes:

304 Off., 371 Undoff., 2336 Undkp., 158 Splmd., 17,264 Menige.
Alt i alt 20,433 Mand.

Lægges hertil de ca. 4000 Døde, Krigen havde kostet, ses det, at Hæren blev fordoblet under Krigsaarene.

Det var den ved Hærloven af 1842 skabte Soldat, som Folket gav Hædersnavnet »Den tapre Landsoldat«.

Om hans Duelighed som Feltsoldat, endda ved Krigens Begyndelse, giver det preussiske Generalstabsværk et smukt Vidnesbyrd. Ved Fremstillingen af Slesvigslaget skrives her:

»De med dette Terræn mere fortrolige og i dets Brug bedre øvede danske Jægere gav her og paa andre Punkter gentagne Gange iøjnefaldende Lære om, hvorledes man skal bære sig ad, for at bibringe sin Modstander følelige Tab uden selv at lide stor Skade. Saa længe de laa bag Hegnene, saa man ikke andet af dem end Huden og Hovedet, og naar de vilde indtage en Stilling længere tilbage, forstod de meget behændigt ved Benyttelse af Hækken, bukkende og krybende, rodevis til højre og venstre at naa derhen. Men denne Lære fandt meget langsomt Indgang hos de saa ivrige, af Ungdomsmod, Kamplyst og Ærgærrighed besjælede og af Officerernes Eksempel opildnede unge preussiske Soldater, og de maatte her ligesom senere paa andre Steder betale den meget dyrt, inden den gik over i Blodet«.

Man sammenligne hermed General du Plats Udtalelser til »En gammel Feltpræst« 18 Aar senere, da vi atter stod ligeoverfor Preusserne. Da den gamle Feltpræst ved Begyndelsen af Dybbøls Belejring spurgte, om det var muligt at gøre et Udfald, svarede Generalen: »Kære Præst! Udfald! Udfald med uøvede Folk; det er jo en Umulighed, et Udfald er jo det samme som Død eller Fangenskab. Vore Folk er jo ikke øvede; De vil forstaa det, dersom De blot en eneste Gang saa Forskellen mellem Preussernes og vor Avanceren; de er øvede i at dukke sig bag den allermindste Dækning, det har vi intet Bregreb om. Nu! Afgørelsen kan maaske endnu lade vente lidt paa sig; men der er ingen Tvivl om, hvorledes den bliver.« — Da Feltpræsten ved Samtalens Slutning sagde »Ja, ja, Et ved jeg, det er at Vorherre kan hjælpe hvor intet Menneske formaar det« svarede Generalen med et Skuldertræk: »Ja, ganske vist, vi kan give vort Liv, og dertil er jeg rede.« — Han faldt den 18. April.

Det var Resultatet af Forsvarsvæsenets Udvikling i Tiden mellem Krigen, men forinden denne nærmere Omtale skal vi endnu dvæle lidt ved Hærloven af 1842.

Kongeriget Danmark og den nordlige danske Del af Sønderjylland, det Omraade hvorfra Hæren fik sit Mandskab under Trearskrigen, havde den Gang tilsammen vel et Indbyggerantal af omkring 1,600,000*); Hæren ved Danevirke i Vinteren 1850—51 repræsente-

*) Efter Erslevs »Den danske Stat« havde Kongeriget 1855 1,499,850, Sønderjylland 395,860; det kan vel saaledes outrent passe, at der 1848 var 1,600,000 Danskere i Riget.

rede saaledes 3 % af Befolkningen, hvilket for en feltdygtig, udrykkende Hær var en meget hæderlig Størrelse, derimod var de 1½ %, hvormed Krigen var begyndt, kun meget lidt.

Udgifterne til Hærloven var beregnet til ca. 6 Millioner Kroner, de indførte Lønningsforbedringer for Befalingsmænd medregnet; senere steg den noget, paa Budgettet for 1855—56 var den anslaaet til ca. 10 Millioner; den danske Stats samlede Indtægter udgjorde det Aar ca. 57 Millioner, saaledes at Hærudgifterne udgjorde en 5,7 Del af de samlede Udgifter, samtidig ydedes ca. 4 Millioner til Marinen; de samlede Forsvarsudgifter var saaledes ca. én Fjerdedel af Statsindtægterne.

En vigtig Forandring af gennemgribende Betydning for vort Folk var der sket straks ved Krigens Begyndelse; det var Indførelsen af den almindelige Værnepligt.

Den almindelige Værnepligt var kommen frem i Frankrig under Revolutionskrigene, først som en ekstraordinær Foranstaltning, fremkaldt ved Faren under det fjendtlige Indfald, senere ved Lov af 6. September 1798 som det normale Grundlag for Rigets Hærvæsen. Loven kendte ingen Personsanseelse; men den krævede ikke alle tjenstdygtige indkaldt, der toges kun et bestemt Antal efter Tidens Krav. Napoleon den Store indførte Stillingstilladelsen; først efter 1812 udskev han fuldstændig hensynsløst. Napoleon den Tredie bestemte ved Lov af 26. April 1855, at den Værnepligtige kunde frikøbe sig ved at indbetale en bestemt Sum i Statskassen, det blev da Statens Sag at skaffe en Stedfortræder. I Tiden fra 1856 til 1864 købte 198,000 Mand sig fri og betalte 446 Millioner Franks, medens 38,000 købte sig delvis fri for 56 Millioner. Staten havde et rent Overskud af 44 Millioner paa den Forretning; men det blev dyre Penge, da de ved dette Købesystem skabte Tilstande i høj Grad bidrog til Ulykkerne i 1870. I Erkendelsen heraf blev den almindelige Værnepligt gennemført efter Freden med faa, lovbestemte Undtagelser.

I Preussen vilde man efter Freden i Tilsit indføre almindelig Værnepligt; men Napoleon forbød det; først efter 1812 kunde den gennemføres, og den preussiske Hær blev det preussiske Folks Vaaben. Efterhaanden blev den almindelige Værnepligt Grundlaget for næsten alle de evropæiske Fastlandsstaters Hærordning.

I Danmark indførtes den personlige Værnepligt først ved Forordning af 20. Juni 1788, der samtidig løste Stavnshaandet. Værnepligten hvilede dog kun paa dem, der var født paa Landet, fritaget var Adelen, Præsterne, Skolelærernes og Hjælpelærernes Børn, samt Børn fra Gaarde paa 200 Tønder Land og derover, senere kom liertil Enkers og gamle Gaardmænds ældste Sonner, de saakaldte Gammelmandsbørn; hele Ordningen var nærmest efter preussisk Mønster. Hærordningen af 8. Juni 1803 afskaffede al Hvervning.

Efter Hærordningen af 25. Januar 1816, der ordnede Hærfør-

holdene efter Adskillelsen fra Norge, hvilede Værnepligten endnu stadig paa Bondestanden, Lodstrækning bestemte, hvem der skulde indkaldes, Stilling var tilladt.

Ved Forhandlingerne om Hærloven af 1842, blev Indførelsen af almindelig Værnepligt drøftet; baade Retfærdighed og militære Grunde talte derfor; men det blev dog ved det gamle.

Paa den grundlovgivende Rigsdag, under Kampen for Sønderjylland, blev Spørgsmaalet draget frem igen. Den 8. November 1848 forelagde Justitsminister Bardenfleth et »Udkast til en Forordning om almindelig Værnepligt for Kongeriget Danmark«. Trods den da herskende begejstrede Stemning i Folket, vakte Loven dog Modstand. Johannes Efraim Larsen angreb den, fordi den tog de studerende med; Henrik Nicolai Clausen og flere andre støttede ham; Grundtvig var imod enhver Lov om tvungen Udskrivning; han mente, de unge kom nok frivilligt. Madvig derimod talte kraftigt for, at Studenterne skulde bidrage til Fædrelandets Forsvar ligesom alle andre, og hans Mening sejrede.

Ved Lov af 12. Februar 1849 blev den almindelige Værnepligt indført i Danmark, dog med den Indskrænkning, at den, der ikke ønskede personlig at paatage sig den ham paahvilende Tjeneste, kunde frigøre sig, ved at stille en tjenstfri Mand i sit Sted. Denne Stillings-tilladelse fastholdt Loven af 2 Marts 1861, der gav en Del nærmere Regler for Udskrivningen.

Det gik her som overalt, hvor Stillingsvæsenet bruges, der dannede sig Selskaber, som skaffede Stillingsmænd. Enhver blot nogenlunde velstillet Mand, kunde ved at indbetale en mindre Præmie til et Stillings-selskab fra Drengens Fødsel til han naaede Værnepligtsalderen sikre ham mod Udskrivning. Hæren kom for en ikke ringe Del til at bestaa af Stillingsmænd, et ikke synderlig tiltalende Folkefærd. Først efter Krigen 1864 fik man Øje for, at Rigets Børn ogsaa var Fædrelandets naturlige Forsvarere og hævdede Stillingstilladelsen; men i det Tidsafsnit, vi her sysle med, Tiden mellem Krigene, gjaldt altsaa almindelig Værnepligt med Stillingstilladelse.

Krigen, den sikre Prøvesten for en Hærlovs Godhed, havde saaledes vist, at Hærloven af 1842 gav en lille, god Liniehær; men som kun langsomt og besværligt kunde udvikles til en aneligere Størrelse. Nu var denne Udvidelse imidlertid sket i de tre Krigsaar, de i Hærloven blot nævnte Reserve- og Forstærkningsafdelinger var kaldt til Live, havde kæmpet i Marken mod Fjenden og vist sig gode, det kom nu an paa at finde Former, hvorunder de kunde bevares ogsaa i Fremtiden, saaledes at de med kort Varsel kunde kaldes frem paany, naar Forholdene krævede det.

Det skete imidlertid ikke; i Maj 1852 blev de under Krigen skabte Afdelinger atter hævdede, saaledes at de ikke efterlod noget

Spor; en Del Befalingsmænd blev vel staaende til Raadighed med halv Lønning, men da de ikke maatte indkaldes i Fredstid, var de kun til liden Nytte, og de store Beholdninger af forskellig Art, som vi fik, da den slesvigholstenske Hær blev opløst, blev ikke holdt samlede til Brug for Fremtiden. Vi stod altsaa igen paa bar Bund med Fredsordningen af 1842.

General Thestrup fremkom da med et Forslag som, desværre slet forberedt og ført frem under uheldige Forhold, blev det, der kom til at danne Grundlaget for Hærens Udfoldelse paa Krigsfod i den næste Krig. Hans Forslag gik ud paa, at Liniebatailloner i Stedet for 4 skulde have 8 Aars Mandskab i Stamlisterne, ved Indkaldelse vilde da møde ca. 1600 Mand, og der skulde da af hver Bataillon formeres to, saaledes at vore 22 Batailloner blev til 44; ved yderligere Indkaldelse af et Par Aargange af Forstærkningen kunde Bataillonerne vokse til 1000 Mand; men hele Systemet forudsatte rigtignok, at Stamafdelingerne var saa rigelig forsynede med faste Befalingsmænd, at de paa Krigsfod kunde række til to. Derved vilde den samme Udvikling straks blive iværksat, som under Trearskrigen først havde kunnet ske efterhaanden.

Foreløbig skete der imidlertid intet. Oberst J. S. Fibiger, som den 13. Juli 1851 afløste General C. F. Hansen som Krigsminister, nedsatte den 4. August en Kommission, (den første Hærlovskommission siden Enevælden), under Chefen for Ingeniørkorpset, Generalmajor Schlegel, til Udarbejdelse af en Ordning for Landkrigsmagten for Kongeriget og Sønderjylland, men da Helstaten blev oprettet 1852, fik Arbejdet foreløbig ingen praktisk Betydning, det kom dog, sammen med en 1855 udarbejdet Plan for Hærens Administration, til at danne Grundlaget for det 1858 fremlagte Hærordningsforslag.

Før 1858 fremkom der nemlig ikke noget Forslag til en Ordning af Forsvarsvæsenet. Grunden hertil var de uheldige baade indre og ydre politiske Forhold; indadtil modsatte Repræsentanterne for de tyske Dele af Monarkiet sig enhver Ordning, som ikke udskilte de holstenske og lauenborgske Afdelinger, som en særlig Hærdel med udelukkende tyske Officerer; udadtil frygtede man, at en velordnet Hær muligvis kunde blive betragtet som en Tilkendegivelse af, at vi agtede at optage Kampen paany. Der var Halvhed paa alle Omraader, og Feltmarskal Moltke havde desværre sørgelig Ret, naar han senere udtalte, at Danmark ikke just førte en krigersk Politik, men dog en Politik, som kunde føre til Krig, uden at forberede sig derpaa. I Januar 1858 forelagde endelig den daværende Krigsminister, Major C. C. Lundbye, den 7de i Rækken siden Grundloven*), et Lovforslag om Hærens Ordning og Befæstningsanlæg i Monarkiet, men noget videre kom der ikke ud deraf,

*) General C. F. Hansen havde dog været Minister 2 Gange, forsaavidt var Lundbye den sjette.

man fandt i Rigsraadene Tiden lidet belejlig til drøfte disse Emner; ingen af Forslagene blev til Lov; men det Grundlag, hvorpaa Hærordningen hvilede, et Fordoblingssystem omtrent som foreslaaet af General Thestrup, blev senere lagt til Grund for Hærens Udvikling, da Krigen stod for Døren. Befæstningsforslaget, som vi senere skal komme tilbage til, førte kun til, at Københavns Søbefæstning blev styrket, hvad der paa det Tidspunkt ikke var af overvættets stor Betydning.

Den eneste positive Bestemmelse Hæren vedrørende, der fremkom, var en kgl. Resolution om, at Landkadetakademiet skulde hæves, uden at der blev truffen nogen Bestemmelse om, hvorledes Hærens Forsyning med faste Officerer fremtidig skulde ske. I de to sidste Aar før Krigen fik Hærens Officerskorps saaledes ingen Tilvækst, det var ikke Vejen til at skaffe den større Officersstyrke, Fordoblingen krævede. Der blev dog arbejdet paa forskellig Maade for at skaffe Reserveofficerer og Reserveunderofficerer, men dette maatte købes med, at Underkorporalernes Tjenestetid blev forkortet, og Krigsministeriet gav Afkald paa den Indstillings- og Udnævnelsesret, det hidindtil havde haft til visse Embeder og Bestillinger under Finansministeriet. Disse Pladser var før bleven besatte med afskedigede Linieofficerer, der saaledes fik et anstændigt Udkomme ved Afskedigelsen, samtidig med at Krigsbestyrelsen fik lettere ved at fjerne Befalingsmænd, hvis legemlige Kræfter ikke mere taalte et Felttogs Anstrengelser. Nu fik i Stedet Reserveofficerer og Reserveunderofficerer fortrinsvis Adgang til et betydeligt Antal Embeder og Bestillinger under Finansministeriet.

I December 1859 afløste General H. N. Thestrup Major Lundbye som Krigsminister. Thestrup havde selv først fremsat Dubleringstanken og nu han blev Minister, vilde han føre den ud i Livet. De ekstraordinære Midler, han krævede dertil, blev nægtede, og for at kunne skaffe den større Styrke under Fanerne, som Dubleringsøvelserne krævede, maatte han derfor gribe til det uheldige Middel, at nedsætte den første Uddannelsestid. Reserveofficersskolerne blev ogsaa først nu oprettede og 3 Aargange Underkorporaler blev indkaldte for at uddannes til Reserveunderofficerer. Paa Grund af de utilstrækkelige Midler, der stod til Raadighed, blev Forsøget med Dubleringen kun højst mangelfuldt prøvet.

Da det truede med Fredsbrud i Begyndelsen af 1861, og Mobilisering derved blev nødvendig, var man saaledes ikke synderlig videre med Bestemmelserne om Hærens Udfoldelse; der kom Travlhed paa alle Omraader og blev gjort nogle Tilløb til at prøve det ny System; men da de politiske Forhold hen i Maj igen bedrede sig, blev det hele stillet i Bero.

Selv under denne overhængende Fare var Bevillingerne falden smaat. Der behøvedes ca. 1½ Million Kroner til Udrustningsgenstande for at bringe Hæren op til 40,000 Mand, der blev bevilget ca. 700.000

Kroner, og man maatte nøjes med at søge at gøre 30,000 Mand felt-dygtige; til Nonkombattanterne og Trænkuskene blev der ingen Klæder, hvad der i 1864 kom til at virke højst uheldigt paa Trænets Formering og derved paa Hærens Manøvreedygtighed.

Da Krigen i Efteraaret 1863 igen for Alvor nærmede sig, var vi saaledes omtrent lige nær med vore Forberedelser. En Hærlov, der passede til Forholdene, havde vi ikke kunnet samle os sammen til at faa; det var stadig Loven af 1842, som flikket og lappet skulde gøre Fyldest. Et Uheld var det, at General Thestrup i August 1863, altsaa faa Maaneder før Krigen brød ud, afgik som Minister og blev efterfulgt af Oberst Lundbye med Major Ankjær som fornemste Hjælper, — det 8de Krigsministerskifte siden 1848. — Disse Mænd vilde vel have Double-ring ligesom General Thestrup, men de vilde iværksætte den paa en anden Maade, hvilket var uheldigt, blandt andet af den Grund, at Thestrups Maade i det mindste for en Del var øvet; hertil kom endnu, at Krigen først var ventet til Vaaren og alle de organisatoriske Bestemmelser givne under denne Forudsætning, saa at alt maatte laves om paany, da det viste sig at Krigen kom i Vinterens Hjærte.*) I fjorten Aar havde Faren truet, snart nær snart fjernere; men det levende Værn var ikke bragt i den Tilstand, at det stod klart til at møde Fjenden.

Vi skal nu se, hvorledes det stod til med Rigets faste Værn, Fæstningerne og de befæstede Stillinger, men først vil vi kort gøre Rede for den Udvikling, som gennem Aarhundreder havde bragt dette Værn i den forsømte Tilstand, hvori det var ved Overgangen fra Enevælden til Folkestyre.

Ved Havet og den havneløse Kyst har Danmark altid været skærmet mod Angreb fra Vest; fra Nord er Angrebet heller aldrig sket, det har været Syd fra, hvor Riget var landfast med Tyskland, og Øst fra, hvor det indtil Roskildefreden var landfast med Sverige, at Faren er kommen. Efter de skiftende Tider har Forsvarets Tyngdepunkt derfor ligget ved Ejderens nordlige Bred eller i Landene hinsides Øresund.

Ved vor Histories Begyndelse var det Syd fra Faren truede, derfor rejstes Grænsevolden Danevirke. De øvrige over hele Riget spredte faste Værn, som rejste sig i den tidlige Middelalder, enten som Bymure om Købstæderne eller faste Borge, var mere bestemte til at skaffe Sikkerhed under indre Uroligheder og mod Sørøvere, end paa at være Led i efter en bestemt Plan lagte faste Støttestrukturer for Rigets Forsvar mod Naboernes Erobringslyster.

*) Et Bevis paa, hvorlidt Samarbejde der var mellem vor Udenrigs- og vor Militærpolitik. Hvad man end mener om Betimeligheden af Novemberforfatningen, saa burde den aldrig have været en November- men en Aprilforfatning. Den kunde føre til Krig, og Danmark maatte foretrække en Sommerkrig.

Ved Middelalderens Slutning truede ingen Fare Syd fra, de oldenborgske Konger var tillige Hertuger i Holsten, og hinsides Elben var ingen Magt, hvis Vælde der var Grund til at frygte, derimod havde Unionskrigene og det derefter følgende spændte Forhold til Sverige, gjort Østgrænsen til den, der krævede størst Opmærksomhed. Den lange Grænse fra Kalmar Sund til Gøtaelvns Udløb var svær at forsvare, naar man ikke valgte den nærliggende Udvej, at gaa over den ind i Modstanderens Land og overlade Forsvaret til ham. Ved Øresund og i de skaanske Lande laa derfor et forholdsvis betydeligt Antal befæstede Byer og Slotte; ved Sundet selv ikke mindre end fem, København, Krogen senere Kronborg, Helsingborg, Landskrona, Malmø; langs den smalle hallandske Kyst fulgte saa videre Laholm, Halmstad, Varberg. Da Christian den Fjerde senere fandt den svenske Fare end mere overhængende, føjede han hertil Christiansstad til Støtte for Forsvaret af det skaanske Indland, og Christianopel, som lettede Angrebet paa Sverige og medvirkede til Forsvaret af Blekinge. Disse Fæstninger gjorde deres fulde Nytte, ved at danne Udgangspunkter for Indfald i Sverige, naar vi var stærkest, og Holdepunkter for Forsvaret, naar vi var underlegne, det var først da Sverige, gennem Tyskland omgik hele denne Befæstningskreds og trængte ind Syd fra, at det lykkedes at lamme Danmarks Magt.

Paa Sælland maatte Snævringen ved Indløbet til Øresund naturligt fremkalde et befæstet Punkt, særlig da Erik af Pommern begyndte med at kræve Sundtold. København fremtræder straks som en befæstet By, og vedbliver at være det lige til vore Dage. De to andre Fæstninger paa Øerne, Nakskov paa Lolland og Nyborg i Fyn, fremkom paa Grund af disse Byers udsatte Beliggenhed i Tiden, da Hansestædernes Magt beherskede de danske Strømme. Nakskov blev rimeligvis befæstet ved Tiden omkring 1510 efter at Lybækkerne havde brændt den, og Nyborg blev efter Grevefejden ligeledes sikret ved Volde og Grave. Paa hele den jydsk Halvø fra Ejderen til Skagen laa til efter Midten af det 17. Aarhundrede ingen Fæstning. Dancvirke blev betragtet som Muren, der lukkede mod Syd. Ved Ejderen laa fra den tidlige Middelalder Rendsborg, som omformet efter Tidernes Krav vel blev erobret af Wallenstein 1627 og Wrangel 1643, men dog 1658 modstod Svenskernes Angreb og endnu under Krigen 1848—49—50 dannede Hovedstøttepunktet for den slesvigholstenske Hær. Christian den Fjerde, som fuldt ud indsaa Fæstningernes Betydning og satte alle de ældre i tidsvarende Stand, anlagde tillige Glückstadt ved Elben, som snart efter viste sig som en udmærket Støtte for Halvøens Forsvar.

Wallensteins og Torstensons Indfald i Holsten og Jylland henlede igen Opmærksomheden paa Sydgrænsen, og af de i den Anledning foretagne Undersøgelser fremstod Frederiksdode, senere Fredericia Fæstning, væsentlig bygget i Aarene fra 1652—57. Den viste straks sin

Nytte ved længe at opholde den svenske Hovedhær i 1657, indtil den faldt for Overrumpling paa Grund af sin ufærdige Tilstand.

Dermed ophørte Fæstningsbygningen i Danmark. Ved Tabet af de skaanske Lande gik alle Fæstningerne hinsiden Oresund uden Kamp eller Belejring over paa svenske Hænder, og bidrog senere meget til at hindre de Danske i militært at vinde det tabte tilbage. Vort Venskab med de nordtyske Magter og vor Overlegenhed paa Søen friede under den skaanske Krig og den store nordiske Krig Danmark for fjendtligt Indfald; Fæstningerne kom derfor ikke til at udholde nogen Prøve, og under den derpaa følgende lange Fredsperiode forfaldt de. Nakskov blev alt nedlagt under Christian den Femte, dens Betydning for Rigets Forsvar i Almindelighed havde aldrig været stor, 1689 mistede den sin Garnison og 1705 skænkede Frederik den Fjerde Byens Borgere Voldene. Københavns Søbefæstning viste sig vel stærk nok til sammen med Flaaden at dække Byen mod Angrebet 1801, men da Landbefæstningen var forældet, (de af Christian den Fjerde begyndte fremskudte Anlæg ved Søerne, var hverken gjort færdige eller vedligeholdte), faldt Byen 1807 for Englændernes Bombardement.

Da Oprøret udbrød i 1848 og Rendsborg og Glückstadt straks blev tagne ved Forræderi, var der praktisk talt ingen Fæstninger i Danmark; Fredericia, som laa nærmest for, da de tyske Hære efter Slesvig-Slaget faldt ind paa Halvøen, var saa ilde skøttet, at den maatte rømmes uden Kamp; vort Herredømme paa Søen friede Nyborg, København og Kronborg for en Prøve, de sikkert ikke havde bestaaet. Den lange Vaabenhvile i Vinteren 1848—49 satte os i Stand til at styrke Fredericias Vold, saaledes at Fæstningen den følgende Sommer kunde udholde en Belejring, der endte med den stolte Sejrr den 6te Juli.

Sejren ved Isted 1850 bragte atter den danske Hær ned til Danvirke, og i Vinteren 1850—51 blev der arbejdet en Del paa at gøre den gamle Vold skikket til Forsvar, uden at der dog kom mere ud deraf end lette Støttepunkter for Felthæren.

Saa kom Freden; Hæren drog hjem og blev opløst. Under de Overvejelser om Ordningen af Rigets Forsvarsvæsen, som derefter fandt Sted, maatte naturligvis det faste Værn, Fæstningerne, ogsaa inddrages; det var denne Gang Sydgrænsen, det gjaldt. Øst fra truede ingen Fare, og da vi havde al Udsigt til ogsaa i Fremtiden at være den ventede Modstander overlegen paa Søen, var der ingen særlig Grund til at ængstes for Øerne.

Af Navn fandtes der i Riget Nord for Ejderen (Rendsborg og Glückstadt kom under det tyske Forbund) fire Fæstninger: København, Kronborg, Fredericia og Nyborg. Alle var de byggede Aarhundreder tilbage, ingen af dem havde fulgt med Tiden. Kronborg havde forlængst vist sin Mangel paa Ævne til at være Sundets Nøgle, og dets udækkede Murværk var modstandsløst mod moderne Granater. Nyborg

frembød kun liden Interesse og fik Lov at ligge hen, som den var, til den blev nedlagt 1869. Det var saaledes egentlig kun to af de gamle Fæstninger, som endnu hævdede deres Plads, København og Fredericia.

Den 3. Maj 1851 blev der nedsat en Kommission for at undersøge vort Befæstningsvæsen, særlig paa Halvøen, som den mest truede Del; Tiden blev saaledes ikke spildt, og Kommissionen arbejdede hurtigt; dens Forslag fremkom den 30. Juni og gik ud paa:

1. En Fæstning ved Lille Bælt som Hovedvaabenplads for Jylland og Fyn, dannet ved fremskudte Værker omkring Fredericia og Befæstningen paa Stribodden.

2. Befæstninger paa Øen Als for at fastholde Slesvigs militære Forbindelse med Kongeriget. For at denne Stilling kunde faa Betydning baade for Angreb og Tilbagegang, var det nødvendigt, at der danedes en stærk, tildels permanent Befæstning paa Dybbøl.

3. Danevirke skulde ikke befæstes, men de deri opførte Feltværker vedligeholdes.

4. København burde sikres ved fremskudte Værker saavel mod Land som mod Søsiden.

5. Nogle af de fra gammel Tid ved Kysterne liggende Batterier burde bevares og enkelte ny bygges.

Da Holsten atter kom under den danske Stat, nedsattes den 3. Juli en ny Kommission for at undersøge, om der derved fremkom nogen Aarsag til Forandring i denne Indstilling, men allerede 17 Dage efter blev dette besvaret nægtende, og Ingeniørkorpset fik saa Befaling til at gøre Overslag over Udgifterne ved Forslagets Gennemførelse.

Landbefæstningen ved København skulde koste (den gamle Voldlinie tænkt bibeholdt).....	21,800,000 Kr.
Fredericia.....	14,300,000 „
Als og Sundeved.....	4,600,000 „
Tilsammen...	<u>40,500,000 Kr.</u>

Til Bedømmelse af dette Forslag blev den 29. Januar 1855 nedsat en ny Kommission, hvilken den 9. Januar 1857 fremsatte en ny, betydelig videregaaende Plan, som, foruden enkelte mindre Foranstaltninger i Holsten, indeholdt Danevirkes Befæstning tilligemed Værker ved Sliens Munding for at sikre Ud- og Indskibning. Desuden var Als, Dybbøl og Fredericia bibeholdt paa Halvøen og en let Befæstning ved Helgenæs tilføjet. København foresloges befæstet baade mod Sø- og Landsiden, og der blev dels nyanlagt, dels udbedret en Del Kystbefæstninger. Hele Udgiften ansloges til 64 Millioner Kroner, deraf tænkte de 30 anvendt til Hovedstadens Sikring.

Krigsministeriet gjorde overhovedet intet Forsøg paa at faa dette Forslag drøftet i Tingene, idet det gik ud fra, at Totalbeløbet vilde virke saa afskrækkende, at ingen virkelig grundig Behandling derom

blev mulig. Ministeriet forlangte derfor af Ingeniørkorpset et nyt Forslag, som finansielt blev holdt indenfor Grænsen af 24 Millioner Kroner. Det skulde indbefatte Københavns Befæstning mod Søsiden (Beløbet til Befæstningen mod Landsiden ventedes indvundet ved Salg af de gamle Volde og Aflysning af Demarkateringsterrænet), Befæstninger ved Dybbøl og Fredericia samt Anlæg af Kystbatterier ved Nyborg og Korsør. Det var dog ikke muligt at holde Udgiften indenfor denne Sum, og Overslaget kom til at lyde paa 27,200,000 Kr. foruden ca. 20 Millioner til Københavns Landbefæstning, som ventedes indvunden ved Salg af Voldene.

Heller ikke dette Forslag blev forelagt Rigsdagen til Behandling; Ministeriet frygtede stadig paa engang at fremkomme med saa store Krav; man indskrænkede sig derfor til den 15. Januar 1858 at søge bevilget Pengene til Københavns Søbefæstning samt 56,000 Kr. til Undersøgelse og Udarbejdelse vedrørende de andre paatænkte Arbejder. Københavns Søbefæstning blev valgt, fordi den netop paa dette Tidspunkt var politisk ligegyldig for det flaadløse Tyskland. Ved at gøre Vedtagelsen af dette Forslag til et Kabinetsspørgsmaal lykkedes det at skaffe en Bevilling af 7,600,000 Kr. til Søbefæstningen, men kun 28,000 til Undersøgelserne. Dette gik navnlig ud over Danevirke, hvor en fuldstændig Opmaaling af Stillingen ikke kunde udføres for den dertil anviste Sum.

Imidlertid tog man fat paa at udarbejde en nøjagtig Plan for Værkerne i Stillingen, men inden dette Arbejde var færdigt var Tiden gaact til Nyaar 1861, da Faren Syd fra blev overhængende. Krigsministeren, General Thestrup, bød Korpset snarest indsende Plan og Overslag til en rent feltmæssig Befæstning af Danevirke og Dybbøl samt en tidssvarende Styrkelse af Fredericia Fæstning.

Nu gjaldt det at skynde sig; den 15. Januar indsendtes Forslaget om Danevirke, den 31. om Dybbøl og den 2. Februar om Fredericia. Der blev arbejdet et halvt Aarstid og brugt ca. 1,402,000 Kroner, men der krævedes endnu efter Korpsets Indstilling 1,470,000 for at gøre Arbejderne færdige. Af disse blev dog kun bevilget 342,000, saaledes at der i 1861 ialt blev brugt 1,644,000 Kroner; det følgende Finansaar blev bevilget 460,000 Kroner og det blev udtalt: »At Forholdene for Tiden ere saadanne, at Ministeriet maa lægge særdeles Vægt paa Udførelsen af de Arbejder, hvis Mangel ved en pludselig Mobilisering stærkest vilde føles«. Ingeniørkorpset klargjorde da, at med de hidindtil givne Bevillinger lod sig saa godt som intet gøre og krævede yderligere 648,000 Kroner med den Tilføjelse, »at dersom ikke de anførte Arbejder bevilges udførte snarest muligt, saa er der ved en Krigs Udbrud i Vinterens Løb eller ved Foraarets Begyndelse ingen Sandsynlighed for, at vi vil faa Stillingerne betimelig satte i Forsvarsstand«.

Bevillingen blev alligevel ikke givet.

I April 1863 kom Ingeniørkorpset med en ny indtrængende Indstilling, men fik intet. I Maj fornyede det atter Anmodningen om at faa Penge stillet til Raadighed, men først i November Maaned blev anvist 220,000 Kroner. Da stod Krigen lige for Døren.

Alt i Alt var der saaledes i Tiden mellem Krigen bevilget til det faste Forsvar:

Til Danevirke	1,231,200 Kr.
» Dybbøl	239,200 »
» Fredericia	477,200 »
» Fællesudgifter.....	106,800 »
Ialt...	<u>2,055,200 Kr.</u>

en ussel og karrig tilmaalt Sum, hvor Rigets Ære og Velfærd stod paa Spil.

Hverken det levende Værn eller Befæstningerne var saaledes i Orden, da Krigen kom. Gamle Feltmarskalk Moltke samlede sine Erfaringer fra sin lange Krigerbane i de Ord: »Bereit sein, das ist alles«, Tingene i Orden, det er alt; men det var netop det vi aldeles ikke havde.

Det var ikke i første Linie vor talmæssige Underlegenhed, som voldte Ulykken, men det, at det, vi havde, ikke var i Orden. Otte Gange havde vi holdt Ministerskifte, Kommissioner havde vi haft nok af, Forslag havde der heller ikke været Mangel paa, men Handling! Handling! den kom ikke. Der manglede hverken Mod eller Offervillighed, da Krigen kom, derom vidner de lange Tabslister, men dermed kunde ikke gøres godt, hvad der var forsømt i Fredens Dage. Der kunde og burde den Gang være rejst et Værn, levende og dødt, saa stærkt, at selv den rovgerrige Fjende havde foretrukket at nøjes med en mindre Del af Byttet fremfor at give Tænder til at knække saa haarde Nodder.

Nu gik Danmark lemlæstet ud af Krigen, der var slaaet det et Saar, som aldrig læges, og som endnu den Dag i Dag svier lige frisk; men noget havde vi dog vundet: Erfaring. Det danske Folk havde fra sit Selvstyres første halve Menneskealder lært, at et Værn, der ikke er i Orden, naar det skal bruges, det er det dyreste Værn, ikke blot maalt med Blod og Taarer; men ogsaa med de rare Penge, som Bevillingsmyndigheden holdt saa fast paa i Utide. Erfaringen var dyrt købt; men det var det eneste vi vandt.

Tiden fra Freden i Wien til den tyske Sømagts begyndende Størvækst (ca. 1880).

Da Freden var sluttet og den ny Grænselinie dragen, stod vi med en Hærordning, som havde vist sig uheldig, og en Fæstning, Fredericia, som vi selv frivillig havde rømmet under Krigen; det eneste Lyspunkt

var, at Flaaden havde vist sig sin Opgave voksen og endnu kunde hævde Herredømmet paa vore Strømme.

Der maatte lægges ud paany, og den 2. Februar 1866 blev der nedsat en Kommission for at udarbejde en samlet Plan for den fremtidige Ordning af Land- og Søforsvaret. Formand blev Medlem af Rigsraadet og Rigsdagens Landsting, Assessor i Højesteret, A. F. Krieger, forøvrigt var de militære Medlemmer Mænd, hvis Navne havde udmærket Klang i Folket og i Hæren, det var Oberst H. A. A. de Jonquières, Artilleristen fra Dybbøl, Oberst P. U. Scharffenberg, den kække Jægerkaptajn fra 1848, og 8. Brigades Fører ved dens berømte Modangreb den 18. April 1864, Oberst Max Müller, Helten fra Sankelmark og Vejle, Oberstløjtnant Ernst, den senere Ingeniørgeneral, og Major Bramhelt af Rytteriet; for Marinen Orlogskaptajnerne Peter Wulff, Chef for Linieskibet »Skjold« under Krigen, Orlogskaptajn Wrisberg, Kaptajnløjtnant Philip Schultz og Direktør Tuxen, foruden Medlemmer af Landsting og Folketing.

Allerede Aaret efter havde Kommissionen sit Lovforslag færdigt; Krigen mellem Preussen og de andre tyske Riger i Sommeren 1866 havde paany vist, hvor megen Krigsfare der endnu var i Luften, og derved fremskyndet Arbejdet.

I de til Grund for Lovforslaget hvilende Motiver udtales det: »Den Hovedopgave, som enhver Plan for Hærens fremtidige Ordning fremfor alt maa fyldestgøre, er at tilvejebringe en tilstrækkelig stor, veluddannet og veludrustet Felthær med de mindst mulige pekuniære Midler. I det Forslag, Forsvarskommissionen har udarbejdet, er Løsningen af denne Opgave støttet paa to Grundsætninger, hvis Opretholdelse maa erkendes at være af største Vigtighed for Landets Forsvarsvæsen og som derfor ogsaa danner Grundvolden for nærværende Forslag.

Disse ere:

Fuldstændig Gennemførelse af den almindelige Værnepligt og Uddannelsen af alt det egentlig vaabendygtige Mandskab.)*

Det tør anses for en Sandhed, der har slaaet Rod i hele Folket, at Deltagelse i Landets Forsvar ikke bør betragtes som en Byrde, der fortrinsvis skal bæres af en enkelt Del af Befolkningen, men derimod som en ærefuld Pligt, der paahviler *alle* Landets kampdygtige Sønner.«

Senere siges herom: »De Fordele, man vil høste heraf (den almindelige Værnepligt), er af største Betydning for Hæren. Den vil ikke alene vinde en Forøgelse af sin numeriske Styrke, men den vil tillige erhverve større Kraft i sin Sammensætning, den vil for den største Del komme til at bestaa af yngre, mere kampdygtigt Mandskab, medens de ældre Folk, der er bundne ved Familie og Livsstilling, kan skaanes for

*) Fremhævet i Kommissionsbetænkningen.

den egentlige Kriegergernings Savn og Besværligheder, og Erfaringen har hos os noksom godtgjort, at de fysiske og moralske Ævner til at bære disse med Udholdenhed og Mod i Reglen kun er tilstede i usvækket Kraft hos Manden mellem hans 22. og 32. Aar.«

Ved Bestemmelsen af Hærens Styrke var man gaaet ud fra, at det Antal Batailloner, hvormed vi havde kæmpet i Krigen, ikke gerne maatte forringes; men Dubleringen blev forladt; af økonomiske Grunde var det først paatænkt at skabe 20 Linie- og 20 Forstærkningsbatailloner; lagdes hertil Gardens Linie- og Forstærkningsbataillon kom man derved til 42 Batailloner; da det imidlertid blev erkendt, at det under mange Krigsforhold ligefrem kunde blive et Livsspørgsmaal for Landet, at dets Forsvarskraft udvikledes i større Forhold, end det kunde ske ved Linieafdelinger alene, mente man, at der kunde bødes paa det lille Antal Liniebatailloner ved at lade den halve Del af Forstærkningsbataillonerne dels optage yngre Mandskab, dels forsynes noget stærkere med Befalingsmænd. Disse 10 Batailloner skulde da kaldes Reservebatailloner og skulde, selv om de ikke kunde rykke ud straks, dog efter en kortere Tids Forløb være brugbare i aaben Mark.

Hvorledes man forøvrigt tænkte om disse Afdelingers Udvikling, fremgaar af følgende Udtalelse: »Skulde Reservebataillonerne saaledes som i dette Lovforslag paaregnet, kunne afgaa til Forøgelse af Felthærens Afdelinger, maa deres Mobilisering — navnlig under de Forhold, som er betegnende for den sidste Tids Krige, — kunne ske nogenlunde hurtigt og sikkert, og foruden Cheferne for Bataillonerne maa derfor tillige Kompagnicheferne være tilstede i Hærens Fredskadrer paa en saadan Maade, at de ved deres tidligere Tjeneste ere i Stand til øjeblikkelig at overtage det vanskelige Hverv at organisere og indøve Kompagnierne, uagtet disses ringe Forsyning med faste Befalingsmænd, og senere tilfredsstillende at løse den endnu vigtigere Opgave at føre de saaledes dannede Afdelinger mod Fjenden. Da Kaptajnerne af Forstærkningen i Reglen tænkes udvalgte blandt Officerer, der paa Grund af Aldersgrænse eller en lignende Aarsag er udtraadt af Felthærens Kadrer, er det en Selvfølge, at Kompagnierne ved Reservebataillonerne, naar de skal anvendes til Krigsbrug, ikke bør betros dem; der er derfor i Lovudkastet fremsat Forslag om, at disse Kompagnichefposter besættes med Kaptajner af Linien.«

Rytteriet blev meget formindsket ved det ny Lovforslag; efter Planen af 1842 var der en Rytter for hver sjette Fodsoldat, alt i alt 27 Eskadroner à 180 Mand, nu blev det nedbragt til 15 Eskadroner à 120 Mand. »Rytteriet«, blev det udtalt, »var saaledes i Lovforslaget nedbragt saa vidt det kunne ske, naar det skal være i Stand til blot nogenlunde at fyldestgøre de Fordringer, der stilles til det i Krigen, og det er Ministeriets Overbevisning, at man ikke kan gaa ned til saa ringe en

Kavalleristyrke, som den Mindretallet har foreslaaet, uden derved altfor væsentligt at svække Hærens Kampdygtighed.«

Ved Artilleriets Ordning gik Ministeriet ud fra, at der maatte have 3 Kanoner pr. Tusind Mand Fodfolk og Rytteri, Forstærkningen ikke medregnet; vel var dette Tal kun lille, men af økonomiske Grunde mente man ikke at kunne gaa videre, ligesom man af samme Grund beholdt de 8 Kanons Batterier. Efter denne Beregning vilde Hæren behøve omtrent 100 Kanoner, inddelt i Batterier paa 8 Kanoner gav ca. 12, af hvilke kun 9 skulde være Liniebatterier, de 3 Reservebatterier, de sidste skulde dog kommanderes af Kaptajner af Linien.

Af Ingeniørtropper skønnede man ca. 500 Mand nødvendig og ordnede Korpsen derefter.

Af disse Forhandlinger fremgik som kendt Hærloven af 1867, der blev underskrevet af Kongen paa Aarsdagen for Fredericiaslaget. Vi har noget udførlig dvælet ved de Motiver, der blev fremsat, fordi de stammede fra kyndige Officerer, som under fire blodige Krigsaar havde haft Lejlighed til at vise baade deres fremragende Dygtighed som Førere, deres Fædrelandskærlighed og deres Mod. Selv om den Gang som altid de økonomiske Forhold maatte gøre sig stærkt gældende, var det dog indenfor de Grænser, der derved droges, udelukkende militære Hensyn, som var de bestemmende. Det var senere Tider forbeholdt, at lade indre politiske Grunde gribe forstyrrende ind.

Navnlig fremhævedes, som oven nævnt, stærkt den militære og moralske Betydning af den almindelige Værnepligt ret forstaaet, saaledes, at alle tjenstdygtige virkelig mødte under Fanerne og blev uddannede til Fædrelandsforsvarere.

Den Hær, Loven skabte, bestod af en lille Liniehær paa 20 Batailloner, 9 Batterier, 10 Eskadroner og 1 Ingeniørbataillon, samt en Reservehær, for største Delen forsynet med Linieofficerer og med forholdsvis ungt Mandskab, paa 10 Batailloner, 3 Batterier, 5 Eskadroner og 1 Ingeniørbataillon. Hertil kom endnu en Forstærkning paa 10 Batailloner, et Fæstningsartilleri paa 6 Linie- og 3 Forstærkningskompagnier.

Tjenesteomgangen var ordnet saaledes, at Mandskabet ved Fodfolket fik en første Uddannelse, skiftevis ved en af Halvbrigadernes Liniebatailloner, i 6 Maaneder, Rytteriet fik $9\frac{1}{2}$ Maaned, Feltartilleriet 5, det øvrige Artilleri 4 og Ingeniørtropperne 5.

Efter denne første Uddannelse blev til Tjeneste 24 Korporalselever, en Tiendedel af Mandskabsstyrken som Underkorporaler, og 140 Menige af hver Rekrutbataillon; der blev saaledes for Fodfolkets Vedkommende ca. 2000 Mand til Tjeneste i 9 Maaneder, de øvrige Vaaben fik ogsaa forholdsvis stærke Vinterstyrker.

Ved Fodfolket indkaldtes aarlig til den Liniebataillon, som ikke uddannede Aarets Rekrutter, 2. og 4. Aargang til Øvelse i 45 Dage

indtil en Styrke for hver Bataillon af 800 Underkorporaler og Menige; desuden indkaldte det halve Antal Reservebatailloner 5. og 6. Aargang for hver Bataillon i 30 Dage.

Mandskabet fik saaledes mindst en Uddannelse først i 6 Maaneder, senere to Gange i 45 Dage hver Gang og endelig i 30 Dage ved Reservebataillonerne; det vil altsaa sige 120 Dages Genindkaldelse; hertil kom den store Styrke af Underkorporaler og Vintermandskab med en fast samlet Tjenestetid paa 14 Maaneder; det var saaledes et forholdsvis særdeles vel uddannet Fodfolk, der fremgik af denne Ordning, uagtet flere ældre Førere, navnlig Max Müller, saa en Fare deri, at Afdelingerne ikke altid havde Mandskab til Tjeneste, og Befalingsmændene saaledes lange Tider var uden Øvelse. Hovedulømpen var ogsaa den, at Befalingsmændene ved Reservebataillonerne egentlig kun en Maaned hvert andet Aar kom i praktisk Virksomhed.

Efter Loven kunde straks stilles en Liniehær paa ca. 20,000 Mand, bag den en efter kort Tids Forløb ret anvendelig Reservehær paa ca. 10,000 Mand, og endelig en Forstærkning, som sammen med Fæstningsartilleriet udgjorde ca. 14,000 Mand. Den aarlige Udskrivning ansloges til ca. 8,400 Mand, hvoraf 700 afgaves til Flaaden. Hæren fik saaledes aarlig ca. 7,700 Mand; 10 Aargange gav derved det Mandskab, der behøvedes. Den samlede Udgift ansloges til lidt over 7 Millioner Kroner, men viste sig snart at være betydeligt mere; den begyndte med at være ca. 8 Millioner og steg i Løbet af den næste halve Snes Aar til 9 Millioner.

Til Flaaden blev aarlig udskreven 700 Mand, foruden det befarne Mandskab; der foretoges aarlig Udrustninger svarende til omtrent 1200 Mand i 6 Maaneder.

Spørgsmaalet om Fæstningsanlæg var ikke blevet inddraget under Overvejselen uden for saa vidt, at det var blevet nævnt, at saa længe Hovedstaden var ubefæstet mod Landsiden, maatte Hæren søge at værne den sællandske Kyst, hvilket paa den Tid ikke frembød uovervindelig Vanskelighed, fordi vi endnu var Tyskland overlegne paa Søen.

Loven indeholdt Bestemmelsen om, at efter 5 Aars Forløb skulde den revideres.

Samtidig med Hærlovens Gennemførelse gjorde vi Springet fra Forladerifler til Bagladerifler, vi fik den for sin Tid fortræffelige Remingtonriffel, som vi beholdt i den næste Snes Aar; den nyoprettede Skydeskole bidrog betydelig til at hæve Skydefærdigheden i Hæren. Først 9 Aar senere fik Artilleriet i den 9 Ctm. Krupske Staalkanon et Vaaben, som stod i Højde med Fodfolkets.

Hærloven af 1867 kom til at staa i Kraft i 13 Aar indtil 1880, et Tidsrum, hvori der skete en stor Forskydning af Magtforholdene i Evropa. Tysklands over al Forventning fuldkomne Sejr over Frankrig, og den deraf udspringende Samling af det tyske Rige med Preussens

Konge som Kejser, flyttede Magtens Tyngdepunkt fra Paris til Berlin, hvilket var højst uheldigt for os, og samtidig begyndte den tyske Flaade at udvikle sig stærkt, baseret paa Krigshavnen i Kiel og snart efter i høj Grad støttet ved Anlægget af Nordøstersokanalen. Selvfølgelig var det haabløst for Danmark at vilde tænke paa at beholde den Overlegenhed paa Søen ligeoverfor Tyskland, som det havde hævdet siden Hansestædernes Magt blev knækket i det 16. Aarhundrede.

Dermed var Danmarks Stilling fuldstændig forandret og desværre ikke til det bedre. Vore Øer, hidindtil vore naturlige Fæstninger, naar Faren Syd fra truede, tabte nu deres Sikkerhed, og det traadte klart frem, at Danmark var uden en eneste Fæstning, uden et eneste fast Støttepunkt for Rigets Forsvar, noget der aldrig tidligere havde fundet Sted.

Københavns gamle Volde fra Christian den Fjerdes og Frederik den Tredies Dage havde 1807 vist, at de ikke længere formaaede at skærme Byen; men de var et kostbart Aktiv at have paa Haanden; udnyttede paa rette Maade formaaede de at betale deres Flytning, saa at de i genfødt Skikkelse, svarende til Tidens Krav, kunde rejse sig ude i Landet, tilstrækkelig fjærnt fra den hurtigt voksende By til at kunne sikre den imod Bombardement uden at hindre dens Udvikling.

Der blev imidlertid langt fra bragt det ud af disse kostbare Grunde, hvad de var værd. Ved Befæstningsplanen af 1857 var man gaaet ud fra, at hele Summen, 19 Millioner, skulde fremkomme ved Salg af det gamle Fæstningsterræn.

Det gamle Voldsterræn strakte sig med sit foranliggende Demarkationsterræn fra Bulevardeerne til Søerne. Nu ligger her tætbyggede Kvarterer med meget dyre Byggegrunde; den Gang henlaa det næsten ubebygget. For ikke at hindre Skydningen fra Voldene maatte der kun opføres mindre Huse og Skure af Træ, og disse skulde endda straks nedrives, naar det blev krævet. Indtil Farimagsgade, eller som den da hed Farimagsvejen, var det meste Terræn Fæstningsglacis, mellem Vejen og Søerne laa Gartnerhaver med Træhuse til Beboelse; paa den Maade henlaa ca. 2 Millioner Kvadratalen, en Del deraf var alt taget ind til offentlig Brug til Blindeinstituttet, Døvstummeinstituttet, Kommunehospital, Banegaard, Vandværk m. m., men der var dog endnu godt 1¼ Million Kvadratalen igen, som den Gang blev anslaaet til en Værdi af 5½ Kr. pr. Alen eller 6,57 Millioner; Ejerne slap dog med at indbetale Halvdelen af denne Sum for at faa fri Brugsret over Grundene, Staten forærede saaledes disse Ejere lidt over 3 Millioner Kroner til Deling.

De gamle Volde og Grave med deres Glacis dækkede over omtrent $2\frac{2}{3}$ Million Kvadratalen, naar Kastellet og Kristianshavns Vold ikke medregnes; der kunde sikkert let være indvunden mindst en Snes Millioner Kroner ved et forstandigt Salg af disse Arealer; men saaledes som det blev ordnet med dem, indbragte de langt mindre. Universitetet

fik gratis $\frac{1}{4}$ Million Kvadratalen til en botanisk Have, Resten blev solgt til Københavns Kommune, som tillige blev fri for at betale Afløsningen for sine Grunde paa Demarkationsterrænet. Herfor betales 890,000 Kroner, og samtidig overtog Byen en Del Udredelser for Staten, som kapitaliseret udgjorde ca. 2,292,000 Kr.

Statskassens Indtægt ved Salget af Københavns Volde og Afløsning af Demarkationsterrænet udgjorde saaledes næppe over 6 Millioner Kroner.

Oberstløjtnant Rambuch opgiver i sit Skrift »Vort Værn« den virkelige Værdi af, hvad der da blev bortsolgt, saaledes:

»Selv om man regner, at Krigsbestyrelsen gratis burde afgive hele Arealet til Gader, Torve, Parkanlæg m. m. i den Udstrækning, som Byggeplanen krævede, samt opgive alle Krav paa det hele Areal, som indtages af Blindeinstituttet, Døvstummeinstituttet, Kommunehospitalet, Banegaarden og Vandværket, bliver Værdien af det hele i Tiden omkring Aaret 1880:

Det til Byggegrund udlagte Areal ca.	18 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr.
— den botaniske Have forbeholdte Areal ...	4 » »
Demarkationsterrænets Værdiforhøjelse.....	6 » »
	<hr/>
Ialt...	28 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr.

Denne Sum blev delt imellem Statskassen, Københavns Kommune, forskellige Institutioner og en Del Privatpersoner.

Lægges hertil Værdien af Kastellet og Kristianshavns Volde, kommer man til en Sum af 40 Millioner Kroner, som kunde være indbragt af Københavns gamle Befæstningsværker; Penge nok til derfor at rejse et nyt, stærkt, tidssvarende Værn. Det maa bestandig mindes, naar der senere tales saa stærkt om de uproductive Udgifter og de uhyre Summer, Fæstningen vil sluge, at det kunde alt have været udredet ved, hvad der burde være kommen ind for de nedlagte Værker.

Forstaaelsen af den absolute Nødvendighed af Genoprettelsen af Københavns Befæstning baade mod Sø- og Landsiden vedblev imidlertid at arbejde sig frem, stundom som noget der, om end nødvendigt, saa dog først kom i anden Linie, men efterhaanden som den tyske Flaade med rivende Hast udvikledes til en første Klasses Sømagt, som noget, der maatte gaa forud for alle andre Sikkerhedsforanstaltninger.

Alt 1869, da Krigen mellem Frankrig og Tyskland nærmede sig, havde Regeringen æsket et Svar af de fire ansete Generaler Scharffenberg, de Jonquières, Dreyer og Stjernholm om, hvorledes Riget skulde værges mod et Angreb fra en Stormagt, med de Midler der nu raadedes over. Udtalelserne lød ret haabløst, fordi der manglede faste Støttepunkter af enhver Art for Forsvaret, og det tilraadedes stærkt snarest at begynde paa en provisorisk Befæstning af Hovedstaden, da Tiden næppe vilde tillade mere.

Havde Frankrig været stærkt nok til at føre Krigen med Kraft ved Tysklands Østersøkyst, havde Danmarks Neutralitet næppe været til at bevare; nu indskrænkede det hele sig til en ret betydningsløs Demonstration, og der var da heller ikke fra Tysklands Side Anledning til at gaa videre.

Da Freden var vendt tilbage i Nordevropa, blev der den 15. Februar 1872 nedsat en kombineret Kommission af Land- og Søofficerer for at drøfte, hvad der kunde og burde gøres for at styrke Rigets Forsvar. Dette var den saakaldte store Forsvarskommission, hvis Tanker og Planer blev grundlæggende for, hvad der kom frem i de efterfølgende Aar. Indberetningen var fortrolig, og da der ingen Mindretalserklæring blev afgivet, maa den antages at have været enstemmig vedtaget. Den gik i sine Hovedtræk ud paa indtrængende at anbefale en kraftig Udvikling af Flaaden (den tyske Flaadeudvikling var da i sin første Begyndelse), en Styrkelse af Søbefæstningen, blandt andet ved Forter paa Stubben og Middelgrunden, og en permanent Befæstning af Hovedstaden fra Landsiden.

Støttet paa denne rent militære Kommissions Udtalelser, fremkom Krigsministeren, Oberst Thomsen, i Rigsdagssamlingen 1873—74 med et Forslag, om hvilket det udtrykkelig blev sagt, at det kun indbefattede, hvad der burde fuldføres i den nærmeste Fremtid, Københavns Landbefæstning var derfor kun tænkt givet en mere forløbig Karakter. Hele Forslaget krævede 45 Millioner, deraf 10 til Flaademateriel, 20 til Københavns Land- og Søbefæstning, 2 Millioner til Flaadens Støttepunkt ved Agersø Sund. Resten til forskellige mindre Foranstaltninger.

Forslaget fik en kølig Modtagelse i Folketinget og en hurtig Begravelse i Finansudvalget uden synderlig Ligtale.

Det næste Forsøg paa en Ordning blev gjort i Januar 1875; den Gang var General Haffner Krigsminister, forøvrigt havde der været to Ministre mellem ham og Oberst Thomsen. General Haffner vilde prøve at lirke Sagerne smaat igennem, han begyndte derfor med kun at forlange 22 Millioner, deraf 12 til Søbefæstningen, 5 til Agersø Sund. Denne Gang naaede Sagen i Udvalg, vel sagtens fordi der ikke blev krævet nogen Bevilling til Københavns Landbefæstning, uagtet det erkendtes for ønskeligt at sikre Byen mod Overrumpling fra Landsiden.

Et Gode naaedes ved Behandlingen af dette Forslag; det blev fra alle Sider fastslaaet, at »Sælland er Danmarks naturlige Fæstning«, hverken Jylland eller Fyn lod sig forsvare mod et virkeligt Angreb. Forøvrigt blev det udtalt fra Flertallets, Venstres, Side, at Regeringen burde have forelagt en fuldstændig Forsvarsplan; men da Københavns Landbefæstning her var sat i anden Række, var der Mulighed for Forhandling, der kunde give Udbytte.

I 1875 fremkom saa Venstre med det ofte omtalte Tilbud paa 30 Millioner Kroner til Forsvaret; Halvdelen af denne Sum skulde an-

vendes til Flaademateriel, $6\frac{1}{2}$ Million til en større, ogsaa mod Land sikret Flaadestation ved Agersø Sund, $3\frac{1}{2}$ Million til Søminemateriel og til et flydende Fort, 2 Millioner til et Støttepunkt i Jylland, samt et mindre Beløb til et Batteri ved Nyborg og til Prøver og Forsøg. Beløbet skulde i det væsentlige tilvejebringes ved en Skat paa Indtægt og Formue.

Dette var altsaa det berømte Tilbud om 30 Millioner. Hele Forsvarets Tyngdepunkt var her lagt over paa Søværnet, ikke en Øre blev ofret paa Hovedstadens Sikring, hverken mod Land eller Sø; man holdt Spørgsmaalet aabent om at gøre København til en fuldstændig aaben By, uden at spille en Tanke paa de uhyre Summer, der da vilde medgaa til at flytte alle de der samlede Militæretablissementer — Flaadens Magasiner, Tøjhuset o. s. v. — andet Steds hen, hvis ikke hele Forsvaret skulde blive rent illusorisk derved, at den forholdsviis stærke Flaade laa aldeles ubeskyttet i Lejet i København. De flydende Forter var en ny Opfindelse af daværende Kaptajn Jøhnke, de var hverken kendte eller prøvede noget andet Sted, og deres Opfinder var aldrig forhen optraadt som Konstruktør, de kom da heller ikke videre end til Venstres Forslag.

Men dette Forslag var fra et militært Standpunkt aldeles uantageligt, det brød med alle sunde Regler for en rationel Ordning af Forsvaret, og det fandt da heller ikke nogen Talsmand af Betydning indenfor de Sagkyndiges Kreds. Det naaede over i Landstinget, men videre kom det ikke.

Det bør ved Betragtningen af disse Lovforslag stadig mindes, at Tyskland den Gang endnu ikke havde begyndt paa for Alvor at bygge en søgaaende Slagflaade. Gamle Feltmarskalk Moltke var imod denne Tanke, han var ogsaa imod, at Kanalen mellem Kiel og Elben blev gravet. Han hævdede stærkt den absolute Nødvendighed af, at Tyskland som den store Centralstat i Evropa, med stærke, ikke venligsindede Naboer ved sine Grænser, maatte holde en Hær, som var den stærkeste i Verden, saa desforuden at skabe en Flaade, som paa de store Have kunde kæmpe mod Englands, mente han var økonomisk uoverkommeligt; den tyske Flaade burde derfor nøjes med at udvikles til et kraftigt Kystværn, og dertil behøvedes ikke en saa kostbar Foranstaltning som den holstenske Kanal. Fremtiden vil vise, om han havde Ret, men saalænge Tyskland endnu væsentlig arbejdede med Kystforsvaret for Øje, og Flaaden paa Grund af manglende Forbindelse mellem Østersø og Vesterhav maatte deles i to adskilte Grupper, saa længe var Tanken om et dansk Kystforsvar ikke helt urimeligt.

Det næste Forslag fremkom fra Krigs- og Marineminister Haffner i Vinteren 75—76, der krævedes 21 Millioner til Københavns Søbefæstning og 11,8 til Flaadens Udvikling og Agersø Sund; i Motiverne nævnes ogsaa Københavns Landbefæstning blandt det nødvendige, men det andet anses for mere paatrængende.

Folketingsudvalgets Flertal afgav sin Betænkning den 4. Februar, og henholdt sig i Hovedsagen til Udtalelserne fra forrige Samling. Tilbudet om de 30 Millioner en Gang for alle gentoges; men Beløbet fordeltes lidt anderledes, der gaves saaledes kun 12 Millioner til Flaademateriel. Landstinget førte Lovforslaget tilbage til den af Regeringen forelagte Form; Folketinget vedtog atter sit tidligere Flertalsforslag; men selve Lovforslaget blev forkastet med 47 Stemmer mod 47, og Folketinget blev derefter opløst.

I en ekstraordinær Samling 1876 forelagdes Forsvarslovene atter for Folketinget, saaledes som Landstinget havde vedtaget dem; men Sagens Behandling blev standset ved en saalydende Dagsorden:

«Idet Folketinget udtaler, at det er villigt til at bevilge et Beløb af ca. 30 Millioner Kroner, tilvejebragt ved en Skat paa Indtægt og Formue, til Gennemførelsen af en formaalstjenlig Forsvarsplan, der udelukker Københavns Befæstning ved nye, faste Værker og medoptager et militært Støttepunkt i Jylland — gaar Tinget over til den næste Sag paa Dagsordenen».

Dette var Venstres Program i Forsvarssagen, det som de rigtig renlivede Venstremænd endnu den Dag i Dag sværger til; de 30 Millioner er endda i Aarenes Løb kun voksede til 31½, skønt de efter Pengenes stærkt synkende Værdi burde være bleven til ca. 36 Millioner, naar det gamle Standpunkt skulde hævdes. Nogen Begrundelse af Forslagets militære Værdi indlod man sig ikke paa; trods alle Sagkyndiges Udtalelser i modsat Retning fastholdt man som en ufravigelig Betingelse for Bevillingen, at København ikke maatte befæstes ved faste Værker. Da en hvilkensomhelst anden Forsvarsordning var betydningsløs, naar Hovedstaden med alle de militære Værksteder, Oplag m. m. baade for Flaaden, Hæren samt Organerne for hele Rigsstyrelsen henlaa udækket, var det af Folketingets Flertal fremsatte Tilbud paa Forhaand uantageligt, selv om det var gjort for Alvor, hvad ingenlunde var sikkert. Efter at Ændringsforslaget om de 30 Millioner var vedtaget i Samlingen 1876, blev selve Loven som nævnt forkastet med 47 Stemmer mod 47.

Mindretallet havde stillet et Ændringsforslag om en Bevilling paa 37 Millioner, hvoraf 12 til Flaaden og ca. 14½ til Københavns Søbefæstning; men dette fik ingen Betydning.

Indenfor Hæren havde Forstaaelsen af Nødvendigheden af Københavns Befæstning baade til Lands og til Vands imidlertid bestandig fæstnet sig mere, og det nylig dannede krigsvidenskabelige Selskab havde i ikke ringe Grad bidraget hertil. Tanken om Dannelsen af et saadant Selskab var først fremstaaet hos en Kreds af yngre Officerer, Kaptajner, der var knyttet til Officersskolen som Lærere; alvorlig Eftertanke over Aarsagerne til Frankrigs store Nederlag og Tysklands glimrende Sejr, bragte dem til at indse, at en stærkt medvirkende Faktor havde været de tyske Officerers store videnskabelige Dannelse. For at bidrage til at

bringe det danske Officerskorps paa en lignende Højde, blev det besluttet at stifte et Selskab, hvis Formaal skulde være ved Foredrag og Afhandlinger at fremme Studiet af Krigsvidenskaberne. Den virksomste blandt Stifterne var den Gang 44-aarige Artillerikaptajn Jesper Jespersen Bahnson, et Navn, som senere blev fast knyttet til vort Forsvarsvæsens Udvikling, men foruden ham deltog andre i Dannelsen, Mænd, der senere kom til at beklæde høje Stillinger i Hæren; den senere Ingeniørgeneral Koefoed, den senere Marineminister Ravn, den senere kommanderende General paa Sælland, Zachariae, og den senere Chef for Kongens Adjutantskab, Baron Güldenchrone. Det vakte vel straks nogen Uvillie i visse Kredse indenfor Hæren, at disse forholdsvis unge Mænd paa en Måde satte sig til Doms over Kammeraterne ved at bestemme, hvem der var værdig til at blive Medlem af det ny Selskab med det videnskabelige Navn; men ogsaa det kom man ud over. Selskabet trivedes og voksede og bidrog mægtigt til at klare Begreberne om, hvorledes et rationelt Forsvar for Danmark burde ordnes. Ved Møderne faldt Ordet frit, som det sømmede sig i en videnskabelig Forsamling, Tanker og Meninger brødes; men ud af disse Drøftelser og Ordskifter fremgik den bestemte Overbevisning hos den langt overvejende Del af Hærens Officerer, at intet Forsvar for Danmark var muligt uden at Hovedstadens Sikring til begge Sider var inddraget deri.

Fra militære Kredse spredtes denne Opfattelse efterhaanden ud over en stor Del af Folket. Det krævede absolut ingen Forudsætninger at forstaa, at naar Danmark overhovedet skulde have et Forsvar, saa hørte dertil, det samme som for et hvert andet Folk under lignende Vilkaar, og det samme, som der gennem Tidernes Løb altid har været krævet af os, nemlig en Hær, en Flaade og Befæstninger. Nu havde imidlertid indre politiske Betragtninger, der savnede enhver militær Begrundelse, ført til, at der fra visse Sider, som gjorde Krav paa baade at være fædrelandskærlige og forsvarsvenlige, blev hævdet, at vel skulde vi selvfølgelig have en Hær og selvfølgelig have en Flaade; men naar der taltes om Fæstning, stillede man sig dertil, som om det var noget ganske Nyt, noget, der paa engang var kommen frem i visse Kredse og nu med Vold og Magt skulde trodses igennem. Man glemte rent den ret nærliggende Tanke, at lige siden den første Hulebeoer væltede en Sten eller en Træstamme for Indgangen til sin Hule, for dækket bag den at holde den stærkere Fjende fra Livet, og saa ned til Nutidens Pansertaarne, har forberedte Forsvarsstillinger altid været det, hvormed den svagere søgte at bøde paa sin Underlegenhed i Kampen mod sin Overmand. Man glemte, at vi fra Fædrene havde modtaget en Række befæstede Støttestrukturer for vort Fædrelands Forsvar, som de havde rejst med stor Bekostning og store Anstrængelser, ofte i svære Tider, og som ved mangfoldige Lejligheder havde ydet deres store Nytte, til det blev

vor Tid forbeholdt at sløjfe og rive ned alt, hvad Fædrene havde rejst af Værn for Riget, uden at sætte noget i Stedet.

De nys tilendebagte Krige havde dog tydelig vist, hvor umuligt et Forsvar var, naar Hæren var henvist til udelukkende at klare sig i aaben Mark. I 1848 havde vi begyndt Krigen med et Forsøg paa at standse Fjendens Fremtrængen ved Danevirke; men vi maatte opgive Forsøget, og først over to Aar efter naaede vi Maalet, idet vi atter stod i Danevirkestillingen saaledes støttet af Befæstningsanlæg, at vi kunde holde Stillingen indtil Freden blev sluttet. Men dette naaede vi kun, fordi Hæren, naar den maatte opgive Kampen i aaben Mark, kunde søge en sikker Tilflugt i de faste Støttepunkter Als—Dybbøl og Fyn—Fredericia, komme til Kræfter og atter vinde Udsigt til at kæmpe i aaben Mark. Det maa desuden særlig fremhæves, at Hæren kun ved Støttepunkternes Hjælp blev i Stand til at vinde den Tid, som behøvedes for, at vi kunde afvente, om gunstigere politiske Forhold vilde indtræde, og drage Nytte af et Omslag. Vi opnaaede altsaa ved Støttepunkternes, de saakaldte »Flankestillingers« Benyttelse, netop alt, hvad der tilstræbes ved Anlægget af slige Befæstningsanlæg, og have al Grund til at drage den indhøstede Erfaring til Nytte.*)

Uden nærmere at begrunde Paastandens Rigtighed, vedblev Venstre at hævde at »Sælland er Danmarks naturlige Fæstning«. Berg fremsatte dette klart og bestemt, men ligeledes uden Bevis, i sit Skrift »Fra Rigsdagen«, men man glemte her fuldstændig, at naar Modstanderen blev i Stand til uden synderlig Vanskelighed at overskride Graven og der ingen Vold findes bag denne, saa er slig Fæstning ikke meget værd.

Endnu kom der dog ingen bestemt udtalte Planer frem, om helt at opgive alt Forsvar og dermed lade det danske Folk underskrive sin egen Dødsdom og udgaa af de selvstændige Rigers Rækker; der udviklede sig derimod, til ubodelig Skade for Fædrelandets Forsvar, to bestemte modsatte Partier, der for største Delen faldt sammen med den politiske Gruppdeling. Det daværende Venstres Standpunkt kan vel nærmest siges at være udtrykt ved Bergs Ord i det nysnævnte Skrift: »Venstres Plan har været, at holde en saa stor Hær og Flaade, som man finder forenelig med Landets Indtægter, at bøde paa den ringere Uddannelse ved saa vidt mulig at have de bedste Vaaben, især til enhver Tid at have noget af det bedste, som findes og er at faa for Penge, endelig for Københavns Vedkommende, Beskyttelse mod et *virksomt*, men ikke mod ethvert Bombardement fra Søsiden; men ingen Landbefæstning, idet Venstre stoler paa, at »Sælland er Danmarks naturlige Fæstning.« (**)

*) General Z. Schroll i »Vort Forsvar« Nr. 1.

***) Citeret efter Eduard I. C. Rambusch »Vort Værn« Pag 126. Et fortræffeligt Skrift, som paa mange Maader har været mig til Nytte ved Udarbejdelsen af denne Oversigt.

Det er denne Udtalelse, som endnu den Dag i Dag ligger til Grund for det forsvarsvenlige Venstres Stilling til Forsvarssagen, men, som senere skal blive paavist, Programmet er rigtignok i Hovedsagen kun fastholdt i det negative: ingen Landbefæstning. Det, om til enhver Tid at have noget af det bedste, som findes, er vi for Tiden ret langt borte fra paa de fleste Omraader.

Samtidig med, at det krigsvidenskabelige Selskab saaledes virkede samlende indadtil i Hæren, begyndte der ogsaa en Virksomhed udadtil, for at overbevise og vinde Folket for den rette Opfattelse af, hvad der krævedes til Rigets Forsvar. I Smaaskrifter, i Bladartikler, i Tidsskrifter blev Sagen fremstillet saa let fatteligt, som muligt, den blev vejet og prøvet, militært og økonomisk, og derved gjort saa aktuel, at de fleste blev nødt til at tage Standpunkt dertil. Den saaledes rejste Forsvarsbevægelse hører dog nærmest hjemme i det følgende Tidsafsnit og vil blive skildret i Sammenhæng der; henimod Slutningen af 70erne samlede Forsvarsvennernes Anstrængelser sig hovedsagelig om at faa tilvejebragt en bedre Hærordning, dette lykkedes i 1880, og det Tidsafsnit, vi her har fulgt, kan derfor vel passende afsluttes med Vedtagelsen af den ny Hærlov.

Som alt nævnt indeholdt Hærloven af 1867 den Bestemmelse, at efter 5 Aars Forløb skulde den revideres; dette var imidlertid ikke sket; der var forløbet 2 Gange fem Aar og endnu stod Loven uforandret. Vel var der i 1872 forelagt Rigsdagen et Forslag til Lovens Revision, et ret omfattende Lovforslag, som alt indeholdt Spirerne til de senere foretagne Forandringer, navnlig de 10 Reservebatailloners Ændring til Liniebatailloner og Fodfolkets Inddeling i 10 Regimenter. Loven naaede at blive sendt i Udvalg, men videre kom den heller ikke, og bedre Skæbne fik den ikke i Samlingen 1873—74.

De forskellige Ministre forelagde i de følgende Aar, som Pligten bød, hvert Aar et Revisionsforslag, men uden Held. De General Kauffmann i Januar 1879 var bleven Krigsminister og havde faaet Oberst Bahnson ansat, først som Departementschef, siden som Direktør, lod han paany udarbejde et Revisionsforslag, denne Gang ledsaget af en Forsvarsplan. Denne gik ud fra den fastslaaede Kendsgærrning, at Hærens Hovedkraft maatte samles paa Sælland, og at den første Hovedopgave derfor maatte være, at skaffe Midler til hurtigt at samle Hæren der. Dette var betinget af Flaadens virksomme Hjælp, og den burde derfor have et befæstet Støttepunkt ved Store Bælt, hvortil Agersø Sund alt forud var udset; men selv i det Tilfælde, at det lykkedes at faa Hæren samlet paa Sælland, kunde den dog kun tænke paa at forsøge at imødegaa en Landgang, f. Eks. paa Store Bælts Kysten, naar Hovedstaden var sikret mod Overrumpling af en mindre Styrke og sikret mod Bombardement fra Søsiden. Saasnt det truede med Fredsbrud, vilde man derfor være nødsaget til hurtigst muligt at begynde at bygge Feltværker om-

kring Hovedstaden; men da disse selvfølgelig kun kunde blive svage, vilde de binde en betydelig Styrke som Besætning. Omkring København vilde i hvert Fald den sidste Kamp blive ført, uden synderlig Udsigt til, at den kunde føres længe eller blive haardnakket, da Stillingen var for udstrakt til at kunne hævdes, naar den ikke var permanent befæstet. I Jylland skulde kun efterlades en mindre Styrke til at hindre Strejftog.

Overhovedet maatte det anses for umuligt at tilvejebringe noget virkeligt Forsvar ved det levende Værn alene; selv om dette blev gjort saa kraftigt, som vi paa nogen Maade ævnede det, vilde det kun føre til, at Modstanderen satte saa meget mere ind paa at bevare sin Overlegenhed; kun ved Hjælp af Befæstningsanlæg, og disse kunde fornuftigvis kun samles om Hovedstaden, var der Udsigt til at rejse et Værn, som formaaede at standse en Fjende i længere Tid og muligvis gøre det betænkeligt for ham at begynde et Angreb.

Hærlovsforslaget var udarbejdet saaledes, at det stemmede med disse Grundbetragtninger; det blev i August 1879 drøftet af en Kommission, i hvilken Kronprins Frederik, vor nuværende Konge, førte Forsædet, og der var Enstemmighed blandt Kommissionsmedlemmerne om, at Forslaget var et Fremskridt i Sammenligning med den daværende Ordning, hvilket selvfølgelig ikke var ensbetydende med, at man fandt Forslaget i et og alt tilfredsstillende.

Folketinget tog køligt mod dette Forslag som mod dets Forgængere; fandt det for dyrt, men henviste det dog til et Udvalg. Der laa det til den 7. April, og kom saa atter frem under lidet lovende Forhold. Udvalget havde delt sig i fire Mindretal; for dog engang ret at se, hvor Landet laa, blev det, ændret ret betydeligt, sendt over til Landstinget. Derfra vendte det igen tilbage omtrent i sin oprindelige Skikkelse og vandrede saa i et Fællesudvalg; medens det hvilede der, lavede en Del Rigsdagsmænd af Højre og Venstre, blandt hvilke sidste den nuværende Konsejlspræsident, Grev Holstein Ledreborg, og hans gode Venner, Hr. Klavs Berentsen og Hr. Frede Bojsen, et helt nyt Forslag, som den 14. Juli blev forelagt Folketinget. Berg blev vred baade over Lovforslaget selv og over Maaden, det var fremkommet paa, men trods dette blev det hurtigt ekspederet gennem begge Ting og den 25. Juli, Aarsdagen for Slaget ved Isted, fik det kongelig Stadfæstelse. Nogen selvstændig Lov blev det ikke, det fremtraadte som Tillæg til Hærloven af 1867. Hvad der vandtes, var i store Træk sagt dette: alle Reserveafdelinger blev omdannede til Linieafdelinger; Antallet af faste Befalingsmænd, baade Officerer og Underofficerer, blev betydelig øget, ligeledes steg Tallet paa Stamheste ikke saa lidt.

Ved Fodfolket blev de tidligere Halvbrigader, bestaaende af 2 Linie- og 1 Reservebataillon uden fælles Chef, nu forenede til et Regiment paa tre Batailloner under en Regimentschef; dette var utvivlsomt en Fordel; men den blev købt med Nedgang paa andre Omraader, særlig i Mand-

skabets Uddannelsestid; vi var engang kommen ind paa den ulykkelige Bane, at alle Fremskridt skulde købes med Tjenestedage, og ad den Vej er vi senere trolig vandret videre. De tre tidligere Genindkaldelser paa 2 Gange 45 Dage og 1 Gang 30 Dage, tilsammen 120 Dage, blev indskrænket til 2 Gange 30 Dage, altsaa kun det halve. Mandskabet fordeltes saaledes, at en af Regimentets Batailloner uddannede hele Aarets Rekruttilgang; Befalingsmændene ved de to andre havde saaledes lidet eller intet at bestille; de yngre, Løjtnanterne og Sergenterne, blev vel som Regel alle anvendte ved Rekrutbataillonen, men Kompagni- og Bataillonschefer gik ledige. Desuden indførtes, for at skaane de indkaldte for den lange Vintertjeneste, at der til dette Brug særlig blev indkaldt 100 Mand af Aarets Rekrutter; disse 100 Vintermænd, som de kaldtes, blev efter Forholdenes Natur kun tarveligt uddannede, og der var snart almindelig Misfornøjelse med denne Ordning. Vaabnets erfarne Officerer fremhævede alt den Gang, at den treaarige Turnus var højst uheldig, og Kravet om en Forandring heri kom hurtigt frem.

For Feltartilleriets Vedkommende lader Fremskridtet sig bedst oplyse ved, at det efter Hærloven af 1867 havde

2 Stabsofficerer, 12 Kaptajner, 11 Premierløjtnanter, 9 Stabsser-
genter, 16 Oversergenter og 51 Sergenter;
nu fik det

6 Stabsofficerer, 12 Kaptajner, 30 Premierløjtnanter, 12 Stabsser-
genter, 18 Oversergenter og 84 Sergenter.

Rytteriet fik sine 5 Reserveeskadroner forandrede til Linieeska-
droner, saa det fremtraadte med 5 Regimenter à 3 Eskadroner.

Efter den ny Hærlov saa den danske Hær altsaa saaledes ud:

31 Batailloner Fodfolk à 1.000 Mand	=	31,000 Mand.
15 Eskadroner Rytteri à 130	›	= 2,000 ›
12 Batterier Feltartilleri à 8 Kanoner	=	2,000 ›
Ingeniørtropper		1,000 ›

Ialt 36,000 Mand,

regnes hertil Befalingsmænd og Nonkombattanter var Liniehærens Stør-
relse med et rundt Tal 40,000 Mand.

Forstærkningen blev uforandret, og det lykkedes heller ikke at faa Fæstningsartilleriet øget. Førerne for det moderate Venstre, ved hvis Hjælp Hærloven var gennemført, stillede sig bestemt afvisende overfor Spørgsmaalet om Hovedstadens Befæstning, og vilde derfor ikke høre noget om Fæstningsartilleri. Berg var derimod, i det mindste efter hvad Bahnsen mente, paa det Tidspunkt ikke udpræget mod Befæstningen og derfor heller ikke utilbøjelig til at give Fæstningsartilleri, hvis Loven forøvrigt havde passet ham.

Bahnsen gør i den Anledning den Bemærkning, at det maaske havde været heldigere at søge en Overenskomst med Berg, men den gamle Venstrefører var for langsom i Vendingen.

Tiden fra Hærloven af 1880 til Systemskiftet.

Hærloven af 1880 var saaledes gennemført, men endnu henlaa Riget uden et eneste befæstet Punkt, selv Søbefæstningen omkring København var ikke fuldført; den stærke Udvikling paa Artilleriomraadet øgede stadig Kanonerne Skudvidde, og Søbefæstningen maatte følgelig drages længere ud; dertil manglede Midler, og den gamle indre Linie var derfor kun bleven ret nødtørftigt udbedret; dog var der paa Finansloven for 1879—80 bevilget 6 svære 14 Tommers Kanoner.

General Kauffman var imidlertid gaaet af som Krigsminister den 1. April 1881 og var bleven afløst af Kommandør Ravn, som tillige var Marineminister; nogle Maaneder forinden havde Bahnson overtaget Posten som Direktør i Krigsministeriet. De to Mænd, som i mange Aar havde arbejdet sammen som Lærere ved Officersskolen og begge været virksomme ved Dannelsen af det krigsvidenskabelige Selskab, gav ogsaa her et godt Eksempel paa trofast Samarbejde mellem Hær og Flaade.

Det første Udbytte af dette Samarbejde blev et Forslag til en Befæstning af de vigtigste Punkter i Riget, det blev fremsat i Samlingen 1881—82 og krævede følgende Bevillinger:

Københavns Søbefæstning	Kr. 13,270,000
— Landbefæstning	» 34,000,000
Befæstning af Havnesteder paa Sjøland og ved Lille Bælt samt Befæstninger i Jylland	» 7,788,500
Befæstningsanlæg til Marinen ved Agersø Sund	» 4,500,000
Flaademateriel	» 6,500,000
tilsammen....	Kr. 66,058,500

Til Grund for dette Forslag laa for Københavns Befæstnings Vedkommende meget grundige Prøver og Overvejelser; det var ogsaa dette Forslag, som i sine Hovedtræk senere blev bestemmende for Arbejderne. I Motiverne til Lovforslaget blev det fremhævet, at man denne Gang havde bestemt sig til paa engang at fremsætte alle de Krav, der mentes nødvendige, deriblandt ogsaa, hvad der vilde medgaa til at give Flaaden den Størrelse, den burde have. Forøvrigt fremhæves alle de Grunde til at ordne Befæstningsspørgsmaalet netop paa denne Maade, som siden er bleven gentaget saa ofte Riget over ved Forsvarsforedragene.

Rigets Beliggenhed mellem Vesterhav og Østersø gør dets Stilling farlig under Krig, som berører disse Farvande; enhver af de stridende Magter vil derfor fristes til ved Overrumpling at gøre sig til Herre over vore Bælter og Sunde. Den Magt, der forsøger dette, maa føre det hurtigt igennem, ellers kommer hans Modstander over ham og hindrer ham deri; det gælder derfor for os om, at kunde holde ud en vis Tid, ti der ved formindskes Sandsynligheden for Angrebet meget betydeligt. En hurtig Lammelse af vor Forsvarskraft kan imidlertid kun naas ved et Angreb paa København. Besættelser af andre Landsdele har Erfaringen

lært, vi kan taale længe. Derfor maa Hovedstaden befæstes; ellers bindes baade Hær og Flaade fast til dens Forsvar; kun naar Forsvaret af de permanente Værker kan overlades, i det mindste midlertidigt, til Fæstningstropperne, bliver det levende Værn frit i sine Bevægelser.

Dette var i Hovedtrækkene Lovforslagets Begrundelse. Det blev denne Gang først forelagt Landstinget, som lod det gaa i Udvalg, hvilket delte sig i fire Grupper; men den talrigste af disse tiltraadte dog i Hovedsagen Regeringens Forslag og tilraadede en Dagsorden, der udtrykte dette. Under Ordskiftet herom talte Termansen varmt og bestemt for Forslagets Godkendelse; han veg ikke tilbage for Summens Størrelse; blev den taget paa en forstandig Maade, ævnede vi vel at udrede den; men det gik ikke an at nægte vor lille Hær faste Støttepunkter. «Hvad vi i den Henseende sparede i Penge, kom vi grumme let til at betale med Blod, og det er vore egne Sønners Blod, det gælder om».

Dagsordenen vedtoges med 37 Stemmer mod 21.

Forslaget forelagdes omtrent uforandret i næste Samling; efter Landstingets Bemærkninger var det befæstede Punkt i Jylland planlagt noget stærkere, hvilket hævede Udgiften med 4 Millioner, og Flaadens Nybygning var tænkt fremmet noget mere, hvilket ogsaa øgede Bekostningen. Totalsummen steg derved til 72 Millioner. Landstinget vedtog Regeringsforslaget, men i Folketinget blev det standset ved en Dagsorden med den Begrundelse, at Regeringen ikke havde gjort det til sin »alvorlige Opgave« at gennemføre denne Sag, en Udtalelse, som viser, hvor lidt man forstod den stærke Alvor, som netop laa bag dette Forslag.

Forøvrigt var Folketingets Flertal ved denne Lejlighed gaaet noget nærmere ind paa Forslagets Enkeltheder, og var derved kommet til det Resultat, at Udgifterne ved dets fuldstændige Gennemførelse vilde løbe op til omkring 100 Millioner; der føjes hertil følgende Udtalelse:

»En saadan Byrd vilde vistnok kunne bæres og med Taalmodighed blive baaren af Befolkningen, dersom den kunde vinde den Tro, at derved opnaaedes en virkelig Garanti for Rigets Selvstændighed og Udelelighed. Kunde det f. Eks. antages at være Betingelsen for en virksom evropæisk Beskyttelse for hele Riget, at Folket selv kunde befæste og forsvare sin Hovedstad, saa vilde Pengehensyn næppe være afgørende.*)

Man tvivlede imidlertid om Muligheden af at bibringe Folket en saadan Overbevisning og standsede derfor Behandlingen med den før nævnte Dagsorden, der udtalte Tvivl om Regeringens Alvor ved at forelægge denne Forsvarsplan.

Samtidig med at Forslaget fik denne lidet blide Behandling i Folketinget, blev det med stor Iver og mere Forstaaelse drøftet et andet Sted. Med Krigsministeriets Tilladelse blev der af Kaptajn Tobiesen af Ingeniørkorpset holdt et Foredrag i det krigsvidenskabelige Selskab om

*) Citeret efter Rambusch førnævnte Skrift.

»de projekterede Befæstninger om København paa Sællandssiden«, til hvilke (og til Anlæg paa Amager) der i Forslaget var opført 34 Millioner Kroner, heri indbefattet 10½ Million til Skyts og Ammunition.

Forslaget indeholdt i Hovedtrækkene de nu i Marken rejste Værker, nemlig mod Vest fra Køgebugt til Utterslev Mose en sammenhængende Kampenceinte, der først var tænkt ført ud til Mosen mellem Brønshøj og Husum med et fremskudt Fort Vest for Husum, men senere blev ført udenom denne Landsby for at spare Fortet. Foran Ringvolden (Enceinten) var planlagt et Par Forter Syd for Roskilde Landevej.

Fra Ringvolden ved Husum til Syd for Lyngby tænktes lagt fire permanente Forter, to paa den saakaldte Tornegaards-Ryg mellem Glad-sakse og Bagsværd, et ved Søgaard og et ved Gammelmosgaard, længere fremme, ved Nybro Passet mellem Lyngby Sø og Bagsværd Sø, tænktes lagt et mindre Fort og et Par aabne Batterier.

Mod Nord (fra Syd for Lyngby til Sundet) skulde rejses et Fort paa Garderhøjen, et Fort Nord for Jægersborg Allé, et Par kassematte-rede Batterier bag de oversvømmede Lyngby Egne, samt en Sikkerheds-enceinte fra Østsiden af Utterslev Mose til Sundet ved Slukefter.

Mod Søsiden var paatænkt et stærkt Fort paa Middelgrunden og et Batteri bag Ringvolden nær Kallebod Strand ved Avedøre.

Paa Amager skulde ligge to Forter, et tæt Syd for Tymmerup og et i Højde dermed nær Drogden.

Forslaget blev diskuteret med fuld Ordfrihed, der fremkom fra forskellige Sider Indvendinger mod Enkeltheder, men i det hele og store vandt det Bifald.

Nu, da der er hengaaet over et kvart Aarhundrede siden disse Planer blev udarbejdede, og tilmed en Tid, som har været særlig betegnende ved store, epokegørende tekniske Opfindelser paa alle Omraader, ikke mindst paa Vaabentechnikens, maa man undres over, at disse Værker har bevaret den store Forsvarsværdi, de i Virkeligheden har i dette Øjeblik. Forholdene tillod ikke helt at gennemføre Planen. Vestre Ringvold blev noget svagere i Tværsnittet end planlagt, og de to Forter foran kom til at mangle, de to Forter paa Tornegaards Ryggen blev mindre end paatænkt, Fortet ved Nybro er ikke rejst endnu, til Gengæld er der fremkommet et lille Fort ved Fortunen for at skyde Forsvaret noget længere frem, og Christiansholmslinien med det indbyggede Bateria med pansrede Kanoner spærrer Hovedadgangen Nord fra. Kun paa Nordfronten er der rejst Krav om at føre Linien længere ud i Marken, saa den kommer til at gaa omtrent fra Eremitagesletten over Virum til Furesø, paa Nordvest- og Vestfronten fastholdes endnu i Hovedtrækkene de gamle Linier; de fremskudte Værker, som nu ønskes, var alt paatænkte ved den oprindelige Plan.

Ogsaa naar henses til Udgifterne, har Overslaget holdt mærkværdig godt Stik.

Overslaget lød i 1880—81 paa ca. 34 Millioner til Landbefæstningen. Der blev i de Aar, de provisoriske Love rejste Værkerne, ialt udgivet til dette Formaal af Statskassen ca. 18 Millioner Kroner, hvortil endnu kom ca. $1\frac{1}{3}$ Million; som den frivillige Selvbeskatning indbragte, alt i alt saaledes henimod 20 Millioner. Efter det Overslag, der i den sidste Tid er forelagt over, hvad der vil medgaa til at fuldføre dem, vil der hertil kræves ca. 10 Millioner, altsaa tilsammen ca. 30 Millioner, 4 Millioner under det oprindelige Forslag; hvis dette gennemførtes mere efter Planen, saaledes at der f. Eks. blev indbygget skudsikre Rum i Vestre Ringvold, vilde det oprindelig tænkte Beløb vel helt medgaa.

Noget anderledes stiller det sig med Søbefæstningen; den var planlagt til at koste noget over 13 Millioner, men kostede med Skyts og Ammunition over 17, og til at sætte den i fuld forsvarlig Stand, er der nu af de Sagkyndige krævet 18,6 Millioner og af Lovgivningsmagten givet ca. 11,5; i hvert Fald vil den saaledes færdig komme til at staa i ca. 28 Millioner. Dette har sin Aarsag i Søkrigsmateriellets fænomenale Udvikling i vore Dage og de stærkt stigende Priser paa de Materialier, der medgaaer til Søforsvaret.

Men i Vaaren 1883 var der endnu ikke gjort et Spadestik for at sikre Rigets Selvstændighed. Tanken om, hvorledes det skulde gøres, havde taget faste Former; Planerne til Arbejdets Udførelse laa færdige, men fra Folketingets Flertal lød et bestemt Nej paa ethvert Forslag om at skaffe Midler til at begynde.

I Sommeren 1883 blev gjort et nyt Forsøg paa at komme uden om Vanskelighederne, og Midlet var som altid en Kommission. 10 Officerer traadte sammen under Ingeniørgeneral Ernsts Forsæde, for paany at prøve Befæstningsforslaget og de mod det af Folketinget rejste Indvendinger. Det blev senere sagt, at alle de Officerer, der havde Sæde i Kommissionen, paa Forhaand vidstes at være udprægede Befæstningsmænd, men Sagen var den, at der i Virkeligheden ikke fandtes nogen Officer af blot nogenlunde Betydning, som ikke indsaa Nødvendigheden af Hovedstadens Sikring.

Kommissionen afgav sin Betænkning i Marts 1884. Den havde stillet sig selv det Spørgsmaal: »Bør eller kan der lægges en Forsvarsplan for Landet, som ikke indbefatter Københavns Landbefæstning«.

Kommissionen hentede sine Bevisgrunde fra Sammenligning med Ordningen i andre Riger og fra Betragtninger over vore egne hjemlige Forhold og besvarede derefter Spørgsmaalet med et afgjort Nej.

I Samlingen 1883—84 fremsatte Krigs- og Marineministeren paany et Forslag om overordentlige Foranstaltninger til Forsvarets Fremme. Folketinget sendte atter Sagen i Udvalg og her forefaldt en Tildragelse, som er betegnende. Udvalget havde udbedt sig nogle Oplysninger af Ministeriet, og ved Tilsendelsen blev der gjort opmærksom

paa, at der var Aktstykker derimellem, som maatte behandles med den største Discretion; Udvalget sendte det tilsendte tilbage »ukendt og ubenyttet«.

Efter et ørkesløst Ordskifte, der drejede sig meget lidt om Sagen selv, blev Forslaget nægtet Overgang til tredje Behandling. Det var langt vigtigere at prøve paa at komme Ministeriet til Livs, end at sikre Fædrelandets Fremtid paa betryggende Maade.

Den 12. September 1884 traadte Kommandør Ravn tilbage som Krigsminister og overlod den vanskelige og ansvarsfulde Post til Oberst Bahnson.

Den parlamentariske Strid indenfor Rigsdagen og mellem Folketingsflertallet og Regeringen var da paa det hæftigste; de to Ting kunde ikke enes om en Finanslov, endog for Fællesudvalget mislykkedes denne Opgave. Da det ny Finansaar begyndte, stod vi uden Finanslov, og Ministeriet udstedte derfor en foreløbig Finanslov; i denne blev optaget nogle af Krigsministeren krævede Beløb til Forstærkning af Krudtmagasinerne paa Søforterne og til nyt Skyts til Trekroners Kassematter; det blev de første af de provisoriske Bevillinger, for hvilke det eneste faste Værn, Danmark nu ejer, er rejst.

Den halve Snes Aar, som var hængaaet med alle disse resultatløse Drøftelser og Overvejelser, havde paa mange Omraader været en stærkt bevæget Tid, hvor meget nyt, men desværre ikke lige saa meget godt, havde arbejdet sig frem. Skønt der ingen direkte Forbindelse var mellem disse aandelige Bevægelser og Forsvarssagen, kom de dog paa mange Maader til at øve Indflydelse paa den.

Forsvarssagens virkelige Løsning, saaledes at der rejstes et Værn saa stærkt og fast, som vi ævnede det, vilde selvfølgelig kræve forholdsvis store Ofre, baade af Penge og Tid. Drivkraften til at yde disse Ofre maatte være Fædrelandskærlighed med alt, hvad den rummer, men netop paa den Tid, da Forsvarets Ordning med 'stedse større Trang krævede sin Løsning, begyndte der at ytre sig Strømninger i vort Folks aandelige Liv, som, bevidst eller ubevidst, bidrog til at forringe Kærligheden til Fædreland og Modersmaal, kort alt det, som gør et Folk til et Folk.

Professor Georg Brandes har i de senere Aar klart og bestemt udtalt, at han betragter et godt forberedt Forsvar for en Livsbetingelse for ethvert Folk, ogsaa for det danske; men da han i Vinteren 1871—72 samlede sin første Discipelskare om sig ved sine Forelæsninger over »Hovedstrømninger i det 19. Aarhundredes Litteratur«, prædikede han der for dem en cosmopolitisk Lære, som vel nærmest kun blev fremsat som gældende paa æstetiske Omraader, men dog af mange, kan hænde mod Doktorens Vilje, blev overført paa Omraader, hvor den absolut ikke hørte hjemme. Blandt Underskriverne paa Adressen til Georg Brandes, da han i September 1877 forlod København for at bo-

sætte sig i Berlin, fandtes veí Mænd som Professor Adolf Steen og Dr. phil. Thoels Lund, der hørte til Forsvarssagens paalideligste Støtter og bedste Talsmænd; men i det hele og store set, raadede der dog mellem Brandes' Tilhængere en Aand og en Tone, som var lidet gunstig for Udviklingen af en sund og offervillig Fædrelandskærlighed, og som ved det Skin af aandelig Overlegenhed, hvormed den yndede at pryde sig, virkede forførende paa mange svage Sjæle.

Omtrent samtidig med at denne Aandsretning arbejdede sig frem, væsentlig dog kun indenfor den studerende Ungdom og Hovedstadens æstetisk interesserede Kredse, fremkom en anden Bevægelse, som kom til at virke stærkt hæmmende paa Forsvarets Udvikling. Det var Dannelsen af det store, snart helt dominerende politiske Parti, som kaldte sig »Det forenede Venstre«. Det var selvfølgelig ikke det, at der dannede sig Venstrepartier af forskellige Afskygninger, det gør der overalt under fri Forfatning; men det var det, at disse Venstregrupper, som rummede Mænd af det mest udpræget forskellige Livssyn, Kristne og Fritænkere, Mænd, der skatter Fædrelandets Frihed og Selvstændighed som det højeste jordiske Gode, og Mænd, der aabent vedkendte sig deres Navn som Evropæere, for hvem Bevarelsen af det snævrere Fædreland, Danmark, kun havde liden Betydning. Disse stridende Anskuelser skulde nu sammentrænges indenfor den snævre Partiramme. Man disciplinerer Masserne ved at fylde dem med en stor Tanke, man kan ogsaa politisk holde et Parti sammen ved at samle det om en stor Tanke, som f. Eks. at rejse Værn for Fædrelandet; men det rent negative Program, at ville vælte den bestaaende Regering, uden at vide, hvad og hvem der skal sættes i Stedet, det kan ikke samle nogen ved sin egen Magt, derfor maatte Partidisciplinen træde i en samlende Tankes Sted.

Parolen blev givet ud fra oven og den maatte lystres. Derved blev adskillige, som forøvrigt mente det ærligt med Fædrelandet og gerne vilde være med til at se det godt værnet, hindede i at støtte de dertil sigtende Forslag med deres Stemmer. Det var kun faa, der som Termansen, havde Mod til at gaa mod Strømmen.

En tredie for Forsvaret uheldig Faktor, som voksede stærkt frem i disse Aar, var Socialismen. Selvfølgelig maatte en Verdensbevægelse som den ogsaa naa Danmark og vinde Tilhængere blandt de samme Samfundsklasser, som andet Steds fylkede sig om den røde Fane; men Ulykken var, at den danske Socialisme strøg Dancbrog og tog det røde internationale Banner til eneste Mærke, medens Socialisterne i andre Riger vel anerkendte det internationale Broderskab mellem Arbejderne, men derfor ingenlunde var til Sinds at ofre deres Hjemland og deres Modersmaal. Selv om der selvfølgelig, og heldigvis, findes mange gode Fædrelandsvenner mellem de danske Arbejdere, saa har deres Førere dog Gang paa Gang, og i Aarens Løb med stigende Styrke, erklæret sig

for Nedlægning af Vaabnene og fuldstændig Opgivelse af ethvert Forsvar for Danmark.

Dette blev bestemt fremsat i de socialistiske Blade og undlod naturligvis ikke efterhaanden at gøre Indtryk paa den Læsekreds, de henvendte sig til. Større Skade gjorde dog de radikale Hovedstadsblade, særlig det største og indflydelsesrigeste blandt dem. Ikke blot ved sin overlegne, harcelerende Tone overfor alt, hvad der rummede Mandsvillie til at bygge Værn for Fædrelandet, men ogsaa ved sin Polimik mod alle positive Foranstaltninger, der stræbte mod dette Maal, gjorde Bladet stor Skade. Grinet sad i Højsædet, vrængede ad alt, hvad der bar Præg af sædelig Alvor, medens det selv aldrig hævede sig ud over Standpunktet »Hvad kan det nytte«.

Forsvaret, der skulde være det stærke Træ, under hvis Grene Fædrelandet skulde finde Ly, havde saaledes lige saa ublide Kaar som Asken Ygdrasil. Det vimse radikale Egern Ratatosk for rundt i dets Top og søgte efter Ævne at dræbe Spirernes Livskraft, medens den socialistiske Slange Nidhøg gnavede dets Rødder.

Men Jordbunden, hvoraf Træet skulde suge Næring: det store brede Folkelag trindt om paa Landet?

Det var den grundtvigske Folkehøjskole, som havde opfostret den langt overvejende Del af den aandelig vakte danske Landbostand. Vøl døde den gamle Folkeopdrager i Tidsrummets Begyndelse, i 1872, men de Mænd, der stod som de ledende i Højskolekredsene, var for det meste hans Disciple, de havde kendt ham og var personlig paavirkede af ham. Grundtvig var selv den store Fædrelandsven, hele hans Livsgerning var, næst hans Kristentro, præget af Kærlighed til Danmark, og alt dansk det vilde han skærme, det vilde han værge, og det vilde han bringe til at gro. Han, den gamle Seer, der som Student havde været Øjenvidne til Slaget paa Reden, siden som Villemoes' Ven paa nært Hold fulgt Anstrængelserne for at bringe den mangelfuldt befæstede Hovedstad Hjælp og endelig gennemlevet de slesvigske Krige; han maatte selvfølgelig have fuld Forstaaelse af det nødvendige i et kraftigt Værn for Fædrelandet.

Forsvarssagen i den Betydning, den desværre senere fik som et Splittelsens Tegn i vort Folk, var imidlertid ikke fremme, medens Grundtvig levede, og han kom derfor heller ikke til personlig at tage Standpunkt dertil. Den grundtvigske Højskole maatte, som hvilende paa dansk, folkelig Grund, naturnødvendigt hævde Bevarelse af Fædreland og Modersmaal som Folkets ypperste, første Opgave, Betingelsen for en videre Udvikling af det danske Folkeliv paa historisk Grund, saaledes som Grundtvig havde tænkt det. Man skulde derfor have ventet, at Højskolen havde staaet sammen med Forsvarsvennerne i Kampen mod den evropæiske Ligebløds og Socialisternes Fornægtelse af Pligterne mod Fædrelandet, og til at begynde med saa det og-

saa ud, som om den vilde stille sig saaledes; men da Kampen blev haard, og den politiske Partisplid forblindede Øjnene, saa ofte Partiinteressen blev sat over Fædrelandets, faldt adskillige Højskoler fra, selv om de ikke den Gang, saaledes som den bjørnbakske Højskole ved Aarhus, prædikede den rene Forsvarsnihilisme. Det var senere Tider forbeholdt at knæsette den bjørnbakske Lære endog paa Højskoler, som pryder sig med Grundtvigs Navn.

Da Forsvarsbevægelsen blev rejst ude i Folket, blev der dog ikke straks taget Standpunkt for eller imod den efter Partilinierne, saaledes som det senere skete. Betegnende er det, at den første »Røst fra Folket« i den Sag kom fra en Sønderjyde, Landsbyskolelærer J. Hansen i Kirkeflinterup ved Sorø. I Maj 1874 skrev han en Artikel i »Dansk Ugeblad«, hvori han begyndte med at udtale: »Enhver dansk Mand, der i Sandhed elsker sit Fædreland, bliver sikkerlig inderlig bedrøvet, hver Gang han tænker paa, hvorledes det staar til med vort Forsvarsvæsen. I forrige Rigsdagssamling nægtede Folketinget at bevilge Penge til et Panserskib og — hvad der var langt værre — begravede Krigsministeriets Hærlovsforslag; i sidste Samling nægtede det ligeledes Penge til samme Panserskib. Hvad skal Enden blive paa alt dette — — —. Enhver fornuftig Mand maa dog kunne sige sig selv, at tidssvarende Fæstninger er et aldeles uundværligt Led i et Lands Forsvarsvæsen, ligesom Flaadens Udvikling ogsaa hos os maa have særdeles Betydning.«

Han havde læst om, at der i Holland var Foreninger til Forsvarets Fremme, der udsendte Officerer, som forklarede Meningen med Forsvaret og Fæstningernes Betydning, og dette havde ført til, at en af Sækkundskaben billiget Forsvarsordning var bleven vedtaget af Lovgivningsmyndighederne. Noget lignende, tænkte han, maatte kunne ske her, og det danske Folk lod sig da vel saa oplyse ligesom det hollandske.

Hr. Hansens Tanker om Forsvarsforeninger fandt dog ikke nogen Støtte, derimod affattede han en Adresse til Regering og Rigsdag. Den blev, som han skrev, til under Bøn til Gud ene og alene for Sagens Skyld, uden nogen som helst Bagtanke. Adressen udtalte: »Vort Fædrelands Værn, saa vel til Lands som til Vands, har i de senere Aar langt fra faaet en Udvikling, der kan tilfredsstillende Nutidens Krav til et kraftigt Forsvar, og navnlig mener vi, at vort Søværn og vore Befæstninger i den Henseende lader meget tilbage at ønske«. Adressen, Sorø-Adressen blev den kaldt, fik 27,000 Underskrifter, udelukkende af Vælgere, og blev indleveret i Vinteren 1875.

Som Modsætning til denne Adresse fremkom omtrent samtidig en fynsk Adresse, fremkaldt af 34 Venstremænd. Den hævdede, der burde stræbes mod almindelig Folkevæbning, Garnisonstjenesten burde indskrænkes til det mindst mulige; Flaaden udvikles i Retning af et kraf-

tigt Kystforsvar og der bør paa de dertil mest egnede Steder anlægges flere befæstede Pladser til Opbevaringssteder for Krigsmateriellet og til Støtte for Hær og Flaade. Adressen fik 10,000 Underskrifter baade blandt Vælgere og Ikkevælgere og blev indleveret af den nuværende Indenrigsminister, Hr. Klavs Berntsen.

Bjørnbaks Organ »Aarhus Amtstidende« tog Ordet for Totalafvæbning.

Dermed var i Hovedtrækkene de tre Standpunkter fæstnede, som senere har holdt sig: et Forsvar ordnet efter Krigskunstens Regler ved Sagskundskabens Hjælp, saaledes at der skabes et Værn, der virkelig kan værne, naar det tiltrænges; et Forsvar ordnet efter demokratiske Formler, uden stærkt Hensyn til Brugbarheden i Krigen, og endelig det rene Selvopgivelsesstandpunkt, saaledes som det nu hævdes af Radikale og Socialister og et Par Højskoler.

Snart efter traadte en varmhjærtet, dansk Mand frem, som fra den Stund til sin Død kom til at staa i forrete Række blandt Forsvarssagens Talsmænd, det var Præsten i Ryslinge, Pastor Johannes Clausen. Om ham blev det med fuld Føje sagt, da han var gaaet bort, at om de havde ret Forstand, vilde alle Danske uden Undtagelse sørge ved hans Grav. Ti de Mænd er snart talte, der har en saadan Kærlighed til Folk og Land, og endnu snarere de, der med saa rige Ævner kun tænkte paa, hvorledes disse Ævner bedst kunde bruges i Folkets og Landets Tjeneste.

Johannes Clausen fik, sammen med nogle andre, sammenkaldt et Møde i Odense den 4. Februar 1880 og foreslog der at danne en Forening til Forsvarssagens Fremme, med bestemt Udelukkelse af alle politiske Bagtanker; væsentlig vilde man virke for at klare Forstaaelsen af det nødvendige i Flaadens Udvikling og Københavns Befæstning mod Land og Sø. Foreningen blev dannet og tog til Navn »Foreningen i Fyns Stift til Forsvarssagens Fremme« og dens Formaal blev betegnet som det: »— med Udelukkelse af ethvert som helst politisk Partis Partiformaal at arbejde for Gennemførelsen af Forsvarssagen paa Grundlag af Regeringens Forsvarsplan, ved at vække Interesse for og Kærlighed til denne vort Fædrelands Livssag«. Formaalet skulde søges naaet ved gode Foredrag, forsaavidt mulig af Sagkyndige og ved Udgivelsen af Smaaskrifter.

I April 1880 begyndte Foredragsvirksomheden, mod Aarets Slutning talte Foreningen 1000 Medlemmer.

Omtrent samtidig var samme Tanke kommen frem i Hovedstaden. Uden at der blev dannet nogen egentlig Forening, traadte en Komité af fædrelandskærlige Mænd sammen for at virke for sagkyndige Foredrag paa Sælland; den 9. Maj blev det første holdt i Ubberup af daværende Ingeniørkaptajn Aændrup, og andre fulgte snart efter. Der blev dannet en Militærkomité af Obersterne Vaupell og Schroll sammen

med Kaptajnerne Baron Haxthausen, Arendrup og Nieuwenhuis med det Formaal at skaffe militære Foredragsholdere.

Ret Fasthed og Kraft kom der dog endnu ikke ind i Bevægelsen; den truede med, som saa mange andre Forsøg paa at rejse en god Folkesag, at blive et forbigaaende Røre, der lagde sig igen, uden at der var naaet noget Maal. Pastor Johannes Clausen begyndte med Sorg at mærke dette, og i »Dagbladet« skrev han derfor en alvorlig manende Artikel, hvori han stærkt betonedes Sagens store, alvorlige Betydning for vort Folks Fremtid og vort Fædrelands Bestaaen og spurgte, om der ikke fandtes en Mand, som kunde og vilde tage denne Sag op og vie den sine Kræfter.

Dette Opraab kaldte den daværende Inspektør paa Fabrikken »Alliance« ved Frederiksberg, Løjtnant Fraenkel, frem, og Sagen fandt i ham en varmhjærtet, energisk Forkæmper, som lige siden da aldrig har svigtet. Først maatte der skaffes Penge til Omkostningerne. Naar Kontortiden var endt paa »Alliance«, saadan Kl. 7 om Aftenen, satte Inspektør Fraenkel sig i en Droske og kørte rundt for at samle ind. Stundom blev han uhøflig afvist, stundom prøvede man at gøre det høfligt; men det sidste lykkedes sjældent overfor den energiske Indsamler. Ene magtede han imidlertid ikke at løse Opgaven, det stod ham snart klart, og alt kom an paa at finde de rette Medarbejdere. Ved et heldigt Træf blev hans Opmærksomhed straks henledet paa to Mænd, hvis Fædrelandskærlighed og faste Karakter gjorde dem særlig skikede til at være Foregangsmænd; han søgte dem; begge svarede straks ubetinget ja, og dermed var Sagen lagt i Hænder, som, selv om de ikke magtede at føre den igennem, dog kunde trænge den frem, saaledes at hver vaagen dansk Kvinde og Mand, maatte tage Standpunkt til den, og Ansvaret for Fædrelandets Værn og de Vilkaar, hvorunder dets Sønner skulde stride for at værne det, virkelig blev lagt paa hele det danske Folk.

Disse to Mænd var Professor Adolf Steen og cand. polit. Carl Hall. Professor Steen var alt da en ældre Mand, han var født i København den 7. Oktober 1816 og saaledes 64 Aar gammel, han døde seks Aar efter, uden at have set noget nævneværdigt Udbytte af sit Arbejde; men hans ansete Navn, hans klare, lyse Hoved og hans rige Erfaring i det praktiske Liv bidrog mægtigt til at hjælpe Bevægelsen over de første vanskelige Aar.

Carl Hall derimod var den Gang en ung Mand; født den 13. August 1848 var han endnu lige i Begyndelsen af trediverne; hans Stilling som Assistent i Finansministeriet lagde ikke stærkt Beslag paa hans Tid og Kræfter, og økonomisk uafhængig, som han var, kunde han sætte sin ranke Villie og sin store Energi ind i Kampen for den Sag, han nu viede sig.

Om Carl Halls Livsførelse og hans personlige Forhold vil der

blive talt andet Steds i dette Hæfte af Mænd, som har staaet ham nær under hans Livsværk. Her hvor Forsvarssagens kranke Skæbne gennem de to sidste Menneskealdrer skal fortælles i Sammenhæng, bliver det nærmest Car' Hølls Arbejde og Virksomhed i Sagens Tjeneste, der skal fremdrages; den Sag, som helt og fuldt tog hans Livs bedste Tanker, fra den Stund af, da Fraenkel først kaldte paa ham, og til han lukkede sine Øjne.

Det første Udslag af den ny Virksomhed blev Dannelsen af »Foreningen til Forsvarssagens Fremme for Frederiksberg og Omegn«. Den stiftedes ved et Møde paa Landbohøjskolen den 25. August 1880. Programmet blev omtrent det samme som den fynske Forenings. Det blev udtrykt saaledes i Opfordringen til at slutte sig til Sagen:

»Foreningens Formaal er — med Udelukkelse af ethvert som helst politisk Partiformaal — at arbejde for Forsvarssagens Gennemførelse paa Grundlag af Regeringens Forsvarsplan, ved at vække Interessen for og Kærligheden til denne vort Fædrelands Livssag, og til Opnaaelsen af dette Formaal gaar Foreningens Virksomhed ud paa at foranstalte afholdt Foredrag af Sagkyndige og at udbrede mindre Skrifter«.

I den videre Udvikling blev det fremhævet, at der vel var opnaaet betydelige Fremskridt ved den ny Hærlov, men Hovedpunktet i Regeringens Forsvarsplan: Landets Befæstning, staar endnu tilbage. Vor Modstandskraft er derfor for Øjeblikket meget svag og kan under en Kamp mod Overmagten fuldstændig brydes i kort Tid. Først naar Landet er befæstet paa den Maade, som det kræves af de Sagkyndige, har vi Ret til at sige, at vi i Gerningen har vist vor Villie til at hævde vort Lands Bestaaen som en selvstændig og naafhængig Stat.

Der blev derefter kort gjort Rede for den finansielle Fremgang siden den sidste Krig. I de siden da forløbne Aar var der afdraget 80 Millioner Kroner paa Statsgælden; 30 Millioner mere end Rigets Befæstning vilde koste. Statsindtægterne var betydeligt i Stigning, saa om vor økonomiske Ævne til at bære de med Sagens Gennemførelse forbundne Udgifter kunde der ikke tvistes. Opraabet var foruden af Hall, Steen og Fraenkel underskrevet af Fabrikdirektør Philip Schou og Gaardejerne Lars Jensen i Vigerslev, Niels Chr. Olsen i Valby og Jørgen Sørensen i Glostrup. Inden Aarets Udgang talte Foreningen 700 Medlemmer og havde et aarligt Medlemsbidrag af ca. 1600 Kr.

Bevægelsen bredte sig efterhaanden over hele Riget. Endnu 1880 blev der dannet Forsvarsforeninger for Sorø Amt, Randers og Omegn, Viborg og Omegn, Vejle Amt samt Horsens og Skanderborg. I Begyndelsen af det følgende Aar kom Frederiksborg Amt til og de sællandske Foreninger sluttede sig sammen til Foreningen til Forsvarssagens Fremme for Sællands Stift; inden Udgangen af 1882 spændte Forsvarsforeningsnettet om saa godt som hele Riget.

Virksomheden gik væsentlig i Retning af Foredrag, dels belærende

af militære Sagkyndige, dels vækkende af andre fædrelandskærlige Mænd, samt Udgivelsen af Smaaskrifter, som dels tog Sigte paa Oplysning om, hvad Sagens Gennemførelse krævede, dels drog Paralleller med, hvad andre, mindre Riger ydede til deres Forsvar, dels fremdrog historiske Eksempler paa, hvad Mod, Fædrelandskærlighed og Offervillighed formaaede at udrette, selv mod en langt overlegen Fjende. Det blev imidlertid dog snart klart, at skulle Bevægelsen holdes gaende maaske i Aarevis, maatte den have sit eget Blad, som udelukkende beskæftigede sig med denne Sag og derved holdt sig klar af alle partipolitiske Skær. Opgaven var vanskelig, ikke alene maatte der stilles store Krav til Redaktørens Karakterfasthed og Klarsyn, for at han kunde styre mellem alle de Undervandsskær, Løbet maatte føre igennem, men ogsaa praktisk set, rent økonomisk maatte det frembyde store Betæneligheder at stifte et saadant Blad. Skulde der udrettes noget, maatte Bladet ud i vide Kredse, spredes over hele Riget; men for at det kunde naas, maatte det være meget billigt; alt Arbejde ved det maatte derfor gøres gratis, og endda maatte man være forberedt paa Udgifter til Papir og Trykning. Hovedsagen var imidlertid at finde den rette Mand; dermed stod og faldt det hele.

Manden meldte sig; det var Carl Hall. Fra det første Nummer af »Vort Forsvar« udkom den 2. Januar 1881 og til det sidste den 24. Maj 1908 bragte hans Billede kranset med Sørgeflor, da Døden kort forinden havde kaldet ham bort, har hans Tanker og hans Villie præget dette Blad, og der er næppe, i det mindste ikke her hjemme, noget Sidestykke til, at et saadant Blad er udkommet i over 27 Aar, uden at Redaktion eller Medarbejdere nogensinde har modtaget en Øre for deres Arbejde; ja, i de senere Aar, da Tallet paa Bladets Holdere, gik en Del ned, kostede det Carl Hall et ikke ringe Beløb at holde det gaende.

Adskillige Omstændigheder stødte sammen for at gøre Carl Hall netop til Manden for »Vort Forsvar«. Opdraget i et Hjem, hvor Faderens ledende Deltagelse i dansk ydre og indre Politik prægede det daglige Samliv, var hans friske, livlige Sind alt fra den tidligste Ungdom bleven fortrolig med at følge alle det offentlige Livs Tildragelser. Rigt udrustet, baade hvad Karakter og Ævner angik, var han kommen til at indtage en fremragende Plads i vort Samfund, sikkert til Gavn for det, hvis ikke den alt i Barneaarene frembrydende Tunghørighed, der senere gik over til fuldstændig Døvhed, havde hindret dette. Han havde kastet sig ind i Arbejdet for Forsvarssagen med hele sin varme Fædrelandskærlighed og stærke Villie; men den glippende Hørelse hindrede ham i at deltage i offentlige Møder og selv tale for Sagen; derfor greb han Tanken om at virke gennem Bladet, som det Felt, hvor han kunde fylde sin Plads og løse en stor og vanskelig Opgave. Carl Hall skrev selv overmaade lidt i »Vort Forsvar«; men han samlede og disci-

plinerede hele den store Medarbejderstab; hans egen, aldrig svigtende Arbejdsiver, Pligtopfyldelse og Selvopofrelse skaffede ham en Myndighed, som alle bøjede sig for. Enhver, der har haft den Ære at høre til »Vort Forsvar«s faste Stok gennem det lange Aaremaal, hvori det virkede, kender Carl Halls smaa Billetter med ret bestemte Ordre til at behandle et eller andet bestemt Spørgsmaal, eller til at levere nogle Artikler af en bestemt Art til Bladet. Selv krævede han aldrig Tak for sin Gerning, og han takkede for saa vidt heller ikke sine Medhjælpere. Hvad der blev gjort, blev gjort simpelthen som Opfyldelsen af en Pligt mod Fædrelandet.

Tanken om et særligt Blad for Forsvarssagen kom alt frem i Høsten 1880. Det blev efter nogen Drøftelse Foreningen for Frederiksberg, der paatog sig Hvervet. Carl Hall betingede sig dog, at han ved Udgivelsen kom til at staa fuldstændig uafhængig af den øvrige Bestyrelse, og at der sikredes ham den nødvendige, faglige Bistand. Bladet blev, som nævnt, kaldet »Vort Forsvar« og betegnet som »Organ for Foreningerne til Forsvarssagens Fremme«; det udgik hveranden Søndag, kostede 35 Øre Kvartalet og begyndte den 2. Januar 1881.

Det var Mænd fra meget forskellige Kredse og af meget forskellige Livsopfattelser, som mødtes, stundom brødes i »Vort Forsvar«s Spalter. Den lærde Stand var repræsenteret ved Professorerne Rasmus Nielsen, Falbe-Hansen og Adolf Steen og Dr. Troels-Lund; af Præster tog Hostrup, Birkedal, Johannes Clausen og V. Topsøe Ordet. Højskolen mødte frem med P. Bojsen, Gjedved, Rasmus Hansen, Ryslinge, Nørregaard, Testrup, Ludvig Schrøder, Askov og Chr. Nielsen, Hindholm; videre var der to Folketingsmænd, fire Lærere, tre Studenter, to Grosserere, en Godsejer, to Gaardejere, en Hjulmand og to Arbejdsmand. Bidragene kom saaledes fra alle Stænder og fra alle Egne i Riget.

Hostrup udtrykte sig noget tilbageholdent om Sagen: »Jeg tror, at det kun er et lille Mindretal her til Lands, som mener, at vi ikke skal forsvare vort Fædreland, naar det gælder, eller at vi ikke saa godt som muligt skal berede os paa Forsvaret, før vi bliver angrebet. Det viste sig i 1864, at vi ikke var beredte, som vi kunde og burde være«. Hvad Hostrup gjorde Indsigelse mod var, at Forsvarssagen blev betegnet som Danmarks Livssag. »Jeg maa udtrykkelig sige, at Forsvarssagen ikke er mig den højeste, og at jeg ogsaa fra mit ukyndige Lægmandsstandpunkt havde Fordringer at stille ved Ordningen af denne Sag, som jeg ikke kan opgive. Men jeg kan tillige sige, og maa gentage det endnu en Gang, at hvad de Sagkyndige er enige om at finde fornødent til Landets Forsvar, og som kan gøres uden Skade for Livet selv, det maa vi for vort Fædrelands og vore Sønners Skyld, som maaske en Gang skal vove Livet for det, ogsaa gøre, og at Sagen i mine Øjne er saa vigtigt, at vi ikke maa lægge stor Vægt paa, om det koster noget mere eller noget mindre«. Birkedal og Johannes Clausen var

glødende ivrige for Forsvarssagen, Pastor Topsøe vilde have en Fæstning ogsaa i Jylland.

Et af de vigtigste Bidrag var Professor Rasmus Nielsens »Folk og Fædreland«; den store Anseelse, Forfatteren nød, gav hans Ord den største Vægt. Han begyndte med at udtale: »At et Folk uden Fædreland og et Fædreland uden Folk hører til de historiske Ruiner, som opvækker Gysen, maa vistnok alle indrømme. — — — Hvad vilde der vel blive af et Folk, som, om det end for Resten hørte blandt de driftigste og dygtigste, af lutter Iver for at fremme de formentlige højere Interesser, rent havde glemt at besvare sig det alvorlige Spørgsmaal, hvorvidt det i Farens Stund virkelig var forberedt paa at hævde sin Selvstændighed?

Det forstaa sig naturligvis af sig selv, at et livskraftigt, driftigt og aandeligt begavet Folk har ganske andre Opgaver at løse end den at holde sig i behørig Forsvarsstand: det første Nødvendige her paa Jorden er ingenlunde det Højeste; men derfor er det dog en ufravigelig Lov, at dets Krav maa ske Fyldest frem for alle andre. Et blomstrende Fædreland uden Forsvar er som en kostbar Skat ved den alfare Vej, der frister enhver Røver. At der til en given Tid synes at være Fred og ingen Fare, kan kun dysse Letsindige og Nærsynede; de, der kender lidt til Historien, og selv har været med, hvor det galdt, ved, hvad de skulle dømme om Udsigterne. Vi er langt fra den evige Fred; selv om de store Rustninger turde antages at tjene til Fredens Bevarelse, saa vilde jo deraf følge, at kun det Folk, der er rustet forsvarlig, kan haabe at bevare Freden.

Det var alvorlige, manende Ord fra en af vort Folks klogeste Sønner, som maatte bringe al Tale om det unødvendige ved Forsvarets Ordning til at forstumme. Professor Falbe Hansen tog Tyren ved Hornene og indlod sig paa Pengespørgsmaalet i en Artikel om »Nogle Bemærkninger om Forsvarssagen fra Nationaløkonomiens Standpunkt«. Nationaløkonomien har, som Professoren fremførte, intet at gøre med Maaden, hvorpaa Forsvaret skal ordnes, men vel med Spørgsmaalet om, hvorvidt Riget økonomisk magter Forsvarets Krav. Det sidste Femaar havde Forsvarsudgifterne gennemsnitlig været 15½ Million og efter Gennemførelsen af Hærloven af 1880 ventedes de at stige til 16. De ekstraordinære Forsvarsudgifter, der krævedes til Befæstningen, ansloges i Regelen til 50 Millioner, og om denne Sum havde Folk de forskelligste Anskuelse; nogle mente, det var en forholdsvis ubetydelig Sum, andre, at det var en saa uhyre Sum, at Riget vilde blive ødelagt ved at udrede den. Professoren gør nøjere Rede for, at hele det danske Folks Nationalformue 1870 beløb sig til Fire Tusind Millioner, og i det siden da forløbne Tiaar antoges at være gaaet frem med endnu et Tusinde; det er disse fem Tusinde Millioner, der skal forvares, og af dem udgør de 50 Millioner netop 1 %, en Øre af hver Krone. En Privat-

mand, der ejer 5000 Kr., finder det ikke at være unødvendig Flothed at anvende 50 Kr. til Laas og Lukke for sit Hus. En Landmand, der ejer Jord til Værdi 5000 Kr., betænker sig ikke paa at ofre 50 Kr. til Diger mod Havets Oversvømmelse.

Imidlertid er det ikke af den faste Ejendom, Summen skal udredes, men af Pengebeholdningerne. Nationens Indtægt ansloges den Gang til mellem 500 og 700 Millioner aarlig; tages den laveste Angivelse er 50 Millioner 10 % af et enkelt Aars Indtægt; det vil sige omtrent det samme Beløb, som erlægges i Skat. Med dobbelt Skat et enkelt Aar vilde altsaa det hele være betalt, eller, hvad der var rimeligere, ved i 10 Aar at forhøje Skatterne med 10 %. Det er saaledes, siger Professoren, meningsløst at tale om, at det danske Folk ikke kan udrede en saadan Sum, uden at blive ruineret eller uden at standse Gennemførelsen af andre nødvendige og nyttige Reforme og Fremskridt. Det første Ord fra Højskolen kom fra Højskoleforstander P. Bojsen, Gjedved. Artiklen var dog ikke skreven til »Vort Forsvar« men optaget efter »Horsens Folkeblad«. Det var et Angreb. Forfatteren satte sig for at udrede, hvorfor han ikke kunde gaa med til Københavns Befæstning; han fremsatte fire Grunde:

- 1) Jylland og Fyn — næsten $\frac{3}{4}$ af Landet — kommer til at ligge aabne for Fjenden, aldeles forsvarsløse;
- 2) Sandsynligheden for et fjendtlig Angreb paa Sælland er meget lille, ja, næsten forsvindende;
- 3) Københavns Befæstning er baade for stor og for kostbar en Fæstning efter vore smaa Forhold;
- 4) København har ingen heldig Beliggenhed i Henseende til Forsvaret af Forbindelsesvejene mellem Landsdelene.

Daværende Artillerikaptajn Nieuwenhuis imødegik disse Paa-stande, som jo i Hovedsagen er de samme, der har holdt sig ned til vore Dage. Hverken Nørrejylland eller Fyn tænkte man paa at lade helt uden Forsvar. Sandsynligheden af et Angreb mod Sælland og Hovedstaden var iøjnespringende. Nu tvivler forøvrigt ingen mere derom. 30—40,000 Mand rakte til Besætning i det vel befæstede København, og de kan let skaffes fra den sællandske Øgruppe; Bekostningsspørgsmaalet modbeviste Professor Falbe Hansen senere grundigt. Tilbage bliver kun Københavns, for en Hovedstad, uheldige Beliggenhed i den østre Udkant af Riget; dette er et uheldigt Forhold, fremkaldt ved Afstaaelsen af den Øst for Sundet liggende Del af Danmark, det er et Forhold, hvorover vi ikke er Herrer, men det ændrer intet i Københavns militære Betydning.

I en Afhandling »Haab og Værn« talte Jens Nørregaard fra Testrup frejdigt for et kraftigt Farsvar, styrket med et befæstet København. Han sluttede med den Bekendelse: »Jeg har længe søgt at værgе mig imod Tanken om Københavns Landbefæstning; men jeg kan ikke

modstaa de gode Grundes Tryk, og det er heller ikke i dette Stykke raadelig at dæmpø sin Samvittigheds Stemme«. Ludvig Schrøder paa Askov var hurtigt kommen til samme Resultat. Han skriver: »Efter min Forstand hører der ikke særlig »Sagkundskab« til at skønne, at faste Stillinger forøger en Hærs Forsvarskraft overordentligt — at en Fæstning derfor er nødvendig for vort Land — og at det i den Grad vilde medføre Besværligheder og Bekostninger at flytte alt, hvad der hører til Hærens og Flaadens Udrustning, og som nu er samlet i København, til et andet Sted, saa det alene af den Grund er uundgaaeligt, at Hovedstaden maa rustes til at tage en Tørn som i Frederik den Tredies Dage«.

R. Hansen i Ryslinge var ligeledes klar over Nødvendigheden af at ordne Befæstningssagen: »Har vi Raad til aarlig at give 40 Millioner til Brændevin og Øl, har vi vel ogsaa Raad til at forsvare vort Land. Spørgsmaalet om, hvem der skal bestemme, hvad der skal gøres, synes jeg heller ikke alvorlige Mennesker kan have stor Vanskelighed ved at faa besvaret. De fleste Steder er det vel dog nok saaledes, at naar man vil have et eller andet udført, som man ikke selv forstaar sig paa, saa henvender man sig til de Mænd, som er inde i den Sag, der er Tale om. — — Jeg kan derfor ikke andet — saa langt min Røst kan naa — end at raade Folk til at se alvorligt paa Befæstningssagen — og det kan jeg gøre med saa megen større Frimodighed, som jeg er overbevist om, at denne Sag ligger de fleste af os stærkt paa Hjerte, naar vi blot kommer til lidt Selverkendelse — det er jeg overbevist om, da jeg ikke kan tro, at danske Mennesker, som nu i saa mange Aar har talt og sunget om Frihed, virkelig skulde være lige glade, enten vi kan lade Friheden gaa i Arv til vore Børn eller ej.

»Hestene beredes til Slatets Dag, men Frelsen er fra Herren«.«

Som Universitetet, havde Højskolen talt varmt og kraftigt for Forsvarssagens Gennemførelse, og en Kreds af Mænd af alle Livsstillinger stemte i med. Folketingsmand Lars Dinesen skrev: »Københavns Befæstning, ogsaa mod Landsiden, er jeg altid optraadt som Forsvarer for, selv overfor de stærkeste Angrøb«.

Samtidig med, at Carl Hall fremkaldte alle disse Udtalelser fra ansete, civile Medborgere, indeholdt »Vort Forsvar« en Række oplysende Artikler fra alle militære Omraader, skrevne af Hærens og Flaadens Officerer. Oberst Z. Schroll, den senere Generalløjtnant og kommanderende General paa Sølland, de daværende Kaptajner V. H. O. Madsen og Nieuwenhuis, som blev »Vort Forsvar«s militære Støtter saa længe Bladet udkom.

Ved Aarsskiftet 1881—82 kunde der ses tilbage paa en smuk Virksomhed. Der var holdt 350 saglige Foredrag hele Riget over af Land- og Soofficerer; der fandtes da ialt 14 Forsvarsforeninger med 8,000 Medlemmer og en aarlig Indtægt af 12,000 Kroner, der var udsendt 10

Smaaskrifter om Forsvarssagen, hvoraf et, Premierløjtnant Rambusch' Skrift, »Spørgsmaal og Svar angaaende Forsvarssagen« var udsendt i 30,000 Eksemplarer; medens Dr. Troels-Lunds Skrift »Om Danmarks Forsvar« forberedtes udsendt i næsten lige saa stort Oplag. »Vort Forsvar«s Abonnentantal var samtidig stadig i Stigning.

Men medens der saaledes blev arbejdet og virket ude blandt Folket, kævledes og skændtes man paa Tinge, uden at Sagerne derved rykkede et Hanefjed frem. Det politiske Magtspørgsmaal var stillet i Forgrunden, og for det maatte Hensynet til Fædrelandets Tarv vige. Det var i de Aar, hvor Regeringens Forsvarsforslag Gang paa Gang blev begravet i Udvalg, standset ved Dagsordner, men aldrig behandlet sagligt med en virkelig alvorlig Villie til at ville fremme, hvad der var rigtigt og godt.

Forgæves hævede der sig stærke advarende Røster. Monrad endte i Samlingen 1882—83 en lang, saglig Tale, hvori han prøvede de fremsatte Forslag efter sit Livs rige Erfaring, med de alvorlige, formående Ord, som til vort Lands Ulykke tillige indeholdt en nu opfyldt Spaadom om Fremtiden. Han erklærede, han vilde gøre alt, hvad der stod i hans Magt, for at der gennem Undersøgelseskommissionen kunde komme fuldstændig Indsigt i disse store og vigtige Spørgsmaal. »Jeg vil bede, bønfalde og besværgе dem. Jeg tror, de tager fejl, naar de tror, at Forholdet til Regeringen vilde blive et andet. Det vilde maaske gøre Regeringen stærkere; men det vilde sandelig ogsaa gøre dem selv stærkere, i samme Maal. Og hvis nu ikke disse bedende Ord slaar an, nuvel, saa bliv ved, I magtesløse Magthavere, bliv ved det ene Aar efter det andet at komme med Forslag og se dem gaa til Grund. I, der sætter Folkevilliens Kraft i, at der intet udrettes, bliv ved, bliv ved at lade ethvert Forslag visne hen; lad os kun se Regeringen saavel som Folkerepræsentationen synke dybere og dybere i Ringeagt, i Indlandet og i Udlandet, lad os synke saa dybt, som det er muligt, men vid, at ingen vil have Interesse for det Folk, som intet kan udrette, og som ikke forstaar at leve. Det Folk, som ikke forstaar at leve, det dør, og det fortjener at dø. Lad os da synke dybere og dybere ned i Kævl og Folketingsparlamentarisme, om der skal hoppes paa højre eller paa venstre Ben, og glemme Fædrelandets Sag; lad os alle tilhobe synke ned i den fælles Ringeagt, ikke alene i Indlandet, men ogsaa i Udlandet«.

Monrads Forsøg paa at faa de stridende Parter til at enes, i det mindste naar det gjaldt Fædrelandets Forsvar, mislykkedes som kendt, og træt af Døgnets Splid og Kiv trak han sig snart efter ud af det offentlige Liv.

Den voksende Ængstelse ved den stadige Uvirksomhed paa Forsvarets Omraade gav sig snart praktisk Udslag paa forskellig Vis. Ret naturligt blev det Kvinderne, som her gik i Spidsen, de var ikke inddragne i Døgnets politiske Kævl, de havde den varme, stærke Følelse

for Fædrelandet, og de ængstedes for de Kaar, hvorunder deres Mænd, Brødre og Sønner vilde blive kaldte til at kæmpe paa Farens Dag. Den fynske Gaardmandskone, Sofie Jensen, henvendte sig sammen med en Del andre Kvinder til sine Søstre Riget over og bad dem enes med dem om en Adresse, der sagde, at »Med dyb Smærte og Sorg have vi hørt det udtale som en uimodsigelig Kendsgerning, at Danmark i Øjeblikket ligger saa godt som værgeløst fordi vort Forsvarsvæsen endnu ikke er bragt i Orden. — — — Med Sorg og Harme har vi hørt enkelte Røster, som vilde tinge og prutte, naar det gjaldt Pengeofre til Fædrelandets Værn, Røster, som lød paa, at det ikke kan nytte noget at vi vil forsvare os, ja endog, at vi slet ikke skulle føre noget Forsvar; altsaa opgive Ærens Krav«.

Adressen fik henvend 4000 Underskrifter og blev den 26. Juli 1882 overrakt H. M. Kongen af en Deputation, hvis Ordførerinde var Fru Sofie Jensen. Kongen tog venligt mod dem, men nævnte de Vanskeligheder, Sagen havde at kæmpe imod.

Selvfølgelig blev der i radikale Blade dreven Spot med denne Kvindebevægelse; men Spotten bragte kun Kvinderne til at gaa fra Ord til Handling. Da det var bleven forekastet dem blandt andet, at det, at skrive under paa en Adresse, naar alt kom til alt, ikke kostede noget, saa det kunde der let samles Folk om, saa blev det besluttet at indsamle frivillige Bidrag til en Gave til Fædrelandet, som kunde komme Værnet til Gode.

Den Gang blev Initiativet taget af en københavnsk Dame, Frøken Louise Fenger, men hun fik samlet Medunderskrivere paa Opraabet fra hele Riget. Gamle Frederik Barfods Hustru lagde for, og den sidste af de 24 blev efter Bogstavorden Fru Charlotte Schrøder fra Askov. Naturligvis vakte Indsamlingen Angst. Fra radikal Side blev der gjort, hvad der var muligt for at lægge Hindringer i Vejen; selvfølgelig ikke ved at fremkomme med Fornuftgrunde mod Sagen, med ved at lade Grinet rykke i Marken. Det hjalp imidlertid intet. Den gode Sag gik sin gode Gang. Der indkom ca. 80,000 Kroner, og for disse købtes hos Krupp i Essen et Batteri paa 8 15 cm. korte Fæstningskanoner; et fuldt moderne kraftigt Vaaben i Fæstningskrigen. Kanonerne var prydede med Kongens Navnetræk og Valgsprog paa Bagstykket; den ene Tap bar Indskriften »Til Fædrelandet«, den anden »Fra danske Kvinder«.

Torsdagen den 5. Februar 1885 modtog D. M. Kongen og Dronningen paa Amalienborg en Deputation, der repræsenterede de over 20,000 bidragydende Kvinder. Frøken Louise Fenger oplæste en Adresse, der begyndte saaledes:

»Naar vi paa mange danske Kvinders Vegne beder Deres Majestæt modtage en Gave af Vaaben til Landets Forsvar, føler vi Trang til at udtale, at vi ikke tror med vor ringe Gave at kunne bidrage væsentlig til denne store Opgaves Løsning, men vi ville kun hermed betegne, at vi

og mange Danske nærer stor Bekymring, fordi vort Land nu i over 20 Aar har ligget aabent for enhver Fare.

H. M. Kongen modtog i Fædrelandets Navn Kvindernes Gave, og »med det Ønske, at denne fædrelandssindede Stemning stedse maa brede sig videre og navnlig ogsaa maa besjæle dem, til hvem Forsvarskravet nærmest lyder, bringer Vi Dem Vor hjærteligste Tak og beder Dem bringe denne til alle dem, paa hvis Vegne De i Dag har givet Møde«.

Trods »Politikken«s og dens Eftersnakkeres Forsøg paa at gøre Grin med »Kanonkvinderne«, forelaa der dog paany et tydeligt Vidnesbyrd om den vaagnende Bevidsthed om det usle i den Selvopgivelse, der blev prædikeret fra visse Sider. Gaven var saa meget mere velkommen, som vor 2. Artilleribataillon hidindtil ikke havde haft en eneste Bagladekanon.

Endnu inden Kvinderne havde faaet deres Indsamling færdig, fremkom et nyt vægtigt Indlæg i Sagen. De erfarne Føreres Opraab. I Maj 1884 reddede de endnu levende af de Mænd, som under de sidste Krige havde været vore Førere, et Opraab »Til vore Vaabenfæller!« De skildrede heri vore Forhold saaledes: Vore Havne ere aabne, vore Fæstningsvolde ere nedkastede, vore Skibe ere faa og smaa mod Stormagternes talrige Kolosser.

Hvad vil da ske? Naar Fjenden overraskende kommer over os.

»Vi, som rette dette Opraab til eder, vare eders højere Befalingsmænd under vor Hærs og Flaades Kampe. Med den Krigserfaring, vi erhvervede i fordums Dage under Sejr og Nederlag, og som I kender fra den Tid, da vi stod Side om Side, mener vi, at Sølland og København efter faa Dages Kamp vil blive Fjendens Bytte, fordi vore Tropper og vore Skibe intet Steds finde faste Værn til Støtte og Modvægt mod Fjendens samlede Magt. Vi har ikke engang Skanser som dem, paa hvis Grusdynger vi bød Fjenden Trods paa Dybbøl.

Det vil da være forbi med vore højeste Goder, og vor Velstand og Kraft vil blive brugt af den Magt, som med blodig Haand hverver os til sin Forbundsfælle.

I samfulde 20 Aar har vort Folk lukket Øjnene for denne Fare, som var det villigt til ydmygt at afstaa sin Uafhængighed og Frihed til den første mægtige Voldsmand, som kræver det.

Slaar der ikke længere i Bøndernes og Borgernes Bryst det samme danske Hjærte, paa hvis Varme vi saa ofte saa Beviser under Krigens Savn og Farer?

Jo! Vore Sønner vil gaa i Kampen som vi, men fortvivlende vil de da se, at vi svigtede dem, vi, som kendte Krigens Alvor og dog undlod at trænge paa, hvad intet andet Folk forsømmer, at faa Befæstninger bygget der, hvor en Fjende søger hen, for at give dets Modstand Bane-saaret.

»Mon da de Mænd, som skal vedtage Love derom, al Advarsel til

Trods, tør lade Land og Folk blive uden Værn? Kan de forsvare, at Landets Sønnr, naar Fædrelandets Velfærd og Ære snart eller sent kalder dem til Kamp, skal staa med blottet Bryst og sløve Vaaben mod fuldt rustede og overlegne Fjender«.

Underskriverne var Generalerne Hegermann-Lindenchrone, Wøris-høffer, P. Nielsen, Kauffmann, Bülow, Johs. Harbou og C. Wolle, Oberst Haxthausen samt Admiralerne E. van Dockum og E. Suenson.

Flertallet paa Tinge, sammentrængt under »Det forenede Venstre«s faste Partidisciplin, lagde imidlertid ogsaa denne Gang det døve Øre til.

Ved den Tid var det, at Oberst Bahnson blev Krigsminister i det Estrupske Ministerium.

I en senere Redegørelse udtalte Bahnson sig saaledes om sin Opfattelse af Forholdene paa dette Tidspunkt: Befæstningssagen kunde, trods Folketingets fortsatte Modstand, selvfølgelig ikke opgives af en Regering, som havde stillet det som en af sine Hovedopgaver at udvikle Forsvarsvæsenet paa alle Omraader; Krigsministeriet maatte derfor tage under Overvejelse, under hvilken Form, Befæstningsforslaget paany skulde fremsættes. »Jeg besluttede da, for Landbefæstningens Vedkommende, at gaa bort fra det store, fuldstændige Forslag og nøjes med det, som maatte anses for mest paatrængende i en nær Fremtid, og som da kunde fuldstændiggøres paa et senere, maaske gunstigere Tidspunkt, eller eventuelt, hvis det blev nødvendigt, suppleres ved Feltbefæstninger, naar Kriegen kom; det var den samme Tanke, som havde ligget til Grund for Krigsminister Thomsens Forslag i 1873.«*)

Aarsagen til dette Afslag var dels Hensynet til, at den store Bekostning øjensynlig øvede Indflydelse paa Flertallets Modstand i Tinget, dels den, at Gennemførelsen af det store Forslag vilde kræve lang Tid; det var derfor naturligt at foretage det i forskellige Tidsperioder, saaledes, at der ved Slutningen af hver af dem stod noget, som kunde gøre Gavn, om det krævedes.

Det første Forslag, som blev fremsat af Bahnson, gik derfor ud paa at der bevilges:

Til Københavns Søbefæstning	14,102,000 Kr.
— Landbefæstning	15,511,590 »
Befæstning paa Helgenæs.....	6,900,900 »
Ialt...	40,513,500 Kr.

Landstinget, hvor Forslaget først blev fremlagt, gik ind paa Bevillingen til Søforsvaret, hævdede Bevillingen til Landbefæstningen til 24,950,000 og strøg Bevillingen til Helgenæs; dette var det saaledes

*) Bahnson: Forsvarsvæsenets Udvikling i den sidste Menneskealder. Kbhvn. 1896.

ændrede Forslag, som Folketinget standsede ved en Dagsorden. Derimod kom, som alt nævnt, et Beløb til Forstærkning af Krudtmagasinerne paa Søbefæstningen og til nyt Skyts til Trekroners Kassemat med paa den foreløbige Finanslov, som den første af de provisoriske Forsvarsbevillinger.

Forskellige Hensyn gjorde, at der intet Befæstningsforslag blev fremsat i det følgende Finansaar. De stærkt truende politiske Udsigter bibragte imidlertid Regeringen Opfattelsen af, at det var absolut nødvendigt, der gjordes noget for at styrke Værnet. Haabet om at komme til en Forstaaelse med Folketingets Flertal maatte opgives, og Krigsministeren havde ofte udtalt, at han foreløbig kunne nøjes med lidt, blot man fik begyndt. Det blev derfor besluttet, at søge med smaa Skridt at naa lidt fremad ved Hjælp af de aarlige Finanslove, og ikke tage større Arbejder for, end der kunde endes i 1 à 2 Aar. Arbejdet maatte endvidere være af en saadan Natur, at det ikke var spildt, dersom man engang skulde faa en Lov gennemført om en fuldstændig Befæstning af Hovedstaden.

Paa dette Grundlag optog Landstinget paa Finansloven for 1886 —87 følgende Bevillinger:

Til Anlæg af Kystbatterier paa Københavns Søbefæstnings Fløje ved Kastrup og Charlottenlund og til disses Bestykning 1,370,000 Kr., hvoraf 800,000 Kr. som første Bidrag til Bestykningen.

Til Forberedelse af Oversvømmelse af Lyngby Enge 1,285,000 Kr.

Til Positionsskyts 500,000 Kr.

Søbefæstningen vilde derved væsentlig blive styrket ved et Par Fløjforter, der sluttede sig nøje til de alt eksisterende Værker. Oversvømmelsen af Lynby Enge var det første Skridt mod Landbefæstningen.

Her mødtes Regeringen med en frivillig Virksomhed, som kort forinden var kommen frem.

Kvindernes Indsamling til Kanonerne havde manet Mændene til ikke at lægge Hænderne i Skødet. En lille Kreds af fædrelandssindede Mænd enedes om at søge at danne en Komité, der ved Opraab til hele det danske Folk skulde skaffe frivillige Bidrag til Fædrelandets Forsvar. Forsøget lykkedes over Forventning. Over 2000 meldte sig, blandt dem adskillige ansete Mænd.

Der blev udstedt et »Opraab til det danske Folk«.

»Danske Mænd og Kvinder!

Som alle vide, er vort Fædreland næsten blottet for faste Forsvarsmidler. I Tilfælde af et fjendtligt Angreb vil det, selv med den største Tapperhed fra Hærens og Flaadens Side og med den beredviligste Opofrelse af Liv og Blod, være umuligt at hævde en eneste Plet i Landet blot i nogle Dage, end sige saa længe, indtil nogen anden Magt kan komme os til Hjælp.

Faren ved denne Tilstand vokser hver Dag, hver Time«. — —

H. M. Kongen havde paa Forhaand lovet at modtage de indsamlede Bidrag og anvende dem til Fædrelandets Forsvar. Snart var hele Riget overspændt af Komitéer og Bidragene indflød rigeligt. Alt i alt indkom ca. $1\frac{1}{3}$ Million Kroner.

I Sommeren 1886 var man saa vidt, at man kunde stille Midler til Raadighed til at rejse et moderne Fort. Det var netop samtidig med, at Regeringen ved Forberedelsen af Oversvømmelsen af Engene bag Lyngby, begyndte Arbejdet for Landbefæstningen. Den frivillige Selvbeskatning fik derfor Anvisning paa at bygge sit Fort paa Garderhøjen, hvor det vilde blive en stor Støtte for den passive Hindring, Oversvømmelserne dannede.

Den 27. Marts 1886 samledes Krigsminister Bahnson med en større Kreds af Selvbeskatningens Mænd paa den Plads, der var udset til Fortets Anlæg. Holger Drachmann var tilstede og havde skrevet Indledningsdigtet, som endte med de betegnende Linier:

Krig er ej vort Løsens Ord;
Paa vor Fanc vil vi skrive:
Fri Mand værger Fædres Jord —
Det vil Gud sin Bistand give.

Gehejmekonferensraad Rosenørn holdt Indvielsestalen, Grosserer Vilhelm Nissen gjorde det første Spadestik og Pastor Friis-Hansen sluttede med at lyse Velsignelse over Værket.

I de følgende Aar fortsattes med Arbejderne paa Befæstningerne omkring København. Paa Finansloven for 1886—87 var indsat til Landbefæstningen til Positionsskyts 550,000 Kr., til Styrkelse af en eventuel Feltbefæstning 1,200,000 samt til Søbefæstningen Skyts til Kystbatterierne ved Kastруп og Charlottenlund 625,000 Kr., Lysmateriel 66,000, Skyts til Prøvestenen 808,000; 10 hurtigskydende Kanoner 110,000 Kr.

Kystbatterierne var dermed færdige; de tre Batterier ved Tinghøj, Budinge og Vangede og Christiansholmslinien blev begyndt.

I Rigsdagssamlingen 1887—88 fremsattes i Folketinget Forslag til en Bevilling til et Fort paa Middelgrunden til ca. 15 Millioner, samt til Bygning og Armering af Landbefæstningen ca. $31\frac{1}{2}$ Million.

Landbefæstningsforslaget blev affærdiget med en Dagsorden hvori udtaltes: »Idet Folketinget atter forkaster Forslaget om Københavns Befæstning og nedlægger Indsigelse mod de Befæstningsarbejder, der under Ministeriets eller under privat Ledelse foretages uden Rigsdagens Samtykke, gaar Tinget over til Dagsordenen«. Søbefæstningen fik et blidere Endeligt. Forslaget blev stille begravet i et Udvalg. Paa Krigsministeriets Budget blev det Aar indsat 1,680,000 Kr. til Skyts til Sø- og Landbefæstningen. Paa Tillægsbevillingslov gaves endvidere 8 Mil-

lions til Fuldstændiggørelse af de begyndte Befæstninger paa Land- siden, og for disse begyndte i Sommeren 1888 Arbejderne paa Vest- enceinten. Dermed var Befæstningens mere permanente Karakter an- givet, og der rejste sig selvfølgelig en stærk Opposition imod den. Det følgende Aar begravede Folketinget paany Bevillingen til Middel- grundsfortet; der anvendtes det Aar ca. 3 Millioner til Skyts.

I Sommeren 1890 begyndtes Bygningen af Middelgrundsfortet efter en noget anden Plan end først paatænkt; samtidig gaves paany en større Bevilling til Skyts, godt 1 Million. Den frivillige Selvbeskatning var naaet saa vidt, at den mente at magte et Fort til. Det blev kaldet Gammelosegaard-Fortet, senere omdøbt til Lyngby-Fortet, og ved Ar- bejdets Begyndelse den 15. September 1887 holdt Pastor Birkedal Ind- vielsestalen. Saalænge Middelgrundsfortets Bygning varede, var der intet Haab om at opnaa en regelmæssig Finanslov, og Regeringen be- sluttede derfor samtidig at styrke Landbefæstningen efter Ævne. De tre følgende Aar 1891—92—93 blev der derfor anvendt ret betydelige Summer baade til de faste Værkers Fuldstændiggørelse og til Anskaf- felsen af Skyts og andet nødvendigt Materiel. I de Aar rejstes Glad- saxe og Bagsværd Forterne paa Nordvestfronten og Fortunfortet til Støtte for Nordfronten. Da Virksomheden standsede, var der til Køben- havns Befæstning og Værkernes Armering udgivet

Til Landbefæstningen:

Ingeniørarbejder.....	10 $\frac{1}{3}$ Mill. Kr.
Panserkonstruktioner med Skyts.....	1 $\frac{2}{3}$ » »
Kanoner og Ammunition m. m.....	6 » »
Ialt...	18 Mill. Kr.

Hertil kommer endnu ca. 1 $\frac{1}{3}$ Million, ofret af den frivillige Selv- beskatning; hele Udgiften ved Landbefæstningen, saaledes som den forelaa da det politiske Forlig kom i Stand, beløb sig altsaa til 19 $\frac{1}{3}$ Million.

Til Søbefæstningen var medgaaet:

Ingeniørarbejder.....	6 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr.
Kanoner og Ammunition m. m.....	11 » »
Ialt...	17 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr.

Den samlede Sum bliver saaledes 35 $\frac{1}{2}$ Million.

Dette er sikkert en betydelig Sum, men ved dens Vurdering maa det huskes, at vi i en lang Aarrække helt havde undladt at forny vort Ar- tillerimateriel ud over Feltkanonerne og et lille Antal moderne Kanoner paa Søbefæstningen, aldeles bortset fra, at vi, siden Fredericia blev bygget, end ikke havde holdt de Fæstninger, vi havde, vedlige, endsige rejst noget nyt. Alene til Søbefæstningen maatte anskaffes ca. 80

Stykker svært og middelsvært Skyts og et betydeligt Antal hurtigskydende Kanoner for at gøre Bevæbningen moderne.

Ved Summens Vurdering bør ogsaa tages i Betragtning, hvad de nedlagte Fæstningsværker havde indbragt Riget.

Til vort Fodfolk var i 1889 af Rigsdagen bleven bevilget et nyt Magasingevær, som fortræffeligt hævdede sin Plads.

De stærke, politiske Brydninger, som fandt Sted under denne Udvikling af Befæstningsvæsenet, falder udenfor det Emne, her behandles. Fra visse Sider i Rigsdagen begyndte der dog at vise sig Tegn til, at man vilde forsøge at komme til en Forstaaelse. Fra Regeringens Side var en Hærlovsendring, der skaffede de fornødne, tekniske Tropper til Fæstningen, bleven en Nødvendighed. I Rigsdagssamlingen 1892—93 forelagde Krigsministeren et helt nyt Hærlovsforslag, som øgede de aarlige Udgifter med ca. 600,000. Det mødte liden Velvillie i Folketinget og blev henvist til et Udvalg. Mellem »Højre« og de »Moderate« begyndte der omtrent samtidig Underhaandsforhandlinger, der gik ud paa, at de aarlige Udgifter skulde nedsættes med ca. 1 Million; de 700,000 fik man ved at ophæve det militære Gendarmerikorps, men de andre 300,000 skulde skaffes ved Beparelser paa Hæren. I Samlingen 1893—94 blev disse Forhandlinger fortsatte og de endte med, at vi fik en regelmæssig Finanslov og en Hærlovsforandring, som medførte den ønskede Nedsættelse af 300,000 Kr. paa Hærens Budget.

Hærloven af 1894 skaffede en nogenlunde tilfredsstillende Udvidelse af Fæstningsartilleriet og Ingeniørerne, saaledes at vi fik, hvad Fæstningen saa omtrent kunde hjælpe sig med af disse Vaaben; men Fodfolket maatte betale baade disse Udvidelser og Nedgangen med de 300,000 Kr., saaledes at dets Kampdygtighed svækkedes ikke lidet. Tjenestetiden blev indskrænket; de to Gange 45 Dage og en Gang 30 Dage, som man havde holdt for nødvendig i 1867, var 1880 blevet nedsat til 2 Gange 30 Dage, nu blev det til 2 Gange 25 Dage. Den uheldige tre Aars Tjenesteturnus blev bibeholdt; men hvad snart var det værste, den almindelige Værnepligt, som dannede Grundlaget for Hærvæsenet hos alle vore Naboriger, blev afskaffet. Den var bleven indført som noget meget demokratisk, noget, der egentlig fulgte med Udviklingen. Almindelig Valgret, almindelig Værnepligt, de to passede sammen. Nu blev den, efter at have virket i godt et kvart Aarhundrede, igen afskaffet uden at nogen engang holdt Ligtale over den. Der skulde aarlig indkaldes 5,300 Mand til Fodfolksregimenterne, men dette Tal var sat saa lavt, at aarlig henved 2000 unge, raske Mænd ikke blev indkaldte, og for at bringe Linieafdelingerne paa Krigsstyrke, maatte der bruges Forstærkningsmandskab. Det eneste, som Fodfolket vandt var, at de 100 Vintermænd blev afskaffede, dem var man saa led og ked af, at det var givet, den første Lovforandring maatte skaffe dem bort.

Da denne Hærlov var vedtaget og Befæstningen samtidig godkendt

af Lovgivningsmagten ved at der var bevilget et aarligt — desværre ret utilstrækkeligt — Beløb til dens Vedligeholdelse, gik General Bahnson den 7. August af som Krigsminister og blev fulgt af General Thomsen.

Den bitre Strid, der satte sørgelig dybe Mærker i hele Grundsynet paa Forsvarssagen, havde affødt mange Angreb, ikke alene paa de ledende, som bar Ansvar for, hvad der skete, men ogsaa paa alle dem, der antoges at billige og støtte deres Fremfærd. Et særlig hæsligt Udslag af denne Uvillie var det Arbejde, der fra visse Presseorganer med et stort Hovedstadsblad i Spidsen, blev gjort for at nedbryde Agtelsen for Officersstanden blandt den store Befolkning, ikke mindst blandt de unge. Den Gang havde saa godt som alle Hærens højere Officerer deltaget baade i Trearskrigen og Krigen 1864, og en meget stor Del af de yngre i sidstnævnte Krig, og saaledes haft Lejlighed til at vise baade Kriegermod og Fædrelandskærlighed. De store Tabslister over faldne Officerer vidnede højt nok om, hvorledes den danske Officer havde stridt for Danmark, og baade Venner og Modstandere udenlands havde ogsaa vist oprigtig Beundring for, hvad der var ydet. Nu vovede en Redaktør offentlig at skrive om »de blodige Strimer paa Ryggen hvormed de danske Officerer var vendt hjem fra Als«; og Bagtalelsen blev hvisket i alle Kroge. Tilsidst blev det dog for galt, og særlig i forsvarsvenlige Højskolekredse blev man urolig over den systematiske Bagvaskelse, som ved at søge at nedbryde Agtelsen for Officersstanden, undergravede Grundvolden for et virkeligt Forsvar, Agtelsen for og Tilliden til de Mænd, som skulde føre an og bære Ansvar paa Farens Dag. Erkendelsen heraf bragte en Kreds af Højskolemænd og Officerer til at mødes paa Strib den 1. December 1900. Forhandlingerne drejede sig her dels om Midlerne til at modvirke det Undermineringsarbejde, som maalbevidst blev drevet fra radikal Side, og paany knytte det faste Tillidsbaand mellem Hær og Folk, som under vore sidste Krige, navnlig Trearskrigen, saa glimrende havde staaet sin Prøve, dels ogsaa om den formaalstjenligste Ordning af Forsvaret. Daværende Oberstløjtnant Kühnel holdt et fængslende Foredrag over de Krav, Danmarks Forsvar maatte stille for at være fyldestgørende, og hans klare, overbevisende Ord gjorde et dybt Indtryk paa de tilstedeværende Højskolemænd. Man skiltes med den Beslutning, ved nøjere Samarbejde mellem Hæren og Højskolen, at søge at fremme den rette Aand og det gensidige Tillidsforhold, som maatte til, naar Forsvaret skulde magte sin Opgave.

Efter Systemskiftet.

I Sommeren 1901 kom »Det forenede Venstre« efter den lange Kamp endelig til Magten. H. M. Kongen overdrog til Professor Deuntzer at danne et Ministerium, der var i politisk Overensstemmelse

med Flertallet i det folkevalgte Ting, og i dette første Venstreministerium fik Oberst af Artilleriet V. H. O. Madsen Sæde som Krigsminister, Marineministeriet overdroges til Kommandør Jöhnke.

Da Venstre kom til Magten, var Forholdet paa Forsvarsvæsenets Omraade altsaa dette: Mod Søen var de ældre Værker omkring Reden, Trekroner, Lynetten, Mellemførtet og Prøvestenen, tildels ombyggede og forsynede med moderne Skyts; af ny Anlæg var kommet til: Middelgrundsførtet samt Kystbatterierne ved Kastrup, Charlottenlund og Christiansholmsliniens Søfront. Til Lands var Byen skærmet ved en Række Befæstningsanlæg af forskellig Art fra Øresund til Kallebod Strand, der skulde sikre Hovedstaden mod Overtumpling og dække den mod virksomt Bombardement, men som var svag overfor et methodisk Artilleriangreb. Hæren led under den ringe Mandskabsstyrke, der aarlig indkaldtes, og Garnisonsforholdene var ikke hensigtsmæssigt ordnede. Flaaden manglede tilstrækkeligt moderne Skibsmateriel og Støttepunkter ved Kysten udenfor Hovedstaden.

Oberst Madsen — fra Februar 1903 Generalmajor Madsen — var kendt som en bestemt Tilhænger af Københavns Landbefæstning. Han havde været Carl Halls sikre militære Støtte under hele Kampen for at føre Forsvaret frem.

»Vort Forsvar« havde nemlig fortsat sit ihærdige Arbejde for at sprede Oplysning om Forsvarets Krav og gøre dets Nødvendighed indlysende. Carl Hall havde forstaaet at holde Stien ren for al Partipolitik; selv i de vanskelige Provisorieaar var det lykkedes ham at styre fri af alle Skær. Vel blev det ikke sjældent af Venstremænd paastaet, at »Vort Forsvar« var et Højreblad; men en saadan Beskyldning blev kun rejst fra de Kanter, hvor alt Forsvar for Fædrelandet blev betegnet som Højretanker og Højregerning. Selv lige over for Selvbeskatningen til Fædrelandets Forsvar havde »Vort Forsvar« indtaget en meget tilbagetrukken Stilling. Carl Hall saa sin bestemte Opgave deri, at vække og oplyse; og medens »Vort Forsvar« udførligt refererede alle Forhandlinger paa Tingene om Forsvaret, var de Kommentarer, som stundom ledsagede disse Referater, altid holdte rent sagligt uden Hensyn til Højre eller Venstre.

Da Systemskiftet kom, kunde »Vort Forsvar« derfor fortsætte sin Kurs uforandret, skønt det fra adskillige Sider blev sagt, at nu var »Vort Forsvar« bleven et Venstreblad. Med Øjet bestemt hæftet paa Sagen selv, uden Hensyn til Personer, hævdede Carl Hall bestemt: Venstre har udtalt, at Ordningen af Danmarks Forsvar kræver en Regering, som er i Overensstemmelse med Folketingets Flertal, og som gør det til sin alvorlige Opgave at gennemføre denne Sag.

Paa dët Ord skulde Partiet holdes fast, nu det var kommet til Magten; saa længe der ikke forelaa Bevis for det modsatte, var ingen

berettiget til at tvivle om, at Venstres Ord, medens det var i Opposition, ogsaa vilde blive bestemmende for det, nu det var ved Roret.

Begyndelsen var god. Vort Feltartilleri blev forsynet med en fuldt moderne pansret Kanon, og Underofficererne fik en stærkt tiltrængt Forbedring af deres Lønninger. For iøvrigt at overveje og ordne Rigets Forsvarsvæsen, blev der ved Lov af 7. Marts 1902 nedsat en Kommission paa 19 Medlemmer; Formanden valgtes af Regeringen, de andre efter Forholdstalsmaaden med Halvdelen af hvert af Rigsdagens Ting blandt dets Medlemmer.

Der tilforordnedes Kommissionen 4 sagkyndige, valgtes af Regeringen, men uden Stemmeret.

Kommissionens Opgave blev:

a) At tilvejebringe saa fuldstændig Oplysning som mulig om vor nuværende militære Stilling, derunder en samlet Oversigt over den nuværende Ordning af Land- og Søforsvaret, saavel dets Personale som dets Materiel m. v., samt en Oversigt over Beholdningernes Størrelse, Kvalitet og Maaden, hvorpaa de er skaffede til Veje.

b) At udrede i Hovedtrækkene en samlet Plan til Opnaelsen af den efter Landets Forhold afpassede og til Opretholdelsen af dets Neutralitet egnede, bedst mulige Ordning af Land- og Søforsvaret under tilbørligt Hensyn til Statens Ævne til at bære de med den paatænkte Ordning følgende øjeblikkelige og stadig tilbagevendende Udgifter.

Under Overvejelserne behandles Spørgsmaalene om Personellets og Materiellets Størrelse og Fordeling, om Garnisonering og Uddannelse samt om Nødvendigheden af Befæstningsanlæg; fremdeles andre Spørgsmaal, der staar i Forbindelse med Forsvarets Ordning, derunder ogsaa Ordning af Værnepligten.

Regeringen valgte Folketingsmand Herman Trier til Formand, forøvrigt blev de politiske Partier repræsenterede i Udvalget efter deres Talstyrke; det kom derved til at bestaa af 10 Medlemmer af Venstre-reformpartiet, 5 af Højre, 1 Frikonservativ, 2 Moderate og 1 Socialdemokrat. De tilforordnede sagkyndige blev Admiral Wandel, Oberst Kühnel, Artillerikaptajn Nørresø og Marinekaptajn Nyholm.

Der fandtes saaledes ikke en eneste Fagmand i Kommissionen, og fra mange Sider blev der ytret stærk Tvivl om, hvorvidt der af den kunde ventes noget godt for Forsvaret. Adskillige Højreblade betegnede den som en »Demonstration mod Forsvarstanken«, ja, det sagdes endog, at Sagen ikke kunde være lagt bedre til Rette, »om det havde været Tingets Hensigt med et Slag at ødelægge alle Udsigter for et gunstigt Resultat af Kommissionsarbejdet«. Carl Hall hævdede dog i »Vort Forsvar« bestemt, at man burde tro det bedste om Kommissionens Medlemmer. Der burde ikke lægges Vægt paa, hvad disse Mænd tidligere havde sagt i de skarpe Ordskifter i Provisorietiden; han mindede i den Anledning om Monrads Ord netop i Anledning af Forsvars-

sagen: »Spytted' du paa mig igaar, kasted' du mig i Rendestenen iforgaars, saa kysser jeg dig dog i Dag, hvis du er enig med mig om den Sag«, og »er du min kæreste Ven, er du min Fader, Søn, Broder, Svigersøn, saa er du dog min politiske Fjende, hvis du om den Sag er uenig med mig«.

Det blev ogsaa udtalt fra et meget indflydelsesrigt Medlem af Regeringspartiet, at ved Forsvarssagens Behandling i Kommissionen skulde alle gamle Partistandpunkter opgives og kun rent saglige Grunde være bestemmende for den endelige Beslutning.

Saa længe Forsvarskommissionen sad, skulde der paa Tinge og i Landet være Stilhed om den Sag.

Forsvarskommissionen sad i 6 Aar, 5 Maaneder og 3 Dage, inden den den 10. Juli 1908 afgav sin Betænkning.

Selvfølgelig havde der været Ministerskifte i den Tid. Krigs- og Marineministeren kunde kun daarligt arbejde sammen, og Konsejlspræsidenten var ikke Pladsen voksen. H. M. Kongen overdrog derfor den 11. Januar 1905 til Venstrereformpartiets Formand, Folketingsmand J. C. Christensen, at danne en ny Regering, hvori Hr. J. C. Christensen selv, foruden Konsejlspræsidiat, overtog Ledelsen baade af Hær og Flaade som Forsvarsminister. Samtidig splittedes imidlertid Partiet, og der udskilte sig en ny Gruppe, det radikale Venstre; den talte oprindelig 4 Medlemmer i Forsvarskommissionen, men ved Dødsfald og Udtrædelse af Rigsdagen afgik de tre og blev erstattede af to af Regeringspartiet og en Socialist. Den radikale Gruppe i Folketinget optraadte straks saa aabenbart fjendsk mod enhver brugelig Forsvarsordning, at de nærmest maatte betragtes som Meningsfæller af Socialisterne og andre, der vilde fuldstændig Afvæbning.

Den Stilhed, der skulde være om Forsvarssagen, blev dermed brudt; de Radikale gjorde efter Ævne Propaganda for deres Meninger, hvor de kunde, og dette fremkaldte atter et meget betydningsfuldt Indlæg for Forsvaret fra 16 ansete Højskolemænd, hvori de klart udtalte, at nu stod Kampen ikke om denne eller hin Ordning af Forsvaret, men om Forsvar eller Afvæbning.

Kraftigt og bestemt udtalte de sig for Forsvaret, ikke mindst paa Grund af den Betydning det har for hele Folkets aandelige Sundhed. »Og ser vi hen til, hvilken folkelig Vækkelse og Frembringelse af aandelige Værdier i alle Retninger, Kampene i forrige Aarhundrede med ydre Vaaben og de med disse forbundne Lidelser, Ofre og Ydmygelser have givet Stødet til, ligger den Tanke og Frygt nær, at det danske Folkeliv med dets ejendommelige Præg vilde faa et Knæk, ja, helt blive afbrudt og gaa til Grunde, trods al international Kultur og materiel Udvikling, hvis Muligheden af et fortsat Forsvar med ydre Vaaben for Folkets Liv og Selvstændighed falder bort, hvad der jo vil blive Følgen af Afvæbningen. Vaagnede ikke Danmarks største Aander under Kampen 1801

og brød Banen for en litterær Guldalder i Folket? Gik der ikke i 1848—50 sammen med den givne Folkefrihed en Vækkelse med en saa varm Fædrelandskærlighed, som ingensinde tidligere? Og er der ikke i Sporene fra 1864, vandede med Blod og mange Taarer, foregaaet en rig Udvikling i aandelig og materiel Retning? Højskolen, bygget paa historisk Grund, har vakt og spredt dansk Aandsliv over store Dele af Folket. Den har sunget ind i mange danske Fædrelandssange, som fødtes i Digternes Hjærter under Folkets Kamp for sin Tilværelse. Skal der være Afvæbning, skal Folket opgive Forsvar, da vil alle disse Sange forstumme. — — —

Fra Historien lyder Fædrenes Røst manende til os om at vandre i deres Fodspor. I Overensstemmelse dermed gentager vi den norske Digters Ord:

»Vi vil væрге vort Land.«

Nu, som før, stod den danske Højskole paa Forsvarets Grund, naar da undtages et Par enkelte Skiftinger.

Da Forsvarssagen saaledes paany var kastet ud som Hovedemne i Folket, traadte Kvinderne igen til for at hævde deres Ret til at tale med om den Sag. Paa Opfordring af Fru Charlotte Norrie dannedes »Danske Kvinders Forsvarsforening«, som snart spændte over hele Riget og ved talrige Møder bidrog til at sprede Oplysning om Forsvarssagen og vække Kærlighed til den. Kvinderne holdt sig selv ikke tilbage, men traadte frem paa Møderne og talte varmt og djært for Sagen.

Paa Aarsdagen for Kampen ved Helgoland, den 9. Maj 1908, blev der overrakt til Regering og Rigsdag en Forsvarsadresse med over 74,000 Underskrifter. Adressen udtalte: »Med stigende Bekymring har vi set det ene Aar følge efter det andet, uden at Forsvarssagen er bleven ordnet. Efter vor Overbevisning er denne Sag af saa stor Betydning, at endog Bevarelsen af vort Fædrelands Selvstændighed kan komme til at afhænge af den Maade, hvorpaa vort Forsvar ordnes, og vi føler derfor Trang til at henvende os til Regering og Rigsdag om denne Sag. *Da et betryggende Forsvar for vort lille Land* maa hyle paa en kraftig Villie i Folket til at bære de i dette Øjemed nødvendige personlige og finansielle Byrder, ønsker vi at udtale: Vor Redebonhed til at bringe de Ofre, som udkræves for at tilvejebringe et fuldt ud forsvarligt Værn for Fædrelandet, og vor Beslutning om af yderste Ævne at ville støtte enhver Regering i Bestræbelserne for, saa snart som muligt, at naa en Løsning af Forsvarssagen, der kan betrygge vort Fædrelands Selvstændighed, uanset om vi ivrigt deler Regeringens Opfattelse af andre politiske Spørgsmaal.

Paa 470 Medindbyderes Vegne.

Hans Just, Grosserer. W. Juul, Oldermænd, Slagtermester. V. Fusing, Tømrermester. Hans R. Egebjerg, Redaktør.«

Underskriverne, sammen med Dr. med. Barfod, der var Ophavsmanden til Adressen, overrakte H. M. Kongen og Kronprinsen Adressen. H. M. udtalte sin Glæde over den Forsvarsvillie, der udtaltes, og over den Tilslutning, Adressen havde faaet. Kronprinsen fremhævede varmt sin Interesse for Forsvarssagen. Konsejlspræsidenten, Hr. J. C. Christensen, gav derimod et undvigende, indholdsløst Svar.

Kort forinden Kommissionen endte sit Arbejde, hvis da ellers dens Virksomhed kan betegnes som et Arbejde, mistede Forsvarssagen sin ihærdige, varmhjærtede Forkæmper, Carl Hall. Han døde den 6. Maj og blev saaledes skaanet for at se, al den Smaalighed og al det Partikævl, som Danmarks Livssag endnu maa slæbes igennem, inden den bliver ført frem til, hvad den skal og maa blive. Med ham standsedes Udgivelsen af »Vort Forsvar«; der fandtes ingen, som turde tage denne Opgave op efter ham. »Vort Forsvar« og Carl Hall stod og faldt sammen i Arbejdet for at rejse Værn for Danmark.

Den 10. Juli 1908 kom altsaa Forsvarskommissionens Betænkning; godt, at man ikke valgte 6. Juli! Det havde dog været et for uselt Minde at knytte til Sejrsdagen.

Nogen Enighed havde det vist sig umuligt at skaffe til Veje. I Loven om Kommissionens Nedsættelse stod: »Kommissionen afgiver Betænkning til Regering og Rigsdag«; det gjorde den imidlertid ikke; men den gav derimod fire Indstillinger; en fra et Flertal paa 10 Medlemmer, en fra et første Mindretal paa 6 Medlemmer, saa et andet Mindretal paa 2 og endelig et fjerde, de Radikales, som ved Tidernes Ugunst var bleven indskrænket til ét Medlem, Hr. Slengerik. Hertil kom endnu Bemærkninger fra Flaadens og Hærens Tilforordnede. Af disse sidste var dog Generalløjtnant Kühnel død, en Maanedstid før Kommissionen sluttede.

Et Gode medførte dog Kommissionen; den fastslog med 16 Stemmer mod 3 følgende Hovedgrundsætninger:

1) Danmarks Politik udadtil er, og bør være, en fast gennemført Neutralitetspolitik.

2) Vort Forsvar bør derfor ordnes under Hensyn til Neutralitetens Opretholdelse.

3) Til Løsningen af Forsvarets Opgaver kræves virkelige Forsvarsmidler.

Dette var altsaa det danske Folks, af dets lovlig valgte Repræsentanter med stor Majoritet udtalte Bæslutning, at det var Folkets Villie, der skulde tilvejebringes et virkeligt Forsvar.

Kommissionen havde fra Udenrigsministeriet udbedt sig en Fremstilling af den militære Opgave, som Neutralitetens Opretholdelse stillede til en Stat. 4. Juli 1902 kom Svaret, hvori udtaltes: »Til Opretholdelsen af Neutraliteten er den paagældende Stat berettiget og forpligtet til at træffe militære Foranstaltninger, sigtende til at forebygge og eventuelt afvise Krænkelser fra de krigsførendes Side af det ved

Nevtraliteten bestemte Retsforhold. Enhver Stat, der vil gøre Krav paa Nevtralitetens Anerkendelse, maa være rede til at hævde den med Vaabenmagt«.

Og videre:

»Finder man sig uden Indvending i den fremmede Stats Overgreb, vil dette være et klart Brud fra Danmarks Side paa dets Nevtralitet«.

Indvendingen kan ikke indskrænkes til en Protest eller til en blot ren formel Modstand, der kan konstatere den stedfundne Krænkelser af Nevtraliteten.

»Danmark vil derfor ikke kunne opnaa at blive betragtet som en virkelig neutral Stat, naar det ikke er i Besiddelse af saadan Magt, som svarer til, hvad der efter Landets Ævner og Forhold kan ydes uden Overbebyrdelse eller Svækkelse af dets nationale Liv, og som i alt Fald nogenlunde stemmer med, hvad der forholdsmæssigt er normalt for andre i det internationale Samfund deltagende Stater.

Udenrigsministeren udtalte videre: «Det fortjener at bemærkes, at det ofte vil være vanskeligt at drage Grænser mellem en forsætlig Nevtralitetskrænkelser af vort Territorium og et Angreb paa Danmarks Selvstændighed, der er beregnet paa at virke ogsaa ud over den foreliggende Situation. — — Man maa forøvrigt ikke tabe af Sigte, at Begrebet Nevtralitet aldeles ikke kan danne en udtømmende Regel for Danmarks indre Forhold. Nevtralitet udelukker fra at blande sig i andres Stridigheder, men ikke fra selvstændigt at have Stridigheder«.

Endelig udtalte Udenrigsministeriet i en Skrivelse af 24. Juni 1903, at det som Betingelse for virkelig anerkendt Nevtralitet vil blive krævet:

»at Danmarks Forsvar ordnes saaledes, at det kun kan være bestemt til Forsvar, og at det er stærkt nok til, saa vidt Statens Ævner og Forhold tillader det, at yde et virksomt Forsvar mod Forsøg paa Krænkelser af Nevtraliteten.

»Uden et saadant Forsvarsvæsen er det i Virkeligheden en Selvmodsigtelse at ville paastaa sig stillet som neutral Stat, og det maa anses for uundgaeligt, at Spørgsmaalet herom vil blive draget frem, saasnart der begynder Forhandlinger med andre Stater om Danmarks Nevtralitet«.

Disse Udtalelser lod intet tilbage i Retning af Tydelighed, og stemmede ogsaa med Kommissionens Udtalelse om, at vi skal have et virkeligt Værn. Enigheden mellem de forsvarsvenlige Grupper strakte sig langt videre. Det fastsloges, at Sælland var det Sted, som maatte anses for mest truet og derfor fortrinsvis burde skærmes, og at Sællands Forsvar med Nødvendighed krævede Hovedstadens Forsvar; var den i Fjendevold, var Øen tabt. Derfor var der heller ikke nogen som helst Uoverensstemmelse om, at København skulde forsvares baade mod Land- og Søsiden. Kommissionens Flertal udtalte herom: »København,

som fuldstændig aaben By, hører derfor kun hjemme i en Ordning, hvori ethvert virkeligt Forsvar paa Forhaand er opgivet.« Om Københavns Søbefæstning var der saaledes ligeledes fuld Enighed. Uoverensstemmelsen begyndte først ved Maaden, hvorpaa København skulde forsvares fra Landsiden, idet Flertalsforslaget gik ud paa, at dette skulde ske ved et Forsvar af den sællandske Kyst, medens det første Mindretal, støttet af Hærens Sagkyndige, hævdede det lidet sandsynlige i. at et saadant Forsvar kunde gennemføres, og derfor krævede, som absolut nødvendig Betingelse for et virkeligt Forsvar, en Befæstning fra Landsiden omkring København.

Venstreflertallet fastholdt imidlertid sin Modstand mod Landbefæstningen. Den gamle, ubeviste og ubeviselige Paastand, at Udgifterne, naar Søbefæstningen medregnedes, vilde løbe op til omkring 100 Millioner Kroner, blev atter gentaget, og derefter udtaltes:

»Flertallet foreslaar, at Københavns Landbefæstning, hverken i den ene eller anden Form, indgaar som fast Led i den ny Forsvarsordning, fordi

1. En Fæstning, som ikke er tidssvarende, vil i sin ufærdige Tilstand indeholde den største Fare og er derfor aldeles uforsvarlig.

2. En virkelig tidssvarende Fæstning ligger over vore Kræfter og vil derfor være, baade finansielt og militært, uoverkommelig.«

Hertil kom endnu 6 andre Grunde, som alle skulde bevise Umuligheden af at gennemføre Københavns Landbefæstning, indtil der endelig i det 9de og sidste Punkt blev udtalt:

9) »Maatte Fæstningen indgaa som Led i en international Overenskomst, sikrende vor Neutralitet, maatte man anstrænge sig til det yderste; men derom foreligger intet. Tværtimod; det kan befrygtes, at Fæstningen snarere vil være en Fare end en Betyggelse for vort Lands Udelelighed og Selvstændighed.«

Altsaa, hvis Udlandet krævede det, kan vi bygge Fæstninger; vi kan det da ogsaa, naar vi vil kræve det af os selv.

Fra Hærens Sagkyndige hævdedes bestemt Københavns Landbefæstning som absolut nødvendigt Led i ethvert alvorligt Forsvar. Marinens Sagkyndige nærmede sig i flere Retninger mere til Flertallet, men udtalte dog om Københavns Landbefæstning:

»Vi tror ganske vist, at Landets finansielle Ydeævne til militære Foranstaltninger ikke vil blive overanstrengt ved disse Fordringer, og vi ved, at Landets Befolkningstal er stort nok, til at afgive det nødvendige Antal Kombattanter til disse Formaal; men vi er klar over, at Stemningen i Befolkningen er saaledes, at der ikke er mindste Udsigt til at kunne gennemføre en saa fyldestgørende Ordning.«

Det er haarde Ord, der her udtales. Stemningen i Befolkningen hindrer Gennemførelsen af en fyldestgørende Ordning, som vi ellers fuldtud magter!

Flertallet, som altsaa krævede Forsvaret til Lands udelukkende ført af det levende Værn, vilde øge den aarlige Udskrivningsprocent fra 43 % til 53 %, hvorved vil vindes aarlig ca. 3000 Mand, af hvilke ca. 2,300 afgaves til Fodfolket. For at dække Udgifterne hertil, foresloges hævet to Rytterregimenter, hvilket vilde gøre dette Vaaben saa svagt, at Hærens Kampværdi derved væsentlig forringedes. En ret meningsløs Indkaldelsesturnus for Fodfolket, der skulde møde i tre Hold, bidrog yderligere til at formindske Hærens Brugbarhed.

Marinens Sagkyndige havde krævet 6 Kystforsvarsskibe og udtalt, at hvis Tallet blev sat lavere, vilde Hovedstyrken svinde saaledes ind, at Løsningen af dens Hovedopgave kompromiteredes; man gav den kun 4.

Mod disse, militært set, ret mærkelige Flertalsforslag, satte Hærens militære Sagkyndige en konsekvent gennemarbejdet Forsvarsplan, støttet til et befæstet København, sikret af Artilleri og Forstærkningsafdelinger, medens en Liniehær paa 28 Batailloner, 9 Eskadroner og 80 Kanoner værgede Kysten af Sælland mod Landgang. Det blev udtrykkelig udtalt, at denne Styrke var den absolut mindste, hvormed Opgaven kunde tænkes løst.

Forsvarskommissionens Flertalsbetænkning var saaledes kun lidet tilfredsstillende, undtagen for saa vidt den bestemt udtalte, at vi skulde have et virkeligt Forsvar og at Københavns Forsvar mod Land- og Sø-siden absolut maatte indgaa deri.

Det beroede imidlertid paa Regeringen at afgøre, hvorledes det Forslag til Forsvarssagens Ordning, som skulde forelægges Rigsdagen, vilde blive. Regeringens Chef, som tillige var Forsvarsminister, Hr. J. C. Christensen, fik saaledes den afgørende Indflydelse derpaa.

Hr. J. C. Christensen var, da han overtog Forsvarsministeriet, bleven modtaget med Velvillie af det store Flertal af Hærens Befalingsmænd og den forsvarsvenlige Del af Folket. Man var klar over, at ingen Officer formaaede at føre noget igennem, og haabede paa Hr. J. C. Christensens gode Villie og Ævne til at vinde det Flertal i Folketinget, der krævedes.

Denne Tillid blev dog stærkt rystet, da han efter Direktøren i Krigsministeriet, Oberstløjtnant Seedorffs Død, i December 1905 undlod at besætte Direktørposten paany, idet han dristede sig til at udtale, at der i Hæren ikke fandtes en eneste ældre Officer, som han troede i Stand til at udfylde denne Stilling. I Stedet valgte han til Departementchef en lidet kendt yngre Kaptajn, hvis eneste Adkomst bestod i, at han politisk var Ministerens Meningsfælle.

Det blev alligevel ikke Hr. J. C. Christensen, som kom til at forelægge Forsvarsloven. Alberti-Skandalen og Ministerchefens nære Forhold til den brødefulde Kollega tvang ham til at indgive Afskedsbegæ-

ring, og han blev som Ministeriets Chef og Forsvarsminister afløst af Hr. N. T. Neergaard.

Hr. Neergaard havde tidligere været en bestemt Modstander af Københavns Landbefæstning, men han havde i den senere Tid faaet et andet Syn paa denne Sag. Da han den 12. Februar forelagde Forsvarslovene i Folketinget, udtalte han blandt andet:

»Man maatte gaa døv og blind gennem Verden, naar man ikke saa, at som Forholdene endnu er, afhænger Freden og Nevtralitetens Bevarelse væsentlig, som den svenske Ventreforening siger, af et velordnet Forsvar, og den Regering vilde handle ganske uforsvarligt, som ikke med største Kraft lagde Folketingsrepræsentationen og Befolkningen dette paa Sinde. — — — Men vil man se Sandheden i Øjnene og tale som den, der føler sit Ansvar, maa man sige, at Evropa staar og har i Aarevis staaet i Spændingens Tegn. Lynet kan slaa ned, naar det skal være, og vor Fred og Selvstændighed kan blive afhængig af, hvad vi i Fredens Dage har ofret paa vort Nevtralitetsværn.

»Ingen af de andre Smaa-stater er ved Beliggenheden saa udsat som netop Danmark, eller i hvert Fald mere udsat end netop Danmark.

»Naar man staar paa den Plads, hvor jeg i de sidste Maaneder har staaet, ser man mangt og meget, som før var skjult for ens Øjne. Jeg anser det nu — og det vil jeg sige aabent og klart — som en absolut Betingelse for Landets Tryghed ud ad til, at dets Nevtralitet værnes og styrkes, og jeg nærer, efter alt, hvad jeg har erfaret, en fuldkommen sikker Overbevisning om, at Københavns Beskyttelse mod Overrumpning ogsaa fra Landsiden er nødvendig for, at vi af Udlandet kan blive anset for en fuldtud neutral Stat og blive behandlet som saadan«.

Det maatte vække nogen Forundring, at et Ministerium, hvori der sad Medlemmer af Forsvarskommissionens Flertal, der havde sat Navn under Erklæringen om Fæstningens Landsskadelighed, nu forelagde en Plan til denne samme Befæstning; men glædeligt var det at høre den frimodige Udtalelse, og Hr. Neergaard høstede megen Ros, fordi han saa frejdigt talte om sit ændrede Syn paa den Sag. Det var dog ikke den af de sagkyndige godkendte Plan til en Fuldstændiggørelse af den alt eksisterende Befæstning, som Hr. Neergaard knæsatte og førte frem; det var et helt nyt Forslag om en Linie længere ude i Landet, for lang og for svag til, at noget virkeligt Forsvar kunde føres derfra; men Principet om Nødvendigheden af Københavns Landbefæstning var nu godkendt ogsaa af et Venstreministerium.

I Folketinget blev der rejst stærk Opposition imod Forslaget, ikke mindst fra Hr. J. C. Christensen, som bestemt vægrede sig ved at godkende Landbefæstningen. I det Udvalg, der blev nedsat til Behandling af det Neergaardske Forslag, fremkom Hr. J. C. Christensen med en helt ny Tanke, som end ikke havde været berørt i Forsvarskommissionen, den, at lade København aaben fra Landsiden, men bygge nogle

Fløjforter ved Kysten, som skulde hindre Modstanderen i at lande mindre end en Dagsmarchs Afstand fra Hovedstaden, og som derved skulde dække Mobiliseringen af Styrken der.

Baade paa Tinge og ude i Landet blev Forsvarssagen ivrig drøftet; det blev den, som beherskede de i Vaaren 1909 foretagne Rigsdagsvalg. Socialdemokraterne hævdede bestemt deres fuldstændige Afrustningstheori, medens de radikale Folketingskandidater fremsatte, men selvfølgelig ikke begrundede, deres meningsløse Forslag til en Ordning, der kostede ret meget, men absolut intet ydede. Professor Georg Brandes svarer paa Spørgsmaalet, om Kultur er et tilstrækkeligt Værn for vort Lands Selvstændighed: »Hvorfor spørge saaledes, kun en afsindig kunde svare Ja«; han troede hverken paa Politik eller Voldgift.

En stor Skare Universitetslærere, Videnskabsmænd og Højskolelærere afgav en offentlig Erklæring om, at de ansaa et Forsvar med Vaaben for vort Fædreland for uundgaelig nødvendigt; blandt Underskriverne var adskillige, der forøvrigt hyldede ret radikale Anskuelser, men dette hindrede ikke de radikale Politikere i bestandig at fastholde deres umulige Standpunkt, og, som Professor Brandes bemærkede, endog at finde en vis Glæde i at fremkomme med Udtalelser om Danmarks Mangel paa Ævne til Selvforsvar.

Trods al den Energi danske Kvinders Forsvarsforening lagde ind i Valgkampagnen, lykkedes det dog ikke at samle et tilstrækkeligt stort Vælgertal om en virkelig forsvarlig Forsvarsordning. Hr. Neergaard maatte opgive Tanken om at føre sin Befæstningslinie igennem, han veg derfor sit Sæde som Minister, og efter mange Brydninger og Besværligheder dannede Grev Holstein-Ledreborg en ny Regering, hvori Hr. J. C. Christensen atter overtog Forsvarsministeriet.

Den fuldstændige Mangel paa Ævne til at forstaa sin egen Begrænsning, og den til Yderlighed drevne Selvtillid, som alt engang havde ført Hr. J. C. Christensen til at sige god for Storbedrageren Alberti, bragte ham ogsaa til at forelægge Rigsdagen en Række Love om Hærens og Flaadens Ordning, Befæstningsvæsenet, Lønningslove for Officerer m. m., alle kædede til hverandre, saaledes at de alle skulde vedtages eller alle forkastes. Derved tvang han Rigsdagens Ting ind i aldeles uværdig Forhandling. Det var lykkedes at faa ham til at indvillige i, at Fæstningen først skulde nedlægges i Aaret 1922; men inden den 31. Marts dette Aar skulde den afvæbnes og ikke længer holdes vedlige.

Om dette absurde Forslag, hvis Mage næppe nogensinde er forelagt nogen lovgivende Forsamling, kom Forhandlingerne for største Delen til at dreje sig. Forslaget gik i sine Hovedtræk ud paa, at der til Styrkelse af Søbefæstningen skulde anvendes 11 Millioner, en Sum, der aldrig fra sagkyndig Side var erklæret for tilstrækkelig; 5 Millioner skulde medgaa til Fløjforterne ved København og Befæstningsanlæg til

Støtte for Flaaden i Smaalandsøen; 9 Millioner til Ammunition og Materiel af forskellig Art, som haardt tiltrængtes, og Resten af Beløbet op til 31,5 Millioner til Sømateriel. Hovedvægten skulde, efter Forsvarsministerens Mening, lægges paa det levende Værn. Derfor blev Fodfolkets Uddannelsestid forkortet! Rytteriet og Feltartilleriet indskrænket! Maskingeværafdelinger, Felthaubitzer, Balonmateriel, hvad en moderne Hær kræver, nægtet! Til Gengæld blev det aarlige Rekrutkontingent øget, saa der kom noget yngre Mandskab i Rækkerne; og Feltartilleriet blev formeret i 4 Kanonbatterier, hvad der var tidssvarende og formaalstjenligt; men disse Batterier blev atter samlede i Afdelinger paa 4 Batterier, hvad der var et Tilbageskridt.

Alt i alt svækkedes det levende Værn ikke lidet ved denne Ordning, og skønt det blev bestemt, at 2 Fodregimenter skulde føres over fra Landene Vest for Store Bælt til Sælland og de to derliggende Rytterregimenter hver øges med en Eskadron, blev der dog derved ikke samlet paa Øen en Styrke stor nok til at værgе Kysten med Udsigt til Held.

Flaaden vandt noget frem, men blev dog ikke stærkere end, at Forsvarskommissionens maritime Sagkyndige havde erklæret det umuligt at udrette noget med denne Styrke. Søbefæstningen fik øget Besætning, men ikke nok til Aaret rundt at være virkelig bevogtet.

Fuldt og helt blev intet ordnet, intet udrettet paa noget Omraade. Ingen turde staa frem og klart og bestemt sige god for den Ordning, der blev vedtaget, erklære den egnet til at danne et forsvarligt Grundlag for en Kamp for Danmarks Ære og Selvstændighed og for dets Nevtralitets Bevarelse; ingen uden Hr. J. C. Christensen og hans 26 Følgesvende!

Stærke og varme Ord blev der talt i begge Ting mod denne meningsløse Ordning, gode Grunde blev ført frem imod den af kyndige Mænd; men Hr. J. C. Christensen blev ved sit, og han satte sin Krig igennem!

Saa vedtog den danske Rigsdags begge Ting i det Herrens Aar 1909 i September Maaned, at Rigets eneste Fæstning, det eneste faste Støttepunkt, den danske Hær havde, skulde desarmes om 12 Aar, og indtil den Tid kun holdes vedlige med en aldeles utilstrækkelig Sum, saaledes, at den Aar for Aar forringedes!

I et Par Menneskealdrer havde der været talt, skrevet, arbejdet og virket for at faa rejst det faste Værn. Rigets bedste Mænd havde aabent udtalt, at de fandt det nødvendigt; selv Venstregeringen havde udtalt, »at Københavns Beskyttelse mod Overrumpling ogsaa fra Landsiden er nødvendig for, at vi af Udlandet kan blive anset for en fuldstændig neutral Stat og blive behandlet derefter«.

Det er en Forbrydelse at tvivle om sit Fædrelands Fremtid; var det ikke det, vilde mangan god dansk Mand fristes til at lægge Hæn-

derne i Skødet og opgive Arbejdet for at faa Danmark værnet og værget saaledes, som danske Mænd ævner det, naar de vil for Alvor. Nu maa der lægges ud paany! Arbejdet maa tages op igen, en Gang gaar det vel op for det store Flertal af det danske Folk, at halve Forholdsregler er det daarligste og dyreste af alt, og at Danmark stiller det Krav til sine Sønner og Døtre, at de skal ofre, hvad et fuldt forsvarligt Værn kræver.

10

Mindesmærket paa Carl Halls Grav.

Straks efter Carl Halls Død enedes de Mænd og Kvinder, hvis Navne findes nedenfor, om at søge at faa rejst et Mindesmærke paa hans Grav paa Herlufsholms Kirkegaard. I »Vort Forsvar« for 24. Maj 1908 — det Nummer, med hvilket Bladet afsluttedes — fandtes da følgende

»Opfordring.

Fædrelandsvenner, Mænd og Kvinder, opfordres til at forene sig med os om den Opgave: *at rejse et værdigt Gravminde for Carl Hall.* Forsvarssagens varmhjærtede, dygtige, utrættelige og selvopofrende Talsmand i vort søndrede Land i den sidste Menneskealder.

Hans Navn og hans enestaaende Virksomhed i denne Fædrelandets Livssags Tjeneste vil være tilstrækkelig Motivering for denne Indbydelses Fremkomst.

Bidrag modtages af enhver af os Undertegnede.

Komitéen forbeholder sig at bruge et muligt Overskud efter sit Skøn.

C. H. Arendrup, Generalmajor. *F. Asmussen*, Højesteretssagfører. *H. P. B. Barfod*, Dr. med., Kasserer. *Fru Johanne Berg*. *I. Bloch*, Arkivsekretær. *Fru B. Casse*. *Hans R. Egebjerg*, Redaktør. *Louise Fenger*, Forstanderinde. *H. M. Fenger*, Lic. theol., Provst. *Fru T. Giersing*. *C. M. Giersing*, Distriktslæge. *H. Hammerich*, Etatsraad, Ingeniør. *Oscar Hansen*, Dr. phil., Docent. *Edv. Holm*, Professor, Dr. phil. *F. Howitz*, Professor, Dr. med. *W. Juul*, Formand for Forsvarsbrødrene i København. *Hans Just*, Formand for de danske Vaabenbrødre i København. *Fru Laura Kieler*. *Frk. Kirsten Langkilde*, cand. mag. *Fru E. Jørgen Larsen*. *Axel Liljefalk*, Oberst. *V. H. O. Madsen*, Generalmajor, Formand for de samvirkende Forsvarsbrødre. *Joh. Meyer*, Overlæge i Søværnet. *Harald Nielsen*, Forfatter, Magister. *P. A. Nieuwenhuis*, Generalmajor. *Fru Charlotte Norrie*,

født Harbou, Formand for danske Kvinders Forsvarsforening. *Hother Ploug*, Kgl. Fuldmægtig. *E. I. C. Rambusch*, Oberstløjtnant. *T. Skat Rørdam*, Dr. theol. & phil., Biskop. *Philip Schou*, Konferensraad. *I. Z. Schroll*, Generalløjtnant. *Frk. Anna Marie Thalbitzer*. *Troels-Lund*, Professor, Dr. phil. *Ove Tryde*, Cand. theol., Boghandler. *Fru Johanne Velschow*, f. Madsen. *H. Witzansky*, Redaktør.

Venligsindede Blade bedes optage denne Indbydelse.«

Bidragene indkom rigeligt, ofte ledsagede af varme og taknemmelige Udtalelser. Det blev overdraget Arkitekt *Mogens Clemmensen* at tegne Mindesmærket, og Professor *V. Bissen* paatog sig at modellere en Portrætmedaillon af Carl Hall. Denne sidste Opgave var meget vanskelig, da der ikke fandtes noget Profilbillede af ham. Efter først at have udført en Buste, lykkedes det dog Professoren at faa Halls Profil klart og smukt frem, saa at han nu staar levende i Bronzen. Granitstenen og de svære Granitpiller, forbundne med tykke Jærnlænker, som indhegne Graven, ere udførte af Stenhugger *Handberg* i Næstved. Stenen og Pillerne ere af lyst, raat tilhugget bornholmsk Granit. Nærmest om Gravstenen findes en bred Munkestensbrolægning, uden om denne en Buksbomshæk. Imellem Hækken og den ydre Indhegning løber en bred, gruslagt Gang rundt om hele Mindesmærket. Paa Forsiden af dette staar: »*Carl Hall, født 13.—8.—1848, død 6.—5.—1908*«. Paa Bagsiden er indhugget: »*Rejst af Forsvarsvenner 1909*«.

Den 18. September 1909 samledes en Kreds af Mænd og Kvinder om Carl Halls Grav for at afsløre Mindesmærket. Desuden var tilstede Skolens Rektor, Professor Bache, og en stor Skare af Eleverne, som gerne vilde overvære Højtideligheden og deltage i Sangen.

Efter at »Bøn for Danmark« af A. Recke var sunget, talte Dr. Barfod saaledes:

»Omstændigheder, over hvilke jeg ikke har været Herre, har medført, at det er faldet i min Lod i Dag at tale nogle Ord ved Carl Halls Grav.

Den Bavgasten, som er rejst her, er ikke alene et Udtryk for personlig Hengivenhed og Venskab, den er ogsaa, og ganske særlig, et Udtryk for den dybe Højagtelse og Taknemmelighed, hvormed fædrelandssindede danske Mænd og Kvinder omfattede Carl Hall og hans Gerning, imens han virkede iblandt os, og hvormed hans Minde vil blive omfattet til sene Tider.

Hans Navn er uløseligt knyttet til Forsvarssagen. Han stod i henved sit halve Liv som trofast Arbejder blandt de forreste i Rækkerne.

Han fødtes i en lykkelig Tid, da et enigt og samdrægtigt Folk satte Skulder mod Skulder, for at værne Landet mod fremstormende Fjender, da »*Aanden fra 48*« fyldte alle, Store og Smaa, Fattige og Rige, Mænd og Kvinder. Medens denne Aand senere blev landflygtig i store Dele af vort Folk, levede den og virkede i *ham* til det sidste.

Carl Hall stiftede sidst i Halvfjerdserne sammen med Professor Adolf Steen og daværende Løjtnant, nu Dr. phil. A. Fraenkel »Forsvarsforeningen for Frederiksberg og Omegn«, der snart kom til at omfatte hele Sælland. Af denne Forening fremstod Bladet »Vort Forsvar«, til hvis ansvarlige Leder Carl Hall blev kaaret. I denne Gerning stod han trofast, dygtig og selvopofrende fra den Dag, 2. Januar 1881, det første Nummer udkom, og til han lukkede sine Øjne.

For denne hans store Livsgerning skyldte vi ham vort Hjertes varmeste og inderligste *Tak*. Men skal denne Tak have nogen Betydning, da maa der til den føjes et alvorligt *Løfte*, dette, at vi alle, hver efter sin Ævne, tage Arbejdet op efter ham, nu, da han ikke er mere. Han gik tidligt bort, paa en Tid, da vi syntes, vi saa daarligt kunde undvære netop ham. Han skaanedes dog for at opleve den Formædelse for Land og Folk, som vi har maattet være Vidner til det sidste halve Aar. Nu kastes Tærningerne om Danmarks Forsvar, ingen véd, hvor Tærningerne ville rulle hen. Det ser ud til, at vi igen skulle havne i den *Halvhedens Forbandelse*, som før har været skæbnesvanger for os. Maatte da Carl Hall mane os til at holde ud i Arbejdet for Danmarks Forsvar, til der er rejst et *helt* Værn for Riget. Velsignet være Carl Halls Minde!»

Dækket faldt nu, og Gravmindet traadte frem i sin hele Skønhed. Efter at man en Stund havde glædet sig ved at betragte det, fortsatte Taleren med en Tak til alle dem, der havde været med til at muliggøre, at det var blevet rejst, og endte med et: »Gud velsigne vort gamle Fædreland!» Højtideligheden afsluttedes med at alle sang: »Der er et yndigt Land«.

Der havde over denne Højtidelighed hvilet en stærk og inderlig fædrelandsk Stemning.

Efterskrift.

»Havne eller Flaadestationer, der kun ere befestede fra Søsiden, indtager man simpelthen ad Bagdøren«.

Sir Cyprian Bridge,
engelsk Admiral.

Det er aabenbart for alle danske Mænd og Kvinder, hos hvem Fædrelandskærligheden er levende, at *nu maa Arbejdet i Forsvars-sagens Tjeneste tages op paany!* Ti den fædrelandssindede Del af det danske Folk kan og vil ikke slaa sig til Ro med det haltende og mishandlede Forsvar, som Rigsdagen nylig ved utilbørlig Sammenkobling af Love blev tvungen til at vedtage. Hele Sommerens uværdige Rigsdagsforhandlinger pegede tydeligt hen paa, at det Forsvar, der muligt blev

Resultatet, vilde være ganske ufyldstgørende, al den Stund man ikke kan sikre sit Hus ved at stænge den ene Dør og lade den anden staa vid aaben. Men i denne Livssag for Folk og Land er hjærteløst alt Hensyn til Danmarks Ære og Sikkerhed skudt til Side. Partilidenskaben har foreløbig sejret.

Da jeg under disse Forhold i Sommer blev opfordret til at samle og udgive nogle af de Mindeord, der fremkom ved Carl Halls Død, mente jeg derfor, at det burde gøres under en saadan Form, at man derved kunde haabe at gavne det Forsvarsarbejde, som nu med ny Kraft skal genoptages. Dette kunde tænkes naaet ved til Carl Halls Navn at knytte en Skildring af Forsvarssagens Vanskæbne i de 60 Aar, der ere forløbne siden vor første Kamp for Sønderjylland i Midten af forrige Hundrebaar. Dette Tidsrum falder desuden sammen med Carl Halls Liv, og i henvend Halvdelen af Tiden stod han i forreste Række blandt dem, der kæmpede for at udrydde al den Vrangvillie, Misforstaaelse og onde Villie, der samvittighedsløst var udsaaet i Folket, og arbejdede han for at sprede Lys over den Sag, der i egentligste Forstand er Danmarks Livssag.

Paa min Opfordring paatog Oberst Axel Liljefalk sig at skrive en kort Oversigt over Forsvarssagens Historie i disse 60 Aar. For at Skriftet skulde kunne finde større Udbredelse, burde Prisen være meget lav. Dette er muligjort ved beredvillig Støtte fra flere Steder: Hr. Etatsraad Ferslew har givet Trykningen, Vilhelm Trydes Boghandel har paataget sig Distributionen, og til at dække Omkostninger ved Papir, Bogbinderarbejde o. s. v. ere rigelige Bidrag ydede af Etatsraad N. Andersen, Tømmermester V. Fussing, Etatsraad Hans Just, Etatsraad Claus L. Smidt, Godsejerinde, Frøken Marie Treschow, Professorinde Frederikke Tuxen, f. Treschow samt af »Danske Kvinders Forsvarsforening«. For al denne Støtte bringer jeg min bedste Tak!

Kong Christian den Niende rejste et stærkt og et godt Værn om Danmarks Hovedstad. Kun forholdsvis lidet fattes der nu, for at gøre dette Værn mod Landsiden fuldt ud betryggende og tidssvarende. Nu har halsstarrig Selvklogskab dømt det til Nedbrydning i Dag om 12½ Aar. Og intet skal sættes istedet! Er der endnu Selvtagtelse og Levdygtighed i det danske Folk, skal dette ikke ske! Disse 12½ Aar maa bruges. Enhver dansk Mand og Kvinde, i hvis Hjærte Fædrelandskærlighed bor, maa være med i Arbejdet. Den Plet, der er sat paa vort gamle Skjold, maa afvaskes. Her gælder det Landets og Folkets Ære, paa samme Tid, som det gælder vor Tilværelse som fri og selvstændig Stat!

Som en beskeden Indledning til det Arbejde paa at rejse os et virkeligt Værn, som nu skal optages, bedes dette Skrift modtaget.

